

Josep M. Masjuan i Codina

LES ACTITUDS AUTORITÀRIES DELS ESTUDIANTS DE MAGISTERI

Tesi Doctoral

I

Director: Dr. Lluís Garcia i Sevilla
Tutor: Dr. Ramon Bayés i Sopena
Departament de Psicologia
Facultat de Lletres
Universitat Autònoma de Barcelona
Octubre, 1985

A G R A I M E N T S

Aquest treball ha estat possible gràcies a l'ajut de moltes institucions i persones.

L'Associació de mestres "ROSA SENSAT", on he après molt sobre l'Escola.

L'Institut de Ciències de l'Educació de la U.A.B., que m'ha donat suport organitzatiu i econòmic. Molt en particular Berta Gutiérrez i Montserrat Roca.

La Direcció General d'Ensenyament Universitari i la Fundació "JAUME BOFILL", que m'han permès cobrir les despeses materials.

L'Escola de Mestres "SANT CUGAT", on he dut a terme la major part de la recollida de la informació.

L'Escola d'Infermeria "PRINCIPES DE ESPAÑA" i L'Escola d'Assistents socials, on vaig recollir també informació. En particular, Margarida Peya i Teresa Crespo, directores respectivament.

Glenn D. Wilson, que amb la seva orientació vaig canviar un aspecte de la recerca.

Lluís Garcia i Sevilla, director de la tesi, que no ha escatimat esforços per orientar-me i encoratjar-me.

Ramon Bayés i Sopena, tutor, que fa més de quinze anys em va encarrilar en l'estudi de les actituds José M. Cornejo, que ha esmerçat hores i paciència en les qüestions informàtiques i metodològiques.

Antonio Caparrós, Teresa E. Calzada, Joaquim Casal, Josep Ll. Crespan, Josep Dalmau, Pere Darder, Pilar Gonzàlez, R. López Feal, Carles Muntaner, Jordi Planas, Joan Rué, Marina Subirats, Rafael Torrubia Jordi Vives.

Dels quals he rebut aportacions i suggeriments interessants.

Anna Pruna, que ha corregit l'original.

Montserrat Bañuls, Elena March, Núria March, Pilar Farràs, que van fer la tasca ingrata de codificar els qüestionaris.

Tots els professors de l'Escola de "Sant Cugat", de l'Escola de Traductors i Intèrprets, de les Facultats de Ciències, Lletres, Econòmiques i Medicina, a les classes dels quals vaig passar qüestionaris.

Tots els alumnes que van contestar graciosament.

A tots ells vull expressar el meu agraïment més sincer.

I N D E X

O. PRESENTACIÓ	2
I. ACTITUDS SOCIALS I AUTORITARISME: CONSIDERACIONS PRELIMINARS.	8
1.1. El concepte d'actitud	8
1.2. Les actituds i la Personalitat	13
1.3. L'autoritarisme	16
II. L'ESTRUCTURA DE LES ACTITUDS SOCIALS SEGONS H.J. EYSENCK	19
2.1. Metodologia utilitzada	19
2.2. L'Estructura de les actituds	21
2.2.1. L'estructura bi-dimensional	21
2.2.2. La consideració dels dos conservadorismes	24
2.2.3. El Psicoticisme i la seva relació amb les actituds socials	29
2.3. La formació de les actituds	34
III. LA PERSONALITAT AUTORITÀRIA SEGONS T.W. ADORNO I COL.LABORADORS	40
3.1. Metodologia de la recerca	41
3.2. La personalitat autoritària	43
3.3. La formació de les actituds	45
IV. EL DOGMATISME SEGONS M. ROKEACH	49
4.1. Metodologia	51
4.2. El dogmatisme com a concepte teòric	53
4.3. Grups socials i dogmatisme	59
4.4. La formació de les actituds	60
4.5. Altres aportacions de M. Rokeach	63

V.	J.J. RAY I LA CONDUCTA AUTORITARIA	65
5.1.	Instruments metodològics	65
5.2.	L'estructura de les actituds	67
5.3.	Actituds i conducta	67
5.4.	Aportacions complementàries: K. Rigby i E. Rump	71
5.5.	Conducta autoritària i motivació per l'èxit	74
VI.	ALTRES CONTRIBUCIONS SOBRE L'ESTRUCTURA DE LES ACTITUDS	79
6.1.	La tipologia de E.R. Jaensch	79
6.2.	La tipologia de Fegurson	80
6.3.	Els factors de O'Neil i Levinson	80
6.4.	L'anàlisi de Wilson i Patterson	81
6.5.	Actituds socials i criteris de referència: F.N. Kerlinger	82
6.6.	La Personalitat tolerant de Martin i Westie	83
6.7.	El conservadorisme social de Lipset	83
6.8.	El concepte de Maquiavelisme de Christie i Geis	84
VII.	FACTORS SOCIALS I BIOLÒGICS DE LES ACTITUDS	86
7.1.	Les variables socio-demogràfiques	87
7.2.	La Personalitat i les actituds	87
7.3.	Les actituds socials i la intel·ligència	90
7.4.	Grups socials i actituds	94
VIII	RECAPITULACIÓ I VALORACIÓ	98
8.1.	Recapitulació	98
8.2.	Valoració	111

IX.	LES ACTITUDS AUTORITÀRIES I L'ENSENYAMENT	117
9.1.	Autoritarisme i educació	117
9.2.	Escales d'Actitud i educació	120
9.3.	L'Autoritarisme i el Dogmatisme i la seva relació amb l'ensenyament	124
9.3.1.	La Valoració del professor	124
9.3.2.	L'aprenentatge	126
9.3.3.	Els estereotips en educació	
9.3.4.	El clima de la classe	129
9.3.5.	La Personalitat dels ensenyants	134
9.4.	El rol del mestre i l'autoritarisme	139
9.5.	Recapitulació	144
9.6.	Valoració	148

PART EMPÍRICA

X.	INTRODUCCIÓ	149
10.1.	Objectius de la recerca i hipòtesis de treball	149
10.2.	Metodologia utilitzada	152
10.2.1.	Les fonts d'informació	152
10.2.2.	Les tècniques d'anàlisi	153
10.3.	La mostra	155
10.3.1.	Objectius de la mostra	155
10.3.2.	Descripció de les sub-mostres	160
10.3.3.	Comprovació d'alguns paàmetres entre població i mostra	164
10.4.	El Qüestionari	166
10.4.1.	Les variables bàsiques	166
10.4.2.	Les variables professionals	166
10.4.3.	Els indicadors de la infantesa	167
10.4.4.	Les actituds socials	169

XI.	LA CONSTRUCCIO D'UNA ESCALA D'AUTORITARISME	
	GENERAL	190
11.1.	Anàlisi del pool d'ítems	190
11.2.	Característiques de les diferents actituds identificades	193
11.3.	Les opinions habituals i les actituds en l'espai bi-factorial	202
11.3.1.	Les opinions habituals en l'es pai bi-factorial	202
11.3.2.	Les actituds en l'espai bi-fac torial	205
11.4.	Un model tri-factorial	208
11.5.	Paràmetres estadístics rellevants de les escales d'actitud	212
11.5.1.	Les distribicions de freqüèn cies	212
11.5.2.	La fiabilitat	221
11.5.3.	Les correlacions entre les escales	223
11.6.	La validesa de les escales	224
11.6.1.	L'Escala DEM., per mesurar la tendència contrària a l' autoritarisme	229
11.6.2.	L'escala PROE., per mesurar el radicalisme econòmic	231
11.6.3.	L'escala LIM., per mesurar el liberalisme moral.	232
11.6.4.	L'escala OPT., per mesurar L'optimisme general	233
11.6.5.	L'escala TOL., per mesurar la tolerància	235

11.6.6.	L'escala FLEX., per mesurar la flexibilitat	236
11.6.7.	L'escala NOR., per mesurar la tendència contrària a l' optimisme religiós	238
11.6.8	L'escala NID., per mesurar la tendència contrària a l'idealisme fanàtic	239
XII.	LA CONSTRUCCIÓ D'UNA TIPOLOGIA D'ACTITUDS SOCIALS	318
12.1.	Metodologia	318
12.2.	La tipologia d'actituds	319
12.3.	Descripció de cada tipus	323
12.4.	Relació entre els tipus i les esca- les d'actitud	327
12.5.	Validació de la Tipologia	329
12.5.1.	Identificació política	330
12.5.2.	Identificació religiosa	334
XIII.	ELS ESTUDIANTS DE MAGISTERI COM A COL·LEC- TIU SOCIOLÒGIC	357
13.1.	El procés de feminització	357
13.2.	L'Origen social dels estudiants	358
13.3.	Procedència geogràfica	360
13.4.	Pautes de comportament lingüístic	361
13.5.	Característiques diferencials dels estudiants de magisteri segons torns	362
XIV.	EL PROCÉS D'INCORPORACIÓ A LA PROFESSIÓ	382
14.1.	Els estudiants de magisteri en rela- ció amb els que cursen altres carre- res	382
14.1.1.	Motivació professional	382
14.1.2.	Orientació valorativa	383

14.1.3. Les notes	384
14.1.4. Interès per l'estudi	386
14.1.5. La professió docent en els estudiants de facultat	387
14.2. Especialitats i torns a l'escola de Sant Cugat	389
14.2.1. Motivació professional	390
14.2.2. Orientació valorativa	391
14.2.3. Les notes	392
14.2.4. Interès per l'estudi	393
14.2.5. Identificació amb la profes- sió i valoració de la carrera	394
14.2.6. Ampliació d'estudis	396
XV. EL CONTEXT DE LA FAMÍLIA I DE L'ESCOLA PEL QUE FA A L'AUTORITARISME	434
15.1. Indicadors utilitzats	435
15.2. Metodologia d'anàlisi	437
15.3. Percepció subjectiva de l'autorita- risme familiar i escolar	439
15.4. Caracterització de l'escola	441
15.5. Identificació política i religiosa de la família	442
15.6. El context autoritari de la infantesa segons tipus de centres escolars	444
15.7 Identificació política i religiosa de la família segons origen social	446
15.8. L'Autoritarisme i el context de la in- fantesa segons sexe i classe social	448
15.8.1. Metodologia	448
15.8.2. Resultats	449

XVI. LES ACTITUDS SOCIALS DELS ESTUDIANTS DE MA-	
GISTERI	485
16.1. Identificació política	486
16.1.1. Segons facultats i escoles	487
16.1.2. Segons especialitats i torns	
a l'escola de Magisteri	488
16.1.3. Segons classe social i sexe	488
16.2. Identificació religiosa	489
16.3. Els canvis generacionals en la identi-	
ficació ideològica explícita	491
16.3.1. Canvis en la identificació	
política	492
16.3.2. Canvis en la identificació re-	
ligiosa	493
16.4. Les actituds socials i les variables	
bàsiques d'identificació	495
16.4.1. La tipologia ideològica i les	
variables bàsiques	495
16.4.2. Les actituds relacionades amb	
l'autoritarisme i les variables	
bàsiques	497
16.5. El context de la infantesa i les ac-	
tituds.	500
16.5.1. Anàlisi segons la tipologia	500
16.5.2. Anàlisi segons les escales	
d'actitud	504
16.6. Els estudiants de magisteri i les ac-	
tituds socials	511
16.6.1. Anàlisi segons la tipologia	511
16.6.2. Anàlisi segons les escales	
d'actitud	515

16.7. Identificació professional i actituds socials	525
16,7.1. Anàlisi a partir de la tipolo- gia	527
16.7.2. Anàlisi a partir de les escales d'actitud	528
XVII. DISCUSSIÓ GENERAL	
17.1. Primer objectiu: Comprovar la utilitat del model bi-factorial	598
17.2. Segon objectiu: Construir un instrument de mesura de l'autoritarisme general	601
17.3. Tercer objectiu: Construir una tipologia d'actituds	608
17.4. Quart objectiu: Caracteritzar psico- sociològicament els alumnes de magis- teri	608
17.5. Cinquè objectiu: Caracteritzar les es- pecialitats i torns de l'Escola de Ma- gisteri	611
17.6. Sisè objectiu: Analitzar la relació entre l'Autoritarisme i els estudiants de magisteri	615
17.7. Setè objectiu: Analitzar la gènesi de de les actituds relacionades amb l' autoritarisme	624
XVIII. RESUM I CONCLUSIONS	628
XIX. BIBLIOGRAFIA	652

INDEX DE GRÀFIQUES

1. Espai bi-factorial d'H.J.Eysenck, localització de les actituds i correspondències psicològiques	33
2. Organització de les actituds segons Ch. Briand a partir de l'esquema de Fegurson i correspon <u>dències</u> psicològiques a partir de la conceptua <u>lització</u> de Catell	93
3. Localització probable de diversos conceptes en relació al Conservadorisme i la Duresa Mental segons H.J. Eysenck	114
4. Model alternatiu de localització de les ideolo <u>gies</u> socials: Esquema hipotètic	114
5. Model hipotètic de les principals dimensions psicològiques de les actituds socials	115
6. Localització en un espai bi-dimensional de tots els ítems	204
7. Localització en un espai bi-dimensional de les vuit escales d'actitud	207
8. Localització de les escales d'actitud respecte a tres eixos	211
9. La distribució de freqüències de l'escala per mesurar el democratism (DEM.)	213
10. La distribució de freqüències de l'escala per mesurar el Liberalisme moral (LIM.)	214
11. La distribució de freqüències de l'escala per mesurar l'Optimisme (OPT.)	215
12. La distribució de freqüències de l'escala per mesurar el Radicalisme econòmic (PROE.)	216
13. La distribució de freqüències de l'escala per mesurar la tendència contrària a l'idealisme fanàtic (NID.)	217

14. La distribució de freqüències de l'escala per mesurar la tendència contrària a l'optimisme religiós (NOR.)	218
15. La distribució de freqüències de l'escala per mesurar la Tolerància (TOL.)	219
16. La distribució de freqüències de l'escala per mesurar la Flexibilitat (FLEX.)	220
17. Puntuacions dels individus en les escales se- gons identificació política	225
18. Puntuacions dels individus en les escales segons opció de vot	226
19. Puntuacions dels individus sense una opció de vot manifesta	228
20. Puntuacions dels individus en les escales segons identificació religiosa	228
21. Puntuacions dels tipus ideològics en les escales d'actitud	328
22. Les escales relacionades amb l'autoritarisme segons l'ambient religiós de la infantesa	506
23. Les actituds relacionades amb l'autoritaris- me segons la pressió moral a la infantesa	507
24. Les actituds relacionades amb l'autoritarisme segons el control familiar de les decisions	508
25. Les actituds relacionades amb l'autoritarisme segons el tipus de relació paterna	509
26. Les actituds relacionades amb l'autoritarisme segons les relacions mestre-alumne	510
27. Les actituds relacionades amb l'autoritarisme: Magisteri i Facultats	521

28. Les actituds relacionades amb l'autoritarisme: Magisteri i Escoles universitàries	522
29. Les actituds relacionades amb l'autoritarisme: Primer de Magisteri, Lletres i Ciències	523
30. Les actituds relacionades amb l'autoritarisme: Alumnes de Magisteri i Lletres segons el sexe	524
31. Les actituds relacionades amb l'autoritarisme segons l'interès per l'ensenyament a l'E.G.B. Alumnes de Lletres	533
32. Les actituds relacionades amb l'autoritarisme segons la identificació amb la professió. A- lumnes de Magisteri	537
33. Les actituds relacionades amb l'autoritarisme segons la identificació amb la carrera de magisteri	538

I N D E X D E T A U L E S

<u>Taula</u>	<u>Pàg.</u>
10.1 Marge d'error d'un resultat segons el nombre d'elements de les diferents mostres.....	172
10.2 Comparació entre Població i Mostra per sexe. Escola de Magisteri.....	173
10.3 Comparació entre Població i Mostra per grups d'edat. Escola de Magisteri.....	173
10.4 Comparació entre Població i Mostra segons els torns. Escola de Magisteri.....	174
10.5 Comparació entre Població i Mostra segons cursos. Escola de Magisteri.....	174
10.6 Comparació entre Població i Mostra segons l'especialitat cursada. Escola de Magisteri...	175
10.7 Comparació entre Població i Mostra segons sexe. Facultats i Escoles.....	176
11.1 Factorial lliure amb 98 ítems.....	241
11.1.1 Comunalitats.....	241
11.1.2 Valors propis i variança explicada....	241
11.1.3 Matriu de factors utilitzant el factor principal amb iteraccions.....	243
11.1.4 Comunalitats a partir de factors significatius	250
11.1.5 Valors propis i variança explicada Factors significatius	250
11.1.6 Matriu dels factors amb rotació Va - rimax.....	251
11.1.7 Transformació de la matriu.....	258

<u>Taula</u>	<u>Pàg.</u>
11.2 Factorial lliure amb 54 ítems.....	260
11.2.1 Comunalitats.....	260
11.2.2 Valors propis i varianza explicada.....	260
11.2.3 Matriu de factors utilitzant el fac - tor principal amb iteraccions.....	262
11.2.4 Comunalitats a partir dels factors significatius.....	264
11.2.5 Valors propis i varianza explicada. Factors significatius.....	264
11.2.6 Matriu dels factors amb rotació Va - rimax.....	265
11.2.7 Transformació de la matriu	267
11.3 Factorial limitat a dos factors amb els 54 ítems.....	268
11.3.1 Comunalitats.....	268
11.3.2 Valors propis i varianza explicada.....	268
11.3.3 Matriu de factors utilitzant el fac - tor principal amb iteraccions.....	270
11.3.4 Comunalitat a partir dels dos factors..	271
11.3.5 Valors propis i varianza explicada. Dos factors.....	271
11.3.6 Matriu dels factors amb rotació Va - rimax.....	272
11.3.7 Transformació de la matriu	272
11.4 Factorial limitat a dos factors amb les es - cales d'actitud.....	273
11.4.1 Comunalitat.....	273
11.4.2 Valors propis i varianza explicada	273

TaulaPàg.

11.4.3	Matriu de factors utilitzant el factor principal amb interaccions.....	273
11.4.4	Comunalitat a partir de dos factors...	273
11.4.5	Valors propis i varianza explicada....	273
11.4.6	Matriu dels factors amb rotació Varimax.....	273
11.4.7	Transformació de la matriu.....	273
11.5	Factorial lliure amb les vuit escales d'actitud.....	274
11.5.1	Comunalitats.....	274
11.5.2	Valors propis i varianza explicada....	274
11.5.3	Matriu de factors utilitzant el factor principal amb iteraccions.....	274
11.5.4	Comunalitats a partir de factors significatius.....	274
11.5.5	Valors propis i varianza explicada. Factors significatius.....	274
11.5.6	Matriu dels factors amb rotació Varimax.....	275
11.5.7	Transformació de la matriu.....	275
11.6	Anàlisi de la fiabilitat de l'Escala LIM.	276
11.6.1	Estadística del ítems.....	276
11.6.2	Matriu de covariances	276
11.6.3	Matriu de correlacions	277
11.6.4	Estadística de l'Escala i del conjunt d'ítems.....	277
11.6.5	Estadística del total d'ítems.....	278
11.6.6	Anàlisi de la varianza.....	278

<u>Taula</u>	<u>Pàg.</u>
11.7 Anàlisi de la fiabilitat de l'escala PROE.	279
11.7.1 Estadística dels ítems.....	279
11.7.2 Matriu de covariances	279
11.7.3 matriu de correlacions	279
11.7.4 Estadística de l'Escala i del conjunt d'ítems.....	280
11.7.5 Estadística del total d'ítems.....	280
11.7.6 Anàlisi de la variança.....	280
11.8 Anàlisi de la fiabilitat de l'escala DEM.	282
11.8.1 Estadística dels ítems.....	282
11.8.2 Matriu de covariances	282
11.8.3 Matriu de correlacions	284
11.8.4 Estadística de l'Escala i del conjunt d'ítems.....	285
11.8.5 Estadística del total d'ítems.....	286
11.8.6 Anàlisis de la variança.....	286
11.9 Anàlisi de la fiabilitat de l'escala OPT.	287
11.9.1 Estadística dels ítems.....	287
11.9.2 Matriu de covariances	287
11.9.3 Matriu de correlacions	288
11.9.4 Estadística de l'Escala i del conjunt d'ítems.....	288
11.9.5 Estadística del total d'ítems.....	289
11.9.6 Anàlisi de la variança.....	289
11.10 Anàlisi de la fiabilitat de l'escala TOL.	290
11.10.1 Estadística dels ítems.....	290
11.10.2 Matriu de covariances	290
11.10.3 Matriu de correlacions	290
11.10.4 Estadística de l'Escala i del conjunt d'ítems.....	291

<u>Taula</u>	<u>Pàg.</u>
11.10.5 Estadística del total d'ítems.....	291
11.10.6 Anàlisi de la variança.....	292
11.11 Anàlisi de la fiabilitat de l'escala FLEX.	293
11.11.1 Estadística dels ítems.....	293
11.11.2 Matriu de covariances	293
11.11.3 Matriu de correlacions	293
11.11.4 Estadística de l'Escala i del con- junt d'ítems.....	294
11.11.5 Estadística del total d'ítems.....	294
11.11.6 Anàlisi de la variança.....	295
11.12 Anàlisi de la fiabilitat de l'escala NOR	296
11.12.1 Estadística dels ítems.....	296
11.12.2 Matriu de covariances'	296
11.12.3 Matriu de correlacions	296
11.12.4 Estadística pel conjunt d'ítems.....	297
11.12.5 Anàlisi de la variança.....	297
11.13 Anàlisi de la fiabilitat de l'escala NID.	299
11.13.1 Estadística dels ítems.....	299
11.13.2 Matriu de covariances'	299
11.13.3 Matriu de correlacions	299
11.13.4 Estadística de l'Escala i del con- junt d'ítems.....	300
11.13.5 Estadística del total d'ítems.....	300
11.13.6 Anàlisi de la variança.....	300
11.14 Intercorrelacions entre les vuit escales d'ac- titud.....	302
11.15 Les actituds relacionades amb l'autoritarisme segons perspectives de vot a unes eleccions al Parlament de Catalunya.....	303

<u>Taula</u>	<u>Pàg.</u>
11.16 Les actituds relacionades amb l'autoritarisme segons la identificació política dels enquestats.....	304
11.17 Les actituds relacionades amb el conservadurisme i l'idealisme segons la identificació política.....	305
11.18 Les actituds relacionades amb el conservadurisme i amb l'idealisme segons les perspectives de vot en unes eleccions al Parlament de Catalunya.....	306
11.19 Les actituds relacionades amb l'autoritarisme segons les creences religioses dels enquestats.....	307
11.20 Les actituds relacionades amb el conservadurisme i amb l'idealisme segons les creences religioses dels enquestats.....	308
12.1 Puntuacions de cada tipus en les escales d'actitud.....	350
12.2 Relació entre la Identificació política i la Tipologia d'actituds.....	351
12.3 Relació entre la Tipologia d'actituds i la Identificació política.....	352
12.4 Relació entre les votacions al Parlament de Catalunya i la tipologia de les Actituds Socials.....	353
12.5 Relació entre les votacions al Parlament de Madrid i la tipologia d'Actituds Socials..	354

<u>Taula</u>	<u>Pàg.</u>
12.6 Relació entre la tipologia d'actituds i les creences religioses.....	355
12.7 Relació entre la religió de l'entrevistat i la tipologia d'actituds.....	356
12.8 Classificació jeràrquica a partir de les opinions a diversos temes.....	337
13.1 Sexe dels estudiants de la U.A.B. per carreres.....	365
13.2 Categoria socio-professional dels pares dels alumnes. Curs 1982-83.....	366
13.3 Nivell d'estudis dels pares dels alumnes en alguns centres universitaris. Curs 1982-83...	367
13.4 Nivell d'estudis dels pares dels alumnes de l'Escola de Magisteri. Curs 1981-82 i 1982-83.....	368
13.5 Relació entre el Centre d'estudis i la categoria social del pare.....	369
13.6 Origen social dels estudiants de Magisteri segons torns i sexe.....	370
13.7 Lloc de neixement dels alumnes segons centres d'estudi.....	371
13.8 Lloc de neixement del pare dels alumnes segons centre d'estudis.....	372
13.9 Nivell de coneixement de la llengua catalana segons els diferents centres d'estudi.....	373
13.10 Pautes d'us de la llengua catalana, segons Centres Universitaris.....	374

<u>Taula</u>	<u>Pàg.</u>
13.11 Sexe dels alumnes segons torns.....	375
13.12 Edat dels alumnes segons torns.....	375
13.13 Relació entre els diferents cursos de l'Escola de Magisteri i la categoria socio-professional del pare.....	376
13.14 Relació entre el torn de Magisteri i el nivell d'estudis del pare.....	377
13.15 Relació entre els diferents cursos de l'Escola de Magisteri i el nivell d'estudis del pare.....	378
13.16 Relació entre el centre d'estudis i el nivell d'estudis de la mare. Dades de la mostra.....	379
13.17 Relació entre el Centre Universitari i el nivell d'estudis del pare. Dades de la mostra.....	380
13.18 Relació entre el centre d'estudis i el context rural o urbà de la infància.....	381
14.1 Motivació per l'elecció de la carrera segons Centre Universitaris.....	399
14.2 Orientació valorativa de cara a la professió o carrera escollida.....	400
14.3 Notes predominants en el curs que fa a la Universitat a partir de la declaració pròpia segons Centre Universitari.....	401

<u>Taula</u>	<u>Pàg.</u>
14.4 Notes predominants a BUP i COU a partir de la declaració del propis estudiants, segons Centre Universitari.....	402
14.5 Gust per l'estudi segons Centre Universitari.....	403
14.6 Actitud davant d'estudi segons Centre Universitari.....	404
14.7 Interés per dedicar-se a l'ensenyament universitari. Alumnes de Facultats i de l'EUTI.	405
14.8 Interés per dedicar-se a l'ensenyament del Batxillerat. Alumnes de Facultats i de l'EUTI.....	406
14.9 Interés per dedicar-se a l'ensenyament professional. Alumnes de Facultats i de l'EUTI.	407
14.10 Interés per dedicar-se a l'ensenyament general bàsic. Alumnes de Facultats i de l'EUTI.....	408
14.11 Motivació per l'elecció de la carrera segons especialitats. Alumnes de Magisteri....	409
14.12 Motivació per l'elecció de la carrera segons torn i especialitat.....	410
14.13 Motius de l'elecció de l'especialitat.....	411
14.14 Orientació de valor de cara l'elecció professional o altres estudis segons especialitat.....	412

<u>Taula</u>	<u>Pàg.</u>
14.15 Orientació de valor de cara l'elecció professional o d'estudis tenint en compte el valor preferent segons especialitats.....	413
14.16 Orientació de valor segons torn.....	414
14.17 Notes predominants durant el curs. Alumnes de Magisteri segons especialitats.....	415
14.18 Notes predominants durant el curs. Alumnes de Magisteri segons torns.....	416
14.19 Notes predominants durant la carrera de Magisteri segons especialitats.....	417
14.20 Notes predominants durant la carrera segons torns.....	418
14.21 Notes predominants en el BUP i COU.....	419
14.22 Notes predominants durant el BUP i COU segons torn a Magisteri.....	420
14.23 Gust per l'estudi segons especialitats.....	421
14.24 Gust per l'estudi segons torns.....	422
14.25 Actitud davant l'estudi segons especialitat.....	423
14.26 Actitud davant l'estudi segons torns.....	424
14.27 Interés per arribar a fer de mestre segons especialitats.....	425
14.28 Encert de la professió de mestre segons especialitats.....	426

<u>Taula</u>	<u>Pàg.</u>
14.29 Encert dels estudis de Magisteri segons especialitats	427
14.30 Interés per la carrera a partir dels que tornarien a escollir-la segons especialitats....	428
14.31 Intenció de continuar estudis universitaris..	429
14.32 Intenció de continuar estudis universitaris segons torns	430
14.33 Motius per continuar estudis universitaris segons especialitats	431
14.34 Expectatives de trobar treball segons especialitat	432
14.35 Expectatives de trobar treball segons torns..	433
15.2 Grau de control d'alguns aspectes de la vida.	461
15.3 Percepció del grau d'autoritarisme de les relacions	462
15.4 Forma d'ensenyar de l'Escola d'E.G.B.	463
15.5. Percepció de l'actitud dels pares davant la masturbació a l'adolescència.	463
15.6 Percepció de l'actitud dels pares davant d'una decisió presa de gran contrària a llur voluntad.	464
15.7 Record de la infància	464
15.8 Tipus d'escola freqüentada a l'E.G.B. segons centres universitaris	465

<u>Taula</u>	<u>Pàg.</u>
15.9 Relació entre el tipus d'escola i el ti- pues d'ensenyament impartit	466
15.10 Relació entre el tipus d'escola i el re- cord que en guarden els alumnes	467
15.11 Relació entre el tipus d'escola i la per- cepció de control de l'esbarjo	468
15.12 Relació entre el tipus d'escola i el con- trol sobre les formes de vestir	469
15.13 Relació entre el tipus d'escola i el con- trol sobre els amics del propi sexe	470
15.14 Relació entre el tipus d'escola i el con- trol sobre els amics de l'altre sexe	471
15.15 Relació entre el tipus d'escola i les rela- cions dels mestres amb els alumnes	472
15.16 Relació entre el Model de Gestió i el tipus d'escola	473
15.17 Afinitat política dels pares dels alumnes a partir de l'apreciació dels fills, se- gons centres universitaris.....	474
15.18 Religiositat dels pares a partir de l'apre- ciació dels alumnes segons centre Universitari.	475
15.19 Identificació política dels pares segons torns a l'Escola de Magisteri	476
15.20 Identificació religiosa dels pares segons torns a l'Escola de Magisteri	477

<u>Taula</u>	<u>Pàg.</u>
15.21 Grau de Control familiar i autoriatarisme familiar i escolar per tipus de centre universitari	478
15.22 Relació entre la tipologia de control de la infantesa i els diferents centres d'estudis	479
15.23 Identificació política dels pares segons origen social.	480
15.24 Identificació religiosa dels pares dels alumnes segons origen social	481
15.25 Grau de control familiar, autoritarisme familiar i escolar segons origen social i sexe	482
15.26 La tipologia sobre el control a la infància segons el sexe	483
15.27 Relació entre la tipologia d'origen geogràfic-social i la tipologia del centre a la infància	484
15.28 Tipologia sobre el context de la infantesa. Opinions que defineixen els tipus	452
16.1 Intenció de vot en unes eleccions a les Corts de l'Estat i al Parlament de Catalunya..	539
16.2 Identificació política segons Centre Universitari.....	540
16.3 Identificació política segons torns a l'Escola de Magisteri.....	541

<u>Taula</u>	<u>Pàg.</u>
16.4 Identificació política segons especialitats a l'Escola de Magisteri.....	542
16.5 Identificació política segons origen social i sexe.....	543
16.6 Creences religioses segons Centre Universitari.....	544
16.7 Seguretat en la fe en quatre creences de la Religió catòlica. Estudiants de Magisteri....	545
16.8 Index del Procés de secularització.....	546
16.9 Creences religioses dels estudiants de magisteri segons torns.....	547
16.10 Comparació entre la Identificació política dels pares dels alumnes i la dels estudiants.	548
16.11 Relació entre la identificació política atribuïda al pare i la expressada pel fill.....	549
16.12 Comparació entre la identificació religiosa dels pares i la dels alumnes.....	550
16.13 Relació entre les creences religioses del pare i les del seu fill.....	551
16.14 Relació entre la tipologia ideològica, l'origen social i el sexe.....	552
16.15 Relació entre tipologia actitudinal i l'estatus social.....	553
16.16 Relació entre les actituds autoritàries i el sexe.....	554

<u>Taula</u>	<u>Pàg.</u>
16.17 Relació entre les actituds autoritàries i l'status social de pertinença per categoria socioprofessional del pare.....	555
16.18 Relació entre les actituds relacionades amb l'autoritarisme i l'edat.....	556
16.19 Relació entre les actituds relacionades amb l'autoritarisme i el Centre d'estudis i el sexe.....	557
16.20 Relació entre els tipus ideològics i el nivell de control en les decisions.....	558
16.21 Relació entre el caràcter de les relacions paterno-filials i el tipus ideològic.....	559
16.22 La tipologia ideològica segons el nivell de religiositat familiar.....	560
16.23 Relació entre la tipologia ideològica i la pressió de la moralitat familiar.....	561
16.24 La tipologia ideològica segons el caràcter més o menys autoritari de les relacions mestre-alumne.....	562
16.25 La tipologia ideològica segons si el centre escolar practicava la coeducació.....	563
16.26 Tipologia ideològica segons tipus d'escola a l'EGB.....	564
16.27 Tipologia ideològica segons tipologia de context de la infància i sexe.....	565

<u>Taula</u>	<u>Pàg.</u>
16.28 Les actituds relacionades amb l'autoritarisme segons l'ambient religiós a la infància...	566
16.29 Les actituds relacionades amb l'autoritarisme segons el rigor familiar pel que fa a la moral.....	567
16.30 Les actituds relacionades amb l'autoritarisme segons el control familiar de les decisions.....	568
16.31 Les actituds relacionades amb l'autoritarisme segons el tipus de relació paterna.....	569
16.32 Les actituds relacionades amb l'autoritarisme segons el caràcter de la relació dels mestres amb els alumnes.....	570
16.33 Relació entre les actituds autoritàries i l'existència o no de coeducació a l'escola...	571
16.34 Relació entre les actituds relacionades amb l'autoritarisme i la tipologia de context de la infància.....	572
16.35 Les diferents sub-mostres per carreres relacionades amb els Tipus ideològics.....	573
16.36 Comparació entre els alumnes de Lletres i Magisteri (primers) segons el tipus ideològics.....	574
16.37 La Tipologia ideològica segons torns i cursos.....	575

<u>Taula</u>	<u>Pàg.</u>
16.38 La tipologia ideològica segons especialitat i torn. (Alumnes de Magisteri).....	576
16.39 Actituds relacionades amb l'autoritarisme segons els alumnes dels diferents Centres....	577
16.40 Les actituds relacionades amb l'autoritarisme dels alumnes de Ciències i Lletres.....	578
16.41 Actituds relacionades amb l'autoritarisme segons cursos, torns i sexe.....	579
16.42 Actituds relacionades amb l'autoritarisme segons especialitats i torns.....	580
16.43 Actituds relacionades amb l'autoritarisme segons especialitat que pensen escollir els alumnes de primer, i el sexe.....	581
16.44 Encert de la professió segons el sexe.....	582
16.45 Relació entre la tipologia ideològica i la identificació amb la professió distingint segons sexe (Alumnes de Magisteri).....	583
16.46 Relació entre les actituds relacionades amb l'autoritarisme i l'interés per l'ensenyament al Batxillerat (Alumnes que no pertanyen a l'Escola de Magisteri).....	584
16.47 Relació entre les actituds relacionades amb l'autoritarisme i l'interés per l'ensenyament General Bàsic (Alumnes que no pertanyen a l'Escola de Magisteri).....	585

<u>Taula</u>	<u>Pàg.</u>
16.48 Relació entre les actituds relacionades amb l'autoritarisme i la intencionalitat de dedicar-se a l'ensenyament.....	586
16.49 Relació entre les actituds relacionades amb l'autoritarisme i la intenció de dedicar-se a l'ensenyament (Alumnes de Lletres).....	587
16.50 Relació entre les actituds relacionades amb l'autoritarisme i la intenció de dedicar-se a l'ensenyament (Alumnes de Ciències).....	588
16.51 Relació entre l'interés en l'Ensenyament General Bàsic i les actituds relacionades amb l'autoritarisme (Alumnes de Lletres).....	589
16.52 Relació entre l'interés en l'Ensenyament General Bàsic i les actituds autoritàries (Alumnes de Ciències).....	590
16.53 Relació entre les actituds relacionades amb l'autoritarisme i indicadors d'identificació amb la professió docent (Alumnes no pertanyents a Magisteri).....	591
16.54 Relació entre les actituds relacionades amb l'autoritarisme i la identificació amb la professió (Alumnes de Magisteri).....	592
16.55 Relació entre les actituds relacionades amb l'autoritarisme i la identificació amb la Carrera de Magisteri. Alumnes de Magisteri.....	593

<u>Taula</u>		<u>Pàg.</u>
16.56	Relació entre les actituds relacionades amb l'autoritarisme i les previsions de continuar estudis universitaris.....	594
16.57	Relació entre les actituds relacionades amb l'autoritarisme i els motius per continuar estudis a la Universitat (Estudiants de Magisteri).....	595
16.58	Relació entre les actituds relacionades amb l'autoritarisme i indicadors d'identificació amb la professió. Alumnes de Magisteri.....	596
16.59	Actituds relacionades amb l'autoritarisme segons torns i cursos. Submostre d'alumnes de Magisteri que no han encertat la professió.....	597

0. PRESENTACIÓ

0. PRESENTACIÓ

El propòsit de portar a cap una recerca sobre les actituds socials dels alumnes de l'Escola de Magisteri cal relacionar-la, a nivell d'història personal, amb la meua vinculació des de fa anys, a institucions capdavanteres del Moviment de Renovació Pedagògica de Catalunya, l'Escola de Mestres "ROSA SENSAT", l'Escola Normal de Sant Cugat de la Universitat Autònoma de Barcelona, i l'Institut de Ciències de l'Educació de la mateixa Universitat. Des del 1970 que vaig realitzar una primera recerca sobre les actituds socials dels participants a l'Escola d'Estiu de Barcelona, organitzada per "Rosa Sensat", s'han anat succeint, per la meua part, treballs sobre la mateixa problemàtica. Aquesta tesi no és altra cosa que un intent de tractar el tema amb una base teòrica superior i al mateix temps resoldre empíricament uns dels caps que quedava per lligar.

La problemàtica de l'autoritarisme és una de les constants històriques en qualsevol plantejament crític de la relació Pedagògica. Des dels iniciadors de l'escola Nova com A. Ferriere i J. Dewey les formulacions més recents de M. Lobrot, G. Mendel, o K. Rogers, per donar només una mostra internacional fins als històrics dels moviments de Renovació Pedagògica a Catalunya com Ferrer Guàrdia o A. Martorell, i tots els mestres actualment vinculats al moviment de renovació, els binomis entre disciplina-llibertat o espontaneïtat-dirigisme, han estat temàtiques debates àmpliament i sobre les quals, encara que amb posicions diverses, la constant ha estat inclinar-se sempre per una pràctica pedagògica que potenciés l'autonomia de l'alumne.

Les persones, com jo mateix, provinents d'una formació sociològica, tendim a mirar la institució escolar, a partir de l'anàlisi marxista, com una institució fonamentalment conserva-

dora de l'ordre establert, reproductora de les jerarquies socials i per tant de les classes. L'Escola contribueix a la distribució classista de l'alumnat en diverses carreres i professions i realitza una funció directament ideològica, d'una banda inculcant uns valors determinats i de l'altra, d'una manera més subtil, legitimant l'ordre classista a partir d'una falsa imatge d'èxit escolar i professional a partir de l'esforç individual.

De tota manera, des de l'inici, molts sociòlegs vem reaccionar davant d'una visió massa mecanicista dels processos de reproducció social i, no fent altre cosa que seguir les petjades dels nostres mestres en la disciplina sociològica adonar-nos que aquesta reproducció no es porta a terme sense contradiccions que poden ser concienziades o no pels actors socials i aprofitades en una o altra direcció segons llurs interessos. Hom va encunyar a Catalunya des d'aquell moment l'expressió "marge de maniobra" per referir-se al camp d'actuació dels professionals del magisteri en el marc d'uns condicionats evidentment llavors i ara insuperables de l'estructura escolar i les seves funcions.

Des d'una perspectiva més vinculada a la pràctica pedagògica la problemàtica del tractament de les qüestions ideològiques a l'escola ha estat un dels temes tradicionals de debat; tota la confrontació entre l'escola pública i la privada s'ha argumentat, almenys explícitament, sobre aquesta qüestió.

Hom sap que avui es demana legalment als mestre de l'Escola pública neutralitat ideològica, expressió desafortunada i sociològicament impossible, però que en tot cas es pot interpretar com l'exclusió de l'adoctrinament explícit de les aules de l'ensenyament elemental.

Una llarga tradició en la psicologia social, des de clàssics com W. Reich, o E. Fromm, fins a pedagogs moderns com G. Mendel, ha fet notar que mentre que la ideologia dominant depèn

de les classes socials directament en els seus aspectes sòcio-polítics i per tant connecta directament en el mode de producció dominant. Altres aspectes com l'autoritarisme estan més lligats a les instàncies de socialització primària, fonamentalment la família i a les seves formes d'organització. Aquest segon aspecte no està pas deslligat del primer però, sense cap mena de dubte, que manté un grau elevat d'autonomia.

Aquesta problemàtica, que me l'havia plantejada ja mínimament en treballs anteriors, ha pres més força en aquesta tesi doctoral. Més enllà de la ideologia que el mestre transmet a classe, quan, sense intentar adoctrinar, pren posició davant de fets socials ja sigui per activa o per passiva, és evident que la seva manera d'actuar amb els nens i les nenes a tots nivells influencia la seva personalitat, la qual cosa tindrà a veure també amb el posicionament ideològic futur dels seus alumnes.

Recordem, a títol d'exemple, com E. Fromm ens feia veure que sense negar ni de bon tros el lligam claríssim entre les classes dominants i el nazisme alemany, calia explicar també per què determinats sectors de les classes mitjanes s'adheriren emocionalment a la ideologia nazi i per què el moviment obrer, ideològicament d'esquerres, va reaccionar passivament, almenys majoritàriament, davant d'un règim com aquell.

Quan el mestre treballa correctament a classe un tema de ciències socials incideix directament a explicar el funcionament de la societat i contribueix a formar la consciència social dels seus alumnes. A l'Escola pública se li demana que ho faci amb el màxim d'objectivitat possible i per tant sense adoctrinar.

Però, quan el mestre treballa a l'escola la imatge corporal dels seus alumnes, quan cultiva l'amor al risc o la por, quan treballa la creativitat i de la manera concreta com ho fa,

quan organitza la classe de cara a prendre les decisions d'una o altra manera i un llarg etcètera, també contribueix que unes determinades ideologies "explícites" es pugin manifestar. Les aportacions modernes de G.B. Wilson, que més endavant exposarem, poden ser de gran interès.

Vet aquí per que la comesa principal d'aquesta recerca no ha estat la ideologia explícita dels alumnes de magisteri sinó més aviat l'anàlisi d'aquesta altra dimensió més vinculada a la Personalitat. D'aquí ve l'entroncament directa amb Psicòlegs que, encara que sense una relació directa amb l'educació s'han plantejat la problemàtica així com ara H.J. Eysenck i M. Rokeach.

Els interrogants que s'obren, són molts. Era molt fàcil fer de mestre quan hom acceptava les normes establertes i les maneres de procedir que li venien dictades des de dalt sense cap mena de discussió i quan els actors socials eren limitats al poder institucional que dictava i als mestres que executaven. Més difícil és trobar resposta a tots aquests problemes quan el nivell de consciència social ha augmentat, quan els alumnes, els pares, i altres agents socials volen fer sentir la seva veu i quan els mestres han deixat de ser uns simples executors d'ordres vingudes des de fora. La crisi econòmica i la crisi de valors del capitalisme, en la seva versió concreta del nostre país, fa més palesa la realitat del marge de maniobra de cada centre i de cada mestre, malgrat l'existència real i operativa d'una estructura escolar que determina a grans trets unes funcionalitats socials i per tant uns resultats generals.

L'increment de les noves tecnologies educatives i les possibilitats enormes dels nous sistemes d'accedir a la informació, malgrat tots els riscos que comporta de manipulació des de centres de poder molt més polaritzats, ha de signifi-

car per força un replantejament del rol del mestre on la seva funció educadora sobrepassarà probablement als aspectes estrictament docents i sobretot de transmissor de sabers.

Hom podria pensar, que l'evolució tecnològica general i en un altre terreny l'evolució democràtica al nostre país han comportat un increment tant gran de la racionalitat, la participació social i la tolerància que molts temes apuntats resulten ja superats històricament. Penso que no cal ser cap científic social molt perspicaç per adonar-se que malgrat les conquestes assolides realment en diversos camps, la irracionalitat, la passivitat social, les formes de crispació, les maneres autoritàries d'exercir el poder, els estereotips i els prejudicis són encara moneda corrent.

En el terreny concret de l'Escola, la crisi ha fet augmentar la competitivitat entre els centre i entre els mateixos alumnes i ha fet sorgir formes noves de marginació social més enllà de les clàssiques derivades del fracàs escolar.

Les meves conviccions sobre l'epistemologia de l'anàlisi social em portaren, des de l'inici, a pretendre enfocar la recerca sobre l'autoritarisme a partir d'autors provinents de la tradició freudo-marxista, principalment d'E. Fromm. La dificultat de fer operatives les seves concepcions sobre el caràcter social, la manca de tradició acadèmica, el fet que ell mateix recorrés a una metodologia empírica clàssica en un treball relativament recent sobre els camperols mexicans i la tradició iniciada per Adorno, féu que, més per impotència que per convicció, em limités a una metodologia quantitativa tradicional. No és pas que pensi que aquesta metodologia no és útil, però, es tracta d'unes tècniques que han de complementar-se amb aproximacions qualitatives. En definitiva, forneixen elements per una anàlisi que no s'esgota amb aquests instruments i que amb ells sols pot arribar-se a falsejar.

Sense cap mena de dubte l'obra que més ha influït en la concreció de les finalitats d'aquesta recerca ha estat la de L. Barbaglio i M. Dei, quan a finals de la dècada dels 60 es plantejaren les resistències al canvi dels mestres italians i enfocaren la personalitat dels ensenyants com un element psicològic de la funció conservadora de l'escola. En d'altres treballs jo mateix vaig intentar posar a prova a Catalunya les seves hipòtesis, i aquesta tesi no és altra cosa que l'intent de confirmació d'una d'elles que encara no s'havia fet.

Fet i fet, penso que més enllà dels resultats concrets vinculats a unes hipòtesis, aquest treball pot tenir interès per la informació recollida i en conjunt pot ajudar a plantejar d'altres recerques més interessants i en definitiva propostes concretes de cara a la millora de l'Escola i de la Formació dels Ensenyants.

De tota manera, el lector és qui ho ha de jutjar.

I. ACTITUDS SOCIALS I AUTORITARISME: CONSIDERACIONS PRELIMINARS.

És sobradament conegut que els conceptes utilitzats sovint en el camp de les ciències humanes no tenen una accepció unívoca. Generalment sobre un fons comú d'acceptació hi ha diverses matisacions sovint relacionades amb el punt de vista teòric global que sosté un determinat investigador. És per això que a l'acabar els capítols d'introducció teòrica estarem en millors condicions per precisar conceptes, la qual cosa no impedeix que introduïm un mínim de vocabulari per entendre el conjunt del nostre procés. Cal dir, però, una vegada més, que el nostre objectiu no és entrar en el debat dels psicòlegs socials sobre la problemàtica de les actituds socials des de la seva perspectiva sinó servir-nos d'uns instruments per utilitzar-los en un context molt concret.

1.1. El concepte d'Actitud.

Els autors clàssics Thomas i Znaniecki (1918-20), de reconeguda solvència tant des del camp de la psicologia social com des del de la sociologia, ja expressaven la importància de l'estudi de les actituds i les consideraven com el camp "per excel·lència" de la Psicologia Social, ben als inicis de les recerques sobre aquesta problemàtica.

En una Tesi Doctoral relativament recent (González, P., 1981) es recullen un nombre considerable de definicions sobre el concepte d'actitud que ara seria sobrer repetir.

L'autora arriba a explicitar sis elements que considera fonamentals de qualsevol definició d'actitud i que transcrivim a continuació:

- 1) L'actitud és una pre-disposició.
- 2) És un principi d'organització dels comportaments en relació a un objecte o situació.
- 3) És forma i pot modificar-se. És plàstica, encara que és una disposició relativament persistent.
- 4) Actua sobre l'estímul amb un paper motor constituint-se en relació a l'objecte.
- 5) En general, ja que se situa en un nivell superior de l'organització sobrint comportaments que van des del que és biològic fins al que és més estructural.
- 6) És una realitat psico-social.

Sobre aquesta base comuna serà útil citar les definicions que donen els autors més relacionats amb la nostra recerca per començar a percebre les diferències d'orientació que prenen cadascun d'ells.

Wilson G.D. (1916), ens ofereix una definició molt sintètica i útil quan ens diu: "Una actitud pot ser definida com una orientació avaluativa, relativament durable, en relació a un objecte o una classe d'objectes". Dit amb altres paraules per ell mateix: "Un punt de vista persistent respecte quelcom, sigui favorable, desfavorable o bé neutral".

Milton Rokeach H. (1968) la defineix així: "Una actitud és una organització, relativament duradora, de creences interrelacionades que descriu, avalua, i fa referència a l'acció respecte a un objecte o situació; cada creença té els tres components: el cognitiu, l'afectiu i el conductual".

Ressaltem dintre de la definició de Rokeach que una actitud no és un element bàsic i irreductible dintre la personalitat dels individus sinó que implica una síndrome de dos o més elements interrelacionats. Igualment val la pena fer notar que hi ha acord entre els autors en els tres aspectes de les actituds, que Rokeach considera que són elements de totes les creences, l'aspecte cognitiu, l'afectiu -relació amb els valors, sentiments, motivacions-, i el conatiu o referent a l'acció conductual. Segons l'autor esmentat una actitud és a més un tipus dintre del sistema de creences que està organitzat al voltant d'un objecte o situació.

És útil des del punt de vista pràctic resumir breument l'exposició que dóna H.J. Eysenck (1954) sobre les actituds.

D'una manera gràfica, l'autor distingeix quatre pisos, de menys a més "organitzat", la qual cosa anomena una estructura jeràrquica de les actituds; el model li permet al mateix temps tenir una relació amb la recerca empírica i amb l'instrumental de l'anàlisi.

Al pis més baix tenim les opinions que no estan relacionades amb altres opinions, que no són en absolut característiques de la persona que les manifesta i que en altres circumstàncies la mateixa persona podria tenir-les diferents. Les anomena opinions específiques, i considera que tenen poc interès de cara a escatir la personalitat o la ideologia de l'individu.

A continuació considera aquelles opinions que ja són normalment expressades per la mateixa persona, o sigui que no estan sotmeses a canvis abruptes o arbitraris.

Les anomena Opinions Habituals i són aquelles que normalment es descobreixen a partir dels sondeigs d'opinió. L'autor, fent referència al llenguatge tècnic de l'estadística, ens diu que aquestes opinions són confiables en tant que estables.

El tercer nivell és el que Eysenck anomena pròpiament actituds i el descriu literalment així: "Veiem en aquest nivell que el que succeeix no és solament que un individu sosté una opinió determinada sobre un problema concret amb un cert grau d'estabilitat, sinó que pot observar-se també que manté sobre el mateix problema un conjunt d'opinions diferents que, combinades, defineixen la seva actitud sobre l'afer del qual es tracta" Eysenck 1954(1). La referència operativa ens la dóna unes línies més avall quan ens diu que el conjunt d'opinions sobre el mateix tema està interrelacionat i dóna origen a una escala unidimensional.

Per últim, el darrer pis, està format pel que anomena les sobreactituds o ideologia de l'individu, ja que les actituds que un determinat subjecte manté sobre problemes diferents guarden també una relació determinada. És a dir, que hi ha en els subjectes socials una determinada estructuració de llurs idees que fa que les diferents actituds que tenen sobre objectes diferents vagin en una determinada direcció o similitud -que correlacionin en llenguatge estadístic- formant una síndrome determinada,

(1) Pàg. 171

diferent òbviament del que pugui oferir un altre subjecte social. La tècnica de l'anàlisi factorial és la més usada pel propi autor per captar aquest nivell organitzat de les actituds.

Volem ressaltar d'aquesta descripció d'Eysenck la seva constant referència al terreny empíric, és a dir, a l'operacionalitat directa dels conceptes que utilitza, definits en funció de la manera metodològica d'obtenir-los.

Des de la perspectiva que enfoquem el treball, aquest punt de vista resulta pràctic; tot i això per no donar una visió simplista de l'autor convé completar aquesta versió descriptiva amb la definició més teòrica que dóna de les actituds en la primera conclusió del llibre esmentat. En ella compara les actituds als hàbits i ens diu que s'assemblen enormement. "Tant aquests -els hàbits- com aquelles són modificacions apreses del sistema nerviós central; ambdues consisteixen en disposicions a obrar en un sentit que no poden ser observades directament; ambdós conceptes són construccions hipotètiques que requereixen el lligam amb les condicions antecedents i amb la conducta consegüent per la seva modificació; i finalment ambdues impliquen estats persistents de l'organisme que són una condició necessària però no suficient per a l'execució de qualsevol tipus particular d'acció". (1)

(1) Op. cit. Pàg. 380

1.2. Les actituds i la Personalitat.

La interrelació entre actituds i personalitat i àdhuc els diversos intents de precisar una clara diferenciació entre ambdós fenòmens psico-socials ha estat present des de l'inici dels treballs en aquest camp. El treball clàssic de l'Adorno i col.laboradors (1950) s'ha esmerçat justament en descobrir una "síndrome de Personalitat Autoritària" que serviria per donar compte d'un conjunt d'actituds com és ara l'Etnocentrisme, el Conservadurisme econòmic-social i l'Antisemitisme, les quals, al seu torn, ens definirien una propensió al feixisme.

Tot el treball de l'Eysenck, des dels primers articles al 1944, gira al voltant de la diferenciació entre aquestes dues realitats, fins al punt, com després explicarem, que una de les dimensions que configuren les actituds socials acaba no essent altra cosa que una projecció de la personalitat dels individus.

Per la mateixa època però des d'una perspectiva teòrica diferent E. Fromm (1941) a l'identificar el caràcter autoritari com el caràcter propi d'un determinat grup social i com a més permeable a unes determinades ideologies en uns moments de crisi, no feia altra cosa que interrelacionar, a parer meu de manera molt clari*vi*dent encara que més assajística, les realitats de la personalitat, les actituds i les ideologies socials.

Per clarificar una mica la situació en funció no pas de l'anàlisi teòrica sinó de la utilitat per la present recerca ens pot ser útil establir una distinció. La problemàtica d'actituds i personalitat se situa al-

menys en dos camps:

- a) Nivell de conducta manifesta i latent: Aquest seria el camp on s'enfronten conductistes i psicoanalistes i que lògicament escapa i supera en molt els nostres objectius.
- b) Actituds-Personalitat a nivell fenomenològic i descriptiu. Aquest seria el camp que ens interessa, o sia, el que ens permet de classificar una determinada característica individual en el terreny de les actituds o, per contra, en el terreny de la personalitat.

Una primera cosa que cal dir és que la majoria de psicòlegs exclouen del domini de la "personalitat" el que fa referència a aptituds i habilitats, el que amb altres paraules es pot dir el terreny de la intel·ligència. Presumiblement són raons de recerca i de tradició més que no pas teòriques les que han portat a aquesta delimitació conceptual però que val la pena tenir-les en compte de bon començament perquè presumiblement la intel·ligència deu ser una característica de l'individu que ha d'influir per força en les actituds i d'una manera en molts casos determinant.

Que la delimitació entre actituds i personalitat no és fàcil ens ho mostra la forma pràctica com resol el problema un dels manuals clàssics i clars de la Psicologia Social, el de Krech, Crutchfield i Ballachey (1978) en el qual es diferencia entre Respostes interpersonals que equivaldrien a trets de personalitat i respostes socials que equivaldrien a les actituds.

D'una manera pragmàtica resolen el problema Eysenck (1954) i Ray (1973), ja que se'l plantegen en termes operacionals, és a dir, la diferència entre el terreny propi de les actituds i el propi de la personalitat el delimiten a partir del caràcter de l'instrument de mesura que construeixen per donar compte de les dues realitats interrelacionades. En aquest context, Eysenck(1954), prefereix considerar que preguntes per mesurar les actituds es caracteritzen per llur particularitat, o sia, que es refereixen a un objecte concret o a una situació mentre que els tests de personalitat estan formats per ítems que tenen a veure amb una predisposició general a actuar. Una persona té una actitud contrària a la guerra, per exemple, i, en canvi, té un tret de personalitat agressiu. Aquesta diferència s'expressaria fonamentalment a partir de les frases que constituïrien els ítems del qüestionari.

Per contra, J.J. Ray (1973) considera que els qüestionaris sobre actituds comporten frases que suposen l'opinió i valoració de quelcom extern a l'individu mentre que els qüestionaris sobre personalitat comporten frases on el mateix subjecte classifica, valora o descriu la seva pròpia conducta. D'aquesta definició en sortirà la crítica a l'Escala F., ja que segons J.Ray no pot ser una escala que mesuri la personalitat autoritària pel fet que està construïda amb "ítems" entesos com a actituds segons el seu punt de vista. Aquest tema, però, l'ampliaré més endavant.

A parer nostre, sense menystenir els diversos punts de vista expressats com a aproximacions complementàries

al tema el punt de diferenciació veritablement significatiu no està ni en l'aspecte afectiu, ni en el conatiu d'ambdues realitats, ja que es poden fàcilment confondre sinó en l'aspecte cognitiu. Les actituds estan formades com ens diu Rokeach per una organització de creences que com a tals és poden explicitar i que per tant necessàriament -i aquest és el punt fonamental- estan connectades amb la realitat sòcio-cultural. Les actituds són, doncs, l'expressió individual de les ideologies socials.

Amb la descripció anterior en tenim prou per avançar operativament en la nostra recerca; això no obstant, pensem que l'interès teòrico-científic, rau fonamentalment no tant en clarificar conceptualment aquestes realitats per la via de l'anàlisi descriptiva sinó per la via de llur gènesi i canvi. En definitiva, el que interessa és quins són els factors constitucionals, i quins els socio-ambientals que actuen determinant aquestes realitats psico-socials i a partir de quins processos es configuren i/o es transformen.

1.3. L'Autoritarisme.

En pàgines successives tindrem ocasió de veure àmpliament com el concepte que els diferents autors tenen de l'Autoritarisme va lligat a llur concepció teòrica general i a la metodologia que utilitzen per definir-lo, fins el punt que en molts casos es prefereix utilitzar altres paraules per designar realitats, sinó totalment coincidents, almenys fortament emparentades; una d'aquestes paraules, per posar un exemple, seria la de Dogmatisme. Seria, per tant, impossible donar de bon començament

una definició de l'autoritarisme deslligant-la del seu context teòric-metodològic.

Això no obstant, i per guiar, ni que sigui hipotèticament la nostra anàlisi posterior aportarem dues definicions que ens poden ser de molta utilitat.

Salvador Giner (1970) a la Gran Enciclopèdia Catalana en dóna la següent versió: "L'Autoritarisme es una actitud que pretén l'obediència indiscutida. ... L'Autoritarisme es troba en els individus i també en els sistemes socials. ... Els sistemes socials autoritaris posseeixen una estructura jeràrquica força rígida."

Del tot clàssic és un text de Fromm en "La por a la llibertat" (1941) on diferencia entre l'autoritat racional i l'autoritat inhibidora, la qual podríem anomenar autoritarisme. Pensem que el text pot tenir el seu interès pel que té de suggeriu, com tantes pàgines de E. Fromm, i perquè encara no entra en una definició conceptual plenament determinada per la seva concepció psicològica com és el cas de quan defineix el caràcter autoritari, amb la qual d'altres autors no hi estarien d'acord. La utilització d'un exemple relacionat amb l'ensenyament la fa més interessant en el context de la nostra recerca.

Fromm ens indica d'entrada que l'autoritat no és una qualitat de la persona en si mateixa, sinó que es basa en una relació social de desigualtat; l'autoritat implica una relació interpersonal de superioritat-inferioritat.

Ens presenta com a exemple d'autoritat racional la relació entre el mestre i l'alumne i com a exemple d'autoritat inhibidora la que s'estableix entre l'amo i l'esclau. Mentre que en el primer cas els interessos són coin-

cidents, en el segon són antagònics. La superioritat té en ambdós casos una funcionalitat diferent: en el primer cas representa la condició necessària per ajudar a créixer la persona sotmesa a l'autoritat, en el segon no és altra cosa que la condició de la seva explotació.

La dinàmica de l'autoritat és també en els dos casos diferent, mentre que en el primer cas quan més s'exerceix més es fa curta la distància que els separa, en el segon cas, tot el contrari, més gran es fa la distància entre les dues persones. Per últim, també és diferent la situació psicològica: mentre que en el primer cas el tipus de reaccions acostumen a ser d'amor, gratitud o admiració; en el segon cas es generen actituds d'hostilitat, agressivitat i ressentiment. Fromm, consegüent ara sí amb la seva orientació dinàmica, ens indica que per suportar la relació d'esclavitud sovint és necessari convertir els sentiments d'odi que es fan intolerables en sentiments d'admiració.

En darrer terme, ens indica l'autor, el que ens ha expressat són tipus ideals i el que trobem en la realitat, són moltes situacions intermèdies que es defineixen al llarg del continuum.

Aquesta és justament la problemàtica general que guia la nostra recerca i vet aquí la utilitat, si més no exemplificadora de l'exposició de Fromm: Fins a quin punt les actituds dels mestres són les pròpies de l'autoritat racional o més aviat es decanten cap a formes inhibidores d'exercir l'autoritat amb llurs alumnes.

II. L'ESTRUCTURA DE LES ACTITUDS SOCIALS SEGONS H.J.EYSENCK.

Sense cap mena de dubte, els treballs sobre actituds socials d'H.J. Eysenck han estat molt importants tant des del punt de vista de la metodologia utilitzada com de les aportacions teòriques sobretot al relacionar l'estudi de les actituds amb el conjunt de la teoria general de la Personalitat de l'autor. Val dir que tractant-se d'un dels pioners en el tema, ja que els seus primers estudis són dels anys 40, en els quals ja va establir els eixos centrals de la seva concepció, les seves darreres aportacions sobre la teoria de la personalitat i fins i tot alguna re formulació en el terreny de les actituds socials han posat en entredit per ell mateix la seva inicial i suggestiva construcció.

2.1. Metodologia utilitzada.

Com molt bé ens indica en un treball relativament re cent (1979), on formula críticament tant els propis plantejaments com el d'altres especialistes en la matèria del món de la psicologia social anglesa i americana, la seva preocupació fonamental és establir l'estructura de les ac tituds socials. La construcció d'una determinada escala d'actituds que sigui tècnicament correcta no presenta cap mena de dificultat i no té altre interès, segons l'autor, que el de classificar psicomètricament la població en una determinada dimensió. Aquestes escales són pròpiament tau tològiques perquè allò que fan és repetir un inventari d'ítems que en el fons es refereixen al mateix, expressat de manera diferent o amb diferent intensitat.

Conseqüent amb la seva perspectiva empirista, el tipus de tècnica utilitzada per esbrinar l'estructura de les actituds és l'anàlisi factorial, però no pas a partir d'unes escales d'actitud prèviament definides sinó realitzant una anàlisi factorial d'un conjunt d'ítems que tradueixen, a partir dels elements de la vida social quotidiana, com la premsa o els programes dels partits polítics, les actituds socials sobre objectes o situacions concretes, i una vegada extrets els factors principals intentar interpretar-los teòricament, o més ben dit, intentar donar-los un nom a partir de la significació dels ítems que més saturen cada factor en relació als conceptes a l'ús de la psicologia del moment.

La tècnica factorial que utilitza Eysenck no és sempre la mateixa i el seu desenvolupament i els canvis que li fa introduir en l'esquema original ens mostra el condicionant que representa per aquest tipus d'estudis la tècnica d'anàlisi utilitzada i, si més no, ens adverteix dels paranys on fàcilment es tot caure.

En els seus primers estudis, que li serveixen per establir la teoria de l'estructura bi-dimensional de les actituds, fa servir una anàlisi factorial de primer ordre. Curiosament, en el seu primer treball (1944) una de les preocupacions metodològiques giren a l'entorn de la utilitat de la Rotació dels factors.

Posteriorment la tècnica utilitzada més freqüentment i considerada més correcta, és en primer lloc, la introducció d'un nombre molt més nombrós d'ítems --la qual cosa condiciona lògicament els resultats--, la realització d'una anàlisi de components principals amb rotació obliqua, per detectar factors de primer ordre, i després una

anàlisi factorial de segon ordre sobre els primers sí, com és probable, els de primer ordre estan correlacionat entre sí. (Eysenck, 1975)

2.2. L'Estructura de les actituds

2.2.1. L'Estructura bi-dimensional de les actituds

L'any 1954, amb la publicació de la seva obra fonamental en aquest camp, "The Psychology of Politics", Eysenck deixa pràcticament establerta definitivament la seva teoria sobre l'estructuració de les actituds. Aquesta obra recull els seus treballs anteriors (Eysenck, 1944 i 1951) on s'estableix la teoria bi-dimensional de les actituds socials i al mateix temps un conjunt d'experiments sobre diferents aspectes de la personalitat relacionats amb la actituds.

Les dues dimensions trobades empíricament són anomenades per l'autor factor R i factor T: el primer correspon a la dimensió Radicalisme-Conservadorisme, tal com s'entén en la literatura corrent sobre el tema i en la sociologia política, i l'altre, ortogonal i per tant independent del primer, és anomenat Duresa Mental-Blanesa Mental en memòria de la distinció filosòfica feta per W. James. Aquesta nova nomenclatura substitueix l'usada anys anteriors on la mateixa realitat empírica era anomenada "Pràctic-Teòric".

Per entendre la naturalesa del factor T. cal comprendre bé la manera com és trobat per l'autor en el seus treballs originals. Tots els ítems del qüestionari utilitzat s'organitzen de més a menys en la direcció del Conservadorisme-Radicalisme, el que passa és que queden situats, a

més a més, en una altra dimensió que és la Duresa-Blansa mental. En definitiva, no hi ha en aquests treballs uns ítems que saturin factorialment només en aquest factor sinó que sempre formen part de la primera dimensió i s'expressen diferentment en la segona.

Aquesta és, entre d'altres, la raó per la qual Eysenck considera que el factor T. no és pròpiament una dimensió de les actituds socials sinó una projecció en el camp de les actituds de determinades característiques de la personalitat.

El diagrama adjunt ens permet veure en l'estudi inicial d'Eysenck quines són les opinions habituals --dels 40 ítems del qüestionari-- que queden situades a cada un dels quatre quadrants que defineix lògicament un espai bi-dimensional.

És útil també per orientar-nos transcriure el que fa el mateix autor citant literalment W. James quan caracteritza els dos tipus de Personalitat:

<u>Mentalitat blana</u>	<u>Mentalitat dura</u>
Racionalista (que s'até als principis).	Empírica (que s'até als fets)
Intel.lectulista	Sensacionalista
Idealista	Materialista
Optimista	Pessimista
Religiosa	Irreligiosa
Partidari del lliure arbitri	Fatalista
Monista	Pluralista
Dogmàtica	Escèptica

Segons l'autor, amb aquestes dues dimensions és suficient per donar compte de la gran majoria de les relacions observades entre les actituds socials a Gran Bretanya, Estats Units, Suècia, Alemanya.

Al mateix temps donen compte perfectament de la si-

tuació dels diferents partits polítics, és a dir, ambdues són necessàries per a poder-los situar no havent-n'hi prou per tant amb la sola dimensió tradicional radicalisme-conservadorisme. El gràfic següent ens explica clarament aquesta afirmació.

La hipòtesi dedüida fonamentalment del diagrama factorial, és a dir, la vinculació del factor T. més aviat a la personalitat ha estat estudiada en diferents treballs d'Eysenck i d'altres com Coulter(1953) abans de la publicació de l'obra fonamental en la qual es fa un resum (Eysenck 1954) on arriba a dues conclusions fonamentals:

a) Dintre de la seva concepció de la personalitat la variable fonamental Extraversió-Intraversió té a veure substantivament amb la duresa-blanesa, de manera que existeix una estreta relació --òbviament recolzada en proves experimentals-- entre la duresa mental i l'extraversió d'una banda i la blanesa mental i la introversió, de l'altra.

b) Dintre del conjunt de trets de la personalitat inclosos dintre de la dimensió Extraversió-Introversió, demostra la relació entre la duresa mental i els trets de caràcter dominador i agressivitat. Altres trets de personalitat com és ara la rigidesa, l'intolerància l'ambigüitat, l'estretor mental i la concreció mental sembla que també guarden alguna relació amb els individus de mentalitat dura, però en tot cas, les proves experimentals són menys consistents i, per tant, cal considerar aquestes hipòtesis com a molt menys definitivament provades.

Sintetitzant, doncs, les aportacions d'Eysenck fins a 1954, diríem que les actituds socials s'expressen de manera suficient i necessària a partir de dues dimensions.

Una d'elles és pròpiament una dimensió d'actituds (La R.) mentre que l'altra expressa en el terreny de les actituds determinades característiques de la personalitat que l'autor també identifica, dintre del seu esquema conceptual.

2.2.2. La consideració dels dos Conservadorismes.

En el treball bàsic sobre l'estructura bi-dimensional de les actituds (Eysenck, 1951) ja apuntava una hipòtesi, de la qual no va obtenir evidència, sobre la diferència entre unes actituds "culturalment progressives", més pròpies de les classes mitjanes i unes actituds "econòmicament progressives", més pròpies de la classe obrera tradicional. La temàtica relativa a una concepció liberal de l'economia en-front d'una concepció més socialitzada amb més control públic definiria amb les seves variants i graus la dimensió conservadorisme-radicalisme econòmic, mentre que una concepció de més control enfront d'una concepció més liberal en el terreny dels costums definiria en línies generals la dimensió conservadorisme-progressisme cultural, que en escrits posteriors és anomenat conservadorisme social enfront de l'econòmic.

L'any 1975, Eysenck publica un article interessant que titula "L'Estructura de les Actituds Socials" i que ell mateix explicita que representa una continuació i una revisió dels seus treballs de 1947 i 1954. El treball acaba amb una frase significativa on ens diu literalment "Sembla evident que l'estructura de les actituds socials és quelcom més complex que el que havíem expresat en "The Psychology of Politics". " "Aquestes estan organitzades en (almenys) tres superfactors que cobreixen una àmplia quan-

titat del camp. Per una descripció detallada d'una persona determinada en les seves actituds socials una figura determinant la puntuació en aquests tres factors pot ser del tot acceptable" (Eysenck 1975)".

Finalment l'autor podia confirmar les seves pròpies hipòtesis de 25 anys endarrera i al mateix temps fer compatibles els seus treballs amb les aportacions en aquesta direcció d'altres estudis fets a Amèrica l'iniciador dels quals havia estat el sociòleg Lipset (1960).

L'extracció d'aquesta nova dimensió de cara a l'explicació de l'organització de les actituds socials no és tant deguda a l'ampliació de la mostra de població escollida com a la introducció d'un nombre més nombrós i variat d'ítems que les noves tècniques informàtiques fan possible de manejar amb comoditat, cosa que no passava anys endarrera.

Tal com ja hem expressat anteriorment en l'apartat metodològic l'anàlisi factorial de segon ordre es porta a terme justament perquè els factors originals correlacionen entre ells. Els tres super-factors, en canvi, tot i que presenten una estructura obliqua, correlacionen entre ells de manera tan insignificant que l'autor ho considera despreciable i per tant és a partir d'aquí que té sentit parlar d'una estructura tri-dimensional de les actituds: Hom manté amb la seva significació originària el factor T. i en canvi desdobla en dos l'anterior factor R.

Just un any després publica el llibre "Sex and Personality" (Eysenck, 1976), en el qual dedica un capítol a les actituds socials.

En aquest treball s'utilitza el mateix nombre d'ítems d'actituds socials que en el treball de 1975 i de

les mateixes característiques ja que el nombre original d'ítems es distribuï a l'atzar en dos conjunts, un dels quals s'aplicà a la mostra de 368 subjectes en la qual es descobriren els tres factors i l'altra sub-conjunt en l'estudi sobre la sexualitat, a una mostra de 863 persones entre homes i dones entre 18 i 60 anys. Aquesta mostra tot i no poder -se considerar perfectament representativa de la població és suficientment àmplia i variada pels propòsits de la recerca.

En aquest treball comença a trontollar l'estructura de tres super -factors, ja que encara que s'extreuen com a factors de segon grau, de fet presenten una estructura oblíqua i amb una correlació moderadament alta entre 0.40 i 0.50, la qual cosa impedeix de considerar-los realment independents. De tota manera, l'autor no fa cap referència a les diferències entre els dos treballs.

El mateix any 1976 publica un nou article amb el mateix títol que el de 1975 (Eysenck 1976 b) en la qual ens explica una recerca amb una mostra relativament àm -plia -1.442 subjectes- fent servir el qüestionari proposat per Wilson (1968) com a nova mesura del Conservado -risme, qüestionari que com és sabut evita la formulació de frases d'una banda i de l'altra no admet gradacions en la resposta.

Utilitzant la mateixa tècnica que en l'anterior recerca els factors de segon ordre que li surten són els originals, és a dir, el factor R. i el factor T.

No deixa de ser curiós que l'autor acabi textualment aquest treball amb les següents paraules "Podem concloure que "en general" un examen de l'estructura de les actituds socials en una mostra de la població dona

uns resultats molt en la línia amb els obtinguts en moltes diferents mostres en recerques prèvies, usant diferents tipus de qüestionaris". Cap referència, en tot el treball, a les conclusions que només un any abans havia trobat sobre les dues dimensions del conservadorisme.

El 1977 publica amb col·laboració amb J.D.Hewitt i L.J. Eaves un nou article com a resum d'una nova recerca amb una mostra àmplia de població (Eysenck, H.J. Hewitt, L.J. Eaves, 1977) en el qual conclou que es raonable l'estructura bi-dimensional de les actituds, però curiosament només hi arriben metodològicament a partir que entre els dos primers factors tradicionals R i T expliquen el 13,8% i el 10,4% de la variança mentre que el tercer factor que no ens diu quin és ja salta a explicar només un 4,1%, encara que el valor propi és molt superior a 1. A parer nostre, no es donen en aquest article massa raons definitives per haver prescindit definitivament de la solució tri-dimensional.

Per últim, val la pena d'esmentar com a síntesi la conclusió que el mateix Eysenck ens ofereix sobre aquest tema en la presentació al capítol tercer del "reading" sobre actituds socials publicat l'any 1978 amb Wilson, (Eysenck and Wilson, 1978):

"A aquesta solució tri-factorial de l'estructura de les actituds socials, hom hi ha recorregut perquè ofereix una solució en què cada factor es correspon amb cada una de les tres variables majors de caràcter demogràfic -l'edat (conservadorisme social), el sexe (la duresa mental) i la classe social (el conservadorisme econòmic)- però, la separabilitat del conservadorisme econòmic i del con-

servadorisme social no ha estat realment confirmada en anàlisis subseqüents. No hi ha dubte que aquest factor tendeix aparèixer en mostres heterogènies per la classe social i homogènies per l'edat i el sexe".

Dues conclusions val la pena de retenir d'aquesta llarga marxa d'Eysenck sobre la dimensió R., que les expressem aquí perquè tenen una gran importància en els resultats de la nostra recerca posterior ja que no n'érem prou conscients quan la vam planejar:

a) La importància del nombre d'ítems referits a cada tema com a condicionant del nombre de factors que en definitiva hom aconseguirà extreure. És a dir, com la tècnica, en aquest cas, condiciona els resultats.

b) La importància de la mostra utilitzada i, per tant, encara més de la població de referència de cara a la configuració del nombre de factors. Nosaltres, per exemple, faríem la hipòtesi que tal com està composta la població de Catalunya en l'actualitat, amb el pes, per exemple, de la immigració i, per tant, dels continguts culturals de caire ruralitzant etc. si es fes un estudi sobre el conjunt d'aquesta població la diferenciació entre Conservadorisme social i econòmic sortiria a la perfecció i evidentment la seva relació amb les classes socials o, afinant més, a determinats segments d'aquestes classes. Al mateix temps, trobem versemblant, el que altres han apuntat de l'existència d'un factor anomenat Nacionalisme, independent dels dos anteriors i necessari al seu torn per a donar compte tant de les actituds com de les opcions polítiques institucionalitzades avui presents a Catalunya. (García Sivilla, Ll., Muntaner C., Balada. F, 1983).

2.2.3. La introducció del Psicoticisme i la seva relació amb l'organització de les Actituds Socials.

Fins al 1976, Eysenck, en els seus treballs sobre actituds, manté la seva posició original de vincular la duresa mental amb l'extraversió dintre del seu esquema general de l'organització de la Personalitat. El mateix any apareixen dos treballs, als quals ja ens hem referit anteriorment, i en un d'ells (Eysenck, 1976 a) s'esmenta de manera genèrica la relació entre la duresa mental i la personalitat tot citant un treball amb Eaves (Eaves, L.J., Eysenck, H.J., 1974) en el qual es parla només de l'extraversió.

Es en el llibre "Sex and Personality" (Eysenck, 1976 b) on per primera vegada introdueix la dimensió Psicoticisme (P) com a dimensió de la personalitat en un treball relacionat amb actituds socials.

En aquesta recerca utilitza l'E.P.Q. (Eysenck Personality Questionnaire), nou instrument de mesura de la personalitat en el qual s'introdueix aquesta nova dimensió considerada com un factor de segon ordre amb la mateixa importància que la Extraversió, o el Neuroticisme en el terreny de la Personalitat. (Eysenck, H.J., Eysenck S.B.G., 1975).

Es en "Psycoticism as a Dimension of Personality" (Eysenck, H.J., Eysenck, S.B.G., 1976) on es descriuen tots els treballs fets sobre aquesta nova dimensió i s'hi formula un intent de fonamentar-ne les bases teòriques. No és el nostre objectiu referir -nos explícitament als aspectes més psicològics del treball de l'autor sinó en

l'aspecte que estan conectats amb les actituds socials. Val la pena de citar, però, la Tesi Doctoral, de la nostra universitat, relativament recent on són exposats clarament i des d'una perspectiva crítica (Torrubia, R. 1983).

Tres aspectes importants trobem en el treball esmentat (Eysenck, 1976 b) que fan referencia al nostre tema:

- a) Una forta relació entre la P. i la mentalitat dura, fins al punt que l'autor ens indica que ja en el manual de l'E.P.Q. de 1975 havia suggerit el nom de mentalitat dura de la P.
- b) No hi ha cap relació entre el factor E. i les actituds socials en contrast amb tot el que s'havia pensat fins al moment.
- c) Els votants de partits radicals d'esquerra presenten unes puntuacions més altes en E. i en P. i també en el factor T, la qual cosa està en la línia de les seves anàlisis anteriors. Els Conservadors tenen també altes puntuacions en E. però més baixes en T. que els radicals d'esquerra i els que triaren laborista. Aquesta constatació el porta a afirmar el següent: "Es possible que aquestes correlacions estiguin predient diferents aspectes de l'Extraversió; tal vegada la correlació amb el vot conservador estigui relacionada amb la sociabilitat i la correlació amb el vot "altre" -corresponent als radicals d'esquerra- tingui a veure amb l'impulsivitat". (1)

(1) Pàg. 180 de l'edició castellana.

Només de passada en el treball de 1977, fet amb col.laboració amb Hewith (Eysenck, Hewith, Eaves, 1977) ens recorda l'autor que les actituds tenen a veure amb la Personalitat i concretament que la T. es relaciona amb l'Extraversió i el Psicoticisme. No aclareix, per tant, si abandona o no definitivament la relació amb la E. per canviar-la per la P.

En el "reading" de 1978 (Eysenck, H.J. Wilson 1978) i tot referint-se a la dimensió proposada per Wilson, i que sembla realment força coincident amb la T de l'Eysenck encara que l'anomena diferent, l'autor que ens ocupa i només com de passada ens diu que el que Wilson afirma de la relació entre el Realisme i l'Extrapunició pot ser justament la mediació que expliqui la relació entre duresa mental i extraversió.

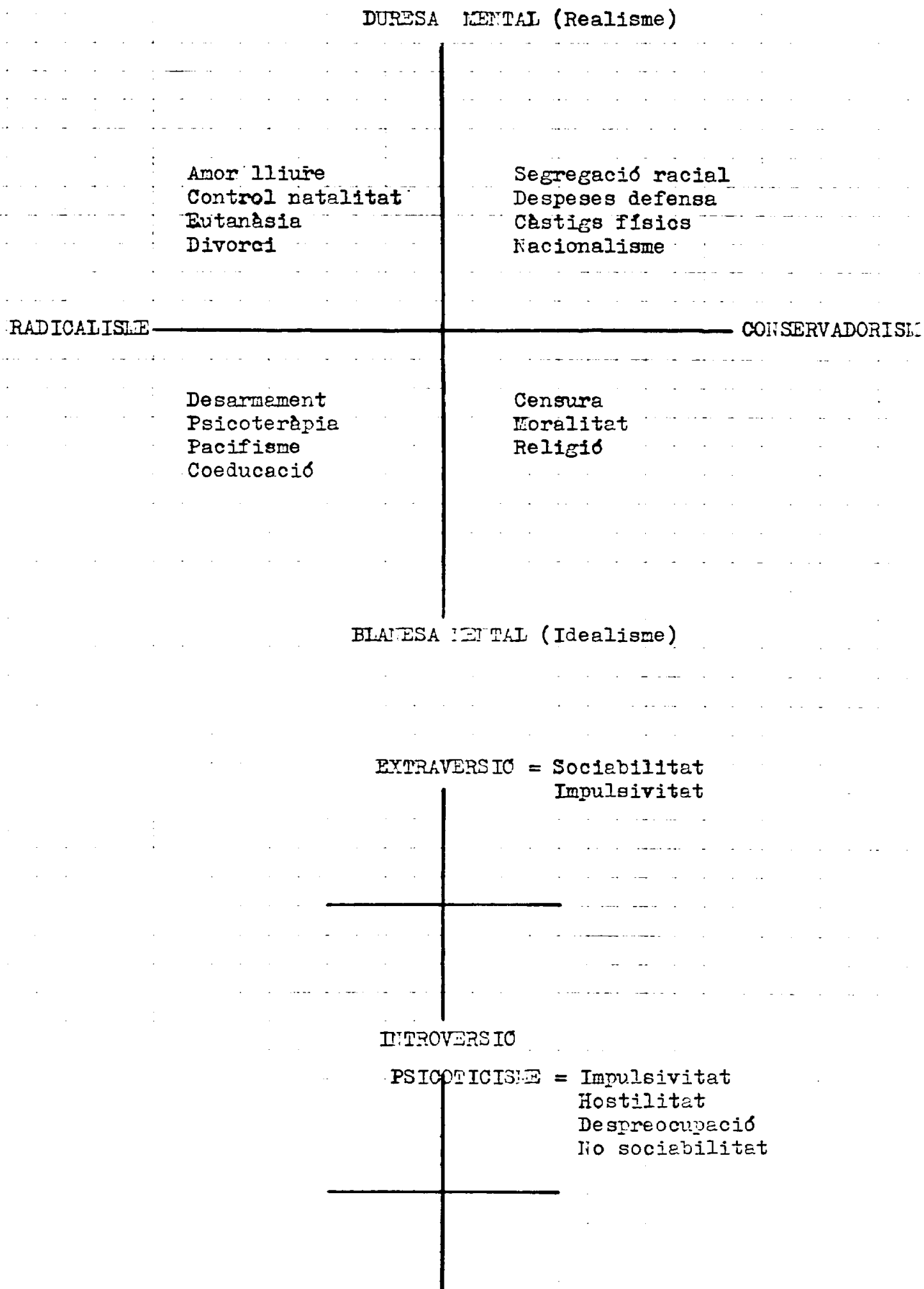
Hem de concloure, doncs, que fins aquest moment no hi ha un absolut aclariment sobre quines variables de personalitat es relacionen amb les actituds d'una manera definitiva. Probablement això sigui degut a la peculiar manera de construir-se el factor P. i les dificultats que aquest presenta.

Tal com passava en les dues dimensions del Conser-vadorisme, la hipòtesi sobre l'existència d'aquesta nova dimensió de la Personalitat ja estava en els primers treballs d'Eysenck però havia hagut d'abandonar el seu estudi preocupat per establir les altres dues dimensions. Segons ell, els individus alts en la dimensió P. haurien d'ésser més aviat solitaris, poc empàtics, més aviat cruels, agressius, necessitats de fortes sensacions, interessats per coses poc habituals i sense por del perill.

Com és sabut, les escales d'Extraversió abans de la construcció de l'E.P.Q. s'havien caracteritzat per estar formades per dos factors de primer ordre molt potents: la Sociabilitat i la Impulsivitat. Tot el treball de construcció de l'escala per mesurar la P. ha suposat eliminar la majoria d'ítems que mesuraven la impulsivitat de la mesura d'Extraversió. O més ben dit la impulsivitat ha quedat composta en dos elements l'un més propi de la P. i que l'autor anomena Impulsivitat i l'altra que té a veure més amb la E. i que s'anomena Gosadia.

Transcrivim literalment de la Tesi Doctoral abans esmentada (Torrubia, 1983), ja que la seva claredat expositiva ens pot estalviar molts comentaris:

"Resumint, la teoria actual d'Eysenck, explica les diferències en personalitat en funció de tres dimensions, l'Extraversió, el Neuroticisme i el Psicoticisme que són ortogonals entre elles. Aquestes tres dimensions es corresponen amb les línies d'acció causal a nivell fisiològic. Les diferències en l'activitat en el sistema reticular activador ascendent serien les bases fisiològiques de l'Extraversió, les diferències en activitat en el cervell visceral serien les bases del Neuroticisme; finalment de manera menys clara, el Psicoticisme estaria relacionat amb hormones masculines. A nivell psicològic l'Extraversió estaria representada per balanç, excitació-inhibició, el Neuroticisme per l'emotivitat en general, i el Psicoticisme no tindria cap tipus de constructe psicològic. A nivell conductual l'Extraversió implicaria sociabilitat, impuls*i*vitat, i recerca de sensacions; el Neuroticisme seria preocupació, inestabilitat emocional i ansietat i el Psicoti-

cisme es caracteritzaria per la manca de sociabilitat, hostilitat, despreocupació, percaçament de sensacions i impulsivitat". (1)

Pensem que aquesta llarga i interessant cita ens fa adonar plenament que justament el canvi que s'ha produït en l'Extraversió i fins i tot el procediment emprat per arribar -hi ha condicionat lògicament les troballes en el camp de les actituds socials que tant poc ha explicat l'autor.

En definitiva, tant en la dimensió R. com en la T. l'esquema simple inicial s'ha complexificat, potser sense invalidar-lo del tot en el sentit de la seva utilitat pràctica per comprendre la realitat, però sembla que podem afirmar amb fonament que ni en el primer cas ni en el segon (García et als. 1982) les coses no són fins avui del tot esclarides ni definitivament establertes.

2.3. La Formació de les actituds.

Eysenck no solament ens ofereix una teoria organitzativa de les actituds que posa en relació amb l'organització de la personalitat sinó que també ens presenta amb un gran esforç d'integració una teoria dinàmica -no en el sentit freudià- sobre la formació de les actituds tot integrant-la en la teoria general de l'aprenentatge.

(1) Torrubia R, 1983. Pàg. 32.

Amb molta prudència ens adverteix en la seva darrera conclusió a l'obra de 1954 que no estan igualment confirmats els resultats sobre actituds i dimensions de la personalitat o les correlacions entre partits polítics, variables sociològiques i actituds (sexe, classe social, edat) que els suggeriments que fa sobre les actituds i la teoria de l'aprenentatge. La importància d'aquesta, a partir del seu valor intrínsec, rau, segons ell, en el fet de poder orientar la recerca cap a camins més productius que la simple producció d'escales de mesura. Val a dir que gran part de la producció en aquesta problemàtica posterior a les obres mestres d'Eysenck (1954), Adorno (1950) i Rokeach (1960) no han superat en el camp teòric els seus predecessors.

Tal com queda presentada en "Psychology of Politics" i de manera resumida les aportacions del nostre autor, les podriem resumir en les quatre proposicions següents:

- a) Les actituds han de ser considerades com a hàbits que el subjecte aprèn.
- b) Hi ha dos tipus fonamentals d'aprenentatge: l'instrumental lligat al reforçament i el condicionament clàssic lligat a la contigüitat.
- c) La dimensió radical-conservadora de les actituds es correspon amb l'aprenentatge instrumental, mentre que la dimensió duresa-blandesa mental es correspon amb el condicionament clàssic.
- d) L'elevada condicionabilitat i la blandesa mental estan vinculades, a la variable de Personalitat anomenada "introversió" i a l'estat patològic de "neurosi

d'andietat". En canvi, l'estat de baixa condicionabilitat i la duresa estan vinculats a l'Extraversió i a l'estat patològic d'histèria.

En primer lloc les actituds no són altra cosa que modificacions del sistema nerviós apreses que ens predisposen a obrar d'una determinada manera -obrar en el sentit més ampli del mot-, en aquest sentit són estats persistents de l'organisme que no podem estudiar directament sinó a través de les condicions antecedents i les conductes conseqüents.

En segon lloc Eysenck es mostra partidari de la fórmula que de cara als tipus d'aprenentatge ofereix Mowrer (1950), el qual suposa que l'aprenentatge instrumental es correspon a allò que el llenguatge corrent en diu accions voluntàries i té a veure amb el sistema nerviós central i la musculatura de l'esquelet; per contra, el condicionament clàssic per contigüitat està lligat al sistema nerviós autònom, a l'activitat de les glàndules i dels músculs llisos, i les respostes condicionades es corresponen a allò que el llenguatge vulgar anomena actes involuntaris.

L'aprenentatge instrumental està vinculat al principi del plaer -utilitzant una terminologia que no és la pròpia-, ja que s'esdevé com una recompensa immediata percebuda i apresada amb una relació de causa-efecte; en canvi, el condicionament clàssic no és degut a una associació causa-efecte sinó a la presència per contigüitat de dues coses que res tenen a veure però que vénen juntes i per tant l'una s'associa a l'altra. El sentiment que desencadena l'associació no té per què ser agradable però és

útil a l'individu perquè l'adapta a la realitat (principi de la realitat).

Com ha indicat Mowrer (1950), la por condicionada justament pot estar a la base de moltes accions socialitzadores de la infantesa i pot tenir un gran valor de supervivència per l'individu. Els càstigs que els pares apliquen poden no ser altra cosa que un condicionament per evitar que ens apartem de les normes permeses pel grup. La conformitat a les normes del grup es mantindria fonamentalment per aquesta por condicionada mitjançant aquest aprenentatge per contigüitat.

La relació àmpliament confirmada pels estudis de sociologia electoral i pels mateixos treballs específics d'Eysenck (1951, 1971) entre l'estatus sòcio-econòmic i les actituds en la dimensió radical-conservador és interpretada per l'autor com un cas concret de l'aprenentatge instrumental. Cada classe social ha après a adoptar aquelles actituds i a emprendre les accions polítiques que li comporten un reforçament. En definitiva les classes altes es veuen reforçades pels valors socials vinculats a l'"statu quo" mentre que les classes baixes es veuen més reforçades per un canvi més a favor de llurs interessos.

Contràriament, les actituds dures o blanes vindrien lligades a un condicionament de tipus clàssic, en el sentit que l'hem descrit més amunt. L'autor ens fa notar com les actituds vinculades amb la duresa sovint estan vinculades amb l'agressió violenta o amb l'expressió d'una sexualitat més lliure la qual cosa deu tenir a veure amb una infra-socialització; és a dir, que la

persona capaç de sostenir tals actituds ha d'estar menys influenciada per la por socialitzadora. En el context de l'autor ens esmenta que feixistes i comunistes -mentalment durs- són característics per la seva brutalitat -l'estalinisme i el nazisme- i àdhuc per la seva tolerància i/o brutalitat sexual.

La infrasocialització o la supersocialització dependria, segons l'autor, de dues variable complexes: la genètica o constitucional i l'ambiental.

Diversos treballs des dels clàssics de Paulov (1941) han indicat les diferències individuals d'ordre genètic quant a la susceptibilitat al condicionament (Eysenk, 1957 Francks, 1961). En definitiva, doncs, una part dels individus està predisposat genèticament a ser més aviat durs mentals i altres a ser tous.

A més a més la subsocialització pot ser deguda al context social de la infantesa i per tant a la pressió més o menys important del context fonamentalment familiar.

Els treballs de Kinsey (1948) que ens mostren que les classes treballadores estan menys inhibides sexualment i de Davis (1947) en el qual es demostra que les classes treballadores senten menys inhibició respecte a l'agressió física, junt amb els propis descobriments de l'autor pel que fa a la més gran duresa mental dels treballadors respecte a les classes mitjanes (Eysenk, 1951, 1954, 1971) el duen a interpretar que la por condicionada és la variable que explica en forma de mediació les diferències de classe pel que fa al factor T. En síntesi, que les classes mitjanes reben una pressió socialitzadora més forta.

Una de les proves que aporta Eysenk (1954) a aquest aspecte de la teoria és la que fa referència als

treballs que demostren a la correlació entre velocitat de condicionament i la variable Extroversió-Introversió, atès el grau de relació que encara manté en aquesta època entre aquesta variable i la T. (1)

Per acabar, voldríem només apuntar, que després de les aportacions de Wilson (1973) en les quals és dóna molta importància a l'aspecte constitucional pel que fa a les actituds consevadores, el mateix Eysenk ha donat molta més importància al factor hereditari en el conjunt de les actituds (Eaves and Eysenck, 1974).

(1) Les proves experimentals citades es refereixen fonamentalment a treballs amb neuròtics i histèrics (vegis per exemple Francs, 1954).

III. LA PERSONALITAT AUTORITÀRIA SEGONS T.W. ADORNO i COL.LABORADORS.

Sense cap mena de dubte la recerca sobre actituds que més ha influït en la psicologia social ha estat portada a terme a finals de la dècada dels 40 per un conjunt d'investigadors en el marc de la Universitat de Califòrnia. T.W. Adorno, E. Frenkel, Brunswik, D.J. Levinson i R.N. Sanford, publicaren els resultats en un llibre que ha esdevingut famós, anomenat "The Authoritarian Personality". (Adorno i altres. 1950).

L'objectiu fonamental de l'obra fou trobar les arrels psicològiques del prejudici antisemita. En la hipòtesi general dels autors hi ha la presumpció que a sota de les actituds de prejudici enfront de les minories hi ha una constant com a síndrome de la personalitat que a més a més caldrà descobrir i explicar segons les pautes de la psicologia d'orientació dinàmica.

Tot i que la recerca es realitzà després de la segona guerra mundial i quan ja quallaven els sentiments anticomunistes en la classe política i en alguns sectors de la intel·lectualitat nord-americana, el context de la recerca és encara la contraposició entre el Feixisme alemany com a síndrome ideològica, conservadora i autoritària, i el radicalisme d'esquerres com a ideologia igualitària, liberal i humanista; en definitiva, en la preocupació dels autors no ocupava ni de bon tros un primer pla la possibilitat d'un autoritarisme d'esquerres. Lògicament també va influir en l'orientació de l'obra la presència de T.W. Adorno, exiliat alemany i persona d'una formació intel·lectual molt diferent a

la corrent dintre la psicologia social americana de l'època.

3.1. Metodologia de la Recerca.

D'una manera breu i esquemàtica passem a descriure els passos que segueixen els autors:

a) Elaboració pels mètodes tradicionals de tres escales unidimensionals que responen a conceptes prèviament definits. L'Escala d'Antisemitisme (EA) com a mesura d'una actitud molt concreta de prejudici contra la minoria ètnica jueva; L'Escala de Conservadorisme Polític-Econòmic (CPE) com a mesura d'una acceptació de l'estat de coses vigent en el terreny sòcio-polític i per tant d'una resistència al canvi. Les dues polaritats de l'escala estan en la direcció del que fins ara hem entès com a Radical i Conservador; acceptació del liberalisme econòmic en un pol enfront de l'intervencionisme per compensar desigualtats en l'altre.

En tercer lloc l'Escala d'Etnocentrisme (E). L'elaboració de l'escala pressuposa que el prejudici contra una minoria està associat al prejudici respecte d'altres grups minoritaris, cosa que no hauria de ser necessàriament així. Segons Brown R.W. (1965) la definició de Summers en el seu llibre "Folkways" (1906) és la més adequada per comprendre el sentit que té per als nostres investigadors el terme Etnocentrisme. "Una tendència a mostrar-se rígid en l'acceptació d'allò que és culturalment semblant i en el rebuig del que és culturalment dissemblant".

Les tres escales assoleixen un grau de consistència

interna i fiabilitat acceptables.

b) Realització d'un ampli treball extensiu amb aquestes escales i una altra, l'escala F, de la qual parlarem més endavant que va afectar més de 2.000 persones que van demanar a diferents organitzacions: universitats, mestres de primària, infermeres, interns d'una presó, pacients psiquiàtrics interns, grups de veterans, membres de sindicats i clubs de Kiwanis. Intencionalment s'excloueren persones que formaven part de grups minoritaris. En general la mostra respon a població blanca dels Estats Units i de classe mitjana i els autors van suposar que seria representativa d'aquesta població, no pas de la totalitat.

c) Realització d'un treball d'entrevista intensiva i de Test Psicològics (El Test d'Apercepció Temàtica) i Test de tipus projectius. Aquestes proves van ser passades només als individus extrems de l'escala d'Etnocentrisme amb la intenció doble de caracteritzar dinàmicament la personalitat propensa al prejudici i de construir una Escala per mesurar-la a àmplies poblacions. (L'Escala F.)

Es prengueren diferents mesures per garantir la fiabilitat de les valoracions dels tests i escales qualitatives, que no fa al cas explicitar aquí, tot i que ha estat un dels aspectes més criticats de la recerca.

d) Oferir una interpretació en termes de la psicologia dinàmica d'aquesta estructura de la personalitat que la defineixen com a personalitat antidemocràtica o de potencial cap al feixisme.

Metodològicament el treball d'Adorno i col.laboradors ha fet córrer molta tinta i ha estat molt criticat, la qual cosa no deixa d'admirar si hom compara l'ambició de la recerca i el rigor d'aquesta amb altres treballs del mateix ram.

3.2. Resultats de la recerca: La Personalitat Autoritària.

En primer lloc, ens hem de referir al nivell de co variació comprovat entre les tres primeres escales esmentades en el paràgraf anterior. Pels diferents sub-grups de la mostra el nivell de correlació entre l'Escala d'Etnocen trisme i l'Escala d'Antisemitisme fou sempre molt alt. En canvi la correlació entre l'Escala de Conservadorisme políf tico-econòmic i les escales d'Antisemitisme i Etnocentrisme, tot i ser sempre positiva per tots els sub-grups que es va analitzar -més de trenta- no fou ni de bon tros tan elevada; s'obtingueren coeficients a l'entorn del 0.5 aproximadament. És a dir, que ni l'etnocentrisme ni l'antisemitisme mostraren mai propensió a acompanyar tendències libera ls d'esquerres. Els conservadors foren sempre més etnocèn trics i antisemites, però l'associació no fou forta.

En segon lloc, hem de referir-nos als resultats obtinguts a partir de l'anàlisi de les entrevistes, del TAT i dels tests projectius realitzats amb els individus extrems de l'escala d'etnocentrisme.

Els autors detecten nou característiques de les persones propenses al prejudici, que no haurien d'anar juntes necessàriament però que a la pràctica es demostra que hi van, i això és degut, segons ells, a un procés de dinàmica de la personalitat.

Aquestes característiques que formen el que ells anomenen la síndrome de potencial pro-feixista són les següents:

- a) Convencionalisme: Adhesió rígida als valors convencionals de la classe mitjana.

- b) Submissió autoritària: Actitud submisa, acrítica, respectu a les autoritats morals, idealitzades, del grup de pertinença.
- c) Agressió autoritària: Tendència a perseguir, condemnar, rebutjar i castigar les persones que violen els valors convencionals.
- d) Antiintracepció: Oposició a allò que és subjectiu, imaginatiu, de mentalitat blana.
- e) Supersitició i estereotípia: La creença en determinants sobrenaturals de la sort de l'individu, la predisposició a pensar amb categories rígides.
- f) Poder i Duresa: Preocupació per la dimensió domini-submissió, fort-fleble, líder-seguidor; identificació amb figures detentadores del poder; accentuació excessiva en els atributs convencionals del jo; afirmació exagerada de la força i la duresa.
- g) Destructivitat i cinisme: Hostilitat generalitzada; degradació i menyspreu per allò que és humà.
- h) Projectivitat: La predisposició a creure que en el món succeeixen coses sinistres i perilloses; la projecció cap a fora d'impulsos emocionals inconscients.
- i) Sexe. Preocupació exagerada per les qüestions sexuals.

A partir d'aquestes característiques els autors van construir l'Escala F., constructe psicològic que prengué la forma Lickert, amb sis possibilitats de resposta sense punt central, tal com feren amb les altres tres escales.

A partir de les dades que ens ofereixen els mateixos autors sobre la fiabilitat de l'escala i també a partir de l'anàlisi factorial realitzat per Melvin (1955) (citada per Eysenck, 1954) hom pot deduir que els autors de Berkeley

havien descobert que a sota d'un seguit d'opinions diverses i heterogènies s'hi podia trobar una realitat psicològica que presentava una certa unitat. En canvi, no es pogué demostrar que les nou característiques abans apuntades tinguessin cap mena de consistència pròpia.

A partir de les primeres anàlisis de correlació es pogué constatar que la relació era relativament forta entre l'Escala F. i l'escala d'etnocentrisme i una mica inferior amb l'escala d'Antisemitisme i amb l'escala de Conservadorisme. Eliminats els ítems menys útils per predir les puntuacions en l'escala E. i la EA. s'obtingué una versió definitiva que donava una correlació mitjana amb una versió de l'Escala d'Etnocentrisme que conté també punts d'antisemitisme de 0.75 i una correlació amb l'Escala CPE de 0.57.

En síntesi l'Etnocentrisme, l'Antisemitisme i la potencialitat per el feixisme van ser les més relacionades entre sí. Aquestes actituds i característiques de la personalitat tendien a estar relacionades amb el conservadorisme en qüestions polítiques i econòmiques, però no tan fortament com estaven associades unes amb altres. La qual cosa vol dir que havien d'existir alguns individus etnocentristes i antidemòcrates que eren liberals d'esquerres en l'esfera econòmica i política.

3.3. La Formació de les actituds.

L'anàlisi de les entrevistes permeté als autors establir les seves pròpies conclusions sobre el procés psicològic social que genera una determinada personalitat propensa al feixisme, és a dir, la dinàmica psico-social que afavoreix

l'aparició del que podríem anomenar síndrome autoritària.

En el context del nostre treball dues conclusions ens semblen particularment rellevants: la disciplina autoritària a la infantesa, i una preocupació forta per l'estatus en els agents socialitzadors serien factors que tendirien a afavorir la síndrome autoritària.

Contràriament al que hom podria pensar la disciplina autoritària no va acompanyada d'una percepció en l'e-dat adulta del caràcter negatiu de l'educació rebuda sinó tot el contrari. Les persones amb una elevada inclinació al prejudici tendeixen a idealitzar els propis pares ja que tenen dificultat de tolerar l'ambivalència, és a dir, el reconeixement d'aspectes positius i negatius de la pròpia realitat viscuda. Hem de ressaltar això perquè és una troballa que té molt a veure amb una de les hipòtesis de la nostra recerca.

Més enllà del nivell d'associació entre variables, els autors ens donen una interpretació en termes de la psicologia dinàmica i que no fa al cas aprofundir: En definitiva una educació rígida i autoritària genera una agressió que determinats individus no poden tolerar i han de projectar cap a objectes externs al propi grup; en el cas que ens ocupa, les minories ètniques. La repressió condueix al desplaçament, a la racionalització i a la intracepció.

Potser les conclusions relatives a l'autoritarisme de la infantesa són les pitjor demostrades en la recerca que ens ocupa, ja que totes les dades provenen del record dels adults -com ens passa després també en la nostra recerca- i procedeixen només de l'entrevista principal sense ser corroborats per altres tècniques. Això no obstant una

de les autores del treball E. Frenkel-Brunswik (1954) va realitzar posteriorment d'altres recerques amb nens confirmant totes les apreciacions originals.

A part de les nombroses crítiques a què ha estat sotmesa l'obra ens sembla interessant aportar l'opinió mesurada de Brown R. (1965).

En un primer moment ens cita la conclusió a què van arribar Hymen i Sheatsley (1954): "Les nostres crítiques principals ens porten inevitablement a treure en conclusió que la teoria dels autors no ha estat provada per les dades que aporten" (1)., la qual cosa no vol dir, ni de bon tros, que hagi estat falsejada.

Més endavant l'autor conclou: "En el nivell de la covariació, d'una variable correlacionada amb una altra, em sembla que els descobriments de "The Authoritarian Personality" estan ben establerts: L'antisemitisme acompanya l'etnocentrisme, que acompanya la intracepció, que acompanya la idealització dels pares i d'un mateix, que acompanya una disciplina autoritària en la infantesa, que acompanya una rígida concepció dels papers sexuals, etc. Dos dels presumptes correlats no estan ben establerts: preocupació per l'estatus o marginalitat i l'estil cognoscitiu caracteritzat per la rigidesa i la intolerància de l'ambigüitat".

(1) Pàg. 119

"Al nivell de la interpretació, el nivell al qual se suposa que la repressió condueix al desplaçament, a la racionalització i a la antiintracepció, les coses són menys certes" (1965). (1)

Aquest darrer aspecte ens preocupa menys, d'una banda perquè escapa de molt els objectius de la nostra investigació i de l'altra perquè està emmarcat en una polèmica llarga en el camp de la psicologia entre els partidaris de diferents corrents. Vist des de fora hom pensa que posicions de síntesi no serien tan difícils i que sovint les coses no semblen tant irreconciliables.

(1) Pàg. 539 de l'edició castellana de 1972.

IV. EL DOGMATISME SEGONS MILTON ROKEACH

Milton Rokeach publica l'any 1960, (Rokeach, 1960), la seva obra fonamental sobre el tema que es titula "The Open and Closed Mind" en la qual s'hi recullen un seguit de contribucions d'ell mateix i col.laboradors tant de ca ràcter teòric com de recerca experimental sobre el tema de l'Autoritarisme des de la particular perspectiva amb què l'enfoca l'autor.

La preocupació central de Rokeach és delimitar en què consisteix l'Autoritarisme general, és a dir, un autoritarisme que sigui independent de les opinions polítiques de dreta o d'esquerra. Continuador de la tradició de Fromm (1941) i de Maslow (1943) i no cal dir d'Adorno (1950), amb algun dels col.laboradors del qual, fonamentalment amb Else Frenkel-Bruswik, ha treballat anteriorment, es proposa en els seus treballs conceptualitzar i operativitzar un concepte d'autoritarisme independent del color polític.

Com ja hem explicat anteriorment la mateixa metodologia dels investigadors de California els havia de portar a definir un autoritarisme molt concret- que ha resultat ser de dretes- en el moment que per tal de construir el Concepte i l'Escala utilitzen els individus més extrems en l'Escala d'Etnocentrisme. Rokeach ens explica,

en la introducció del seu llibre, que qualsevol autoritari que no sigui etnocèntric perquè aquesta temàtica no entri en el seu propi camp d'interessos pot quedar immediatament exclòs de l'Escala F. i del concepte de Personalitat Autoritària elaborat per Adorno. És lògic per les preocupacions de l'època que s'investigués un determinat tipus d'autoritarisme, però el que no és correcte es passar d'allò que és particular- la predisposició al feixisme- a allò que és general- l'autoritarisme-. És important elaborar i fer operatiu un concepte d'autoritarisme ja que l'experiència quotidiana ens mostra que les actituds autoritàries es troben no solament en contextos de caràcter polític vinculats al prejudici ètnic sinó també en amplis camps de les relacions humanes com és ara les comunitats de científics, d'artistes, de negociants, etc...

Seguint les petjades d'Else Frenkel-Brunswich, l'autor considera que allà on van encertar més els investigadors de Califòrnia de cara a definir l'autoritarisme com a tal va ser justament quan tractaren d'aspectes cognitius, és a dir, en parlar de la rigidesa o de la intolerància a l'ambigüitat. És doncs aquest camí el que seguirà l'autor i, per tant, la hipòtesi fonamental del seu procés intel·lectual serà la preocupació més per la forma que no pas pel contingut de les ideologies; el seu centre d'atenció serà el sistema de creences no pas les conductes i en conseqüència la seva preocupació fonamental quan es posi en el terreny estricte de la personalitat serà lògicament el procés cognitiu.

4.1. Metodologia.

La metodologia utilitzada per M. Rokeach és la menys empirista de les considerades fins ara, és a dir, la que més s'aproxima al model hipotètico-deductiu en contra de l'analitic o inductiu en el terreny de la metodologia científica aplicada a les ciències humanes (Bayés, 1974).

El procés metodològic de l'autor és el següent:

a) Estableix una detallada descripció del que considera que són les propietats generals d'un sistema de creences.

b) Analitza com i perquè un determinat sistema de creences pot esdevenir més o menys obert. Estableix teòricament una distinció entre dos sistemes de creences, caracteritzant-los a partir d'un conjunt de dimensions teòriques. Els tipus realment existents quedaràn definits en un continuum.

c) Una vegada definit el concepte de Sistema Tancat i Obert, construeix dues eines de mesura que no fan altra cosa que operacionalitzar el que abans ha establert teòricament: l'Escala de Dogmatisme i una mesura de la Intolerància (The Opinionation Scale). La primera destinada a mesurar les diferències individuals en el tema de l'obertura o el tancament del sistema de creences. La segona, molt relacionada amb l'anterior, destinada a mesurar fins a quin punt hom està disposat a acceptar o no els altres pel fet que pensin igual o diferent que un mateix.

d) Una vegada ha construït els instruments, realitza un conjunt d'aplicacions d'aquests a determinades categories sociològiques, relacionant les aportacions empiriques anteriorment aportades per altres investigadors amb les seves pròpies.

e) A continuació realitza un seguit de proves experimentals en el sentit més estricte del mot, és a dir, proves de laboratori amb l'objecte de relacionar el Dogmatisme amb variables de la personalitat, preocupació que com es veu és comuna als tres autors, posant però l'èmfasi, lògicament, atesa l'orientació de l'autor, en els aspectes cognitius.

d) Per últim, recull un conjunt de treballs sobre la dinàmica dels sistemes de creences tot relacionant-los amb variables més sociològiques com els valors socials, o el comportament de determinades institucions com l'Esgl^lesia catòlica segons diferents períodes històrics i també amb d'altres variables de personalitat com és ara l'anxietat.

La producció intel·lectual de l'autor ha continuat fins a l'actualitat, tot i que és aquesta obra la que més té a veure amb la nostra recerca. Podem destacar per la seva relació amb el tema un recull d'articles del 1968 que aparegueren amb el títol "Beliefs Attitudes, and Values" i finalment el llibre "The nature of Human Values", (Rokeach, 1973), on estableix una tipologia de les ideologies socials molt interessant per als nostres objectius i a la qual ens referirem una mica més àmpliament després.

4.2. El Dogmatisme com a Concepte teòric.

Rokeach posa especial èmfasi en els seus escrits en parlar-nos sempre de "sistema de creences" remarcant el caràcter interdependent i organitzat del conjunt de judicis, expectatives, hipòtesis, conscients o inconscients que una persona determinada en un moment determinat considera veritables. En el mateix sentit, però, en la dimensió oposada, considera el "sistema de des-creences" quan fa referència a tot allò que un individu rebutja perquè ho considera fals.

Tres són, a judici de l'autor, tot recolzant-se en treballs anteriors a ell, les dimensions fonamentals que organitzen els sistemes de creences: a) El grau d'interdependència entre les parts en el sistema de creences, el de descreences i entre l'un i l'altre. b) El grau d'interdependència entre les parts centrals i perifèriques del sistema de creences i descreences. c) L'organització del sistema de creences i descreences en la dimensió temporal.

La primera característica té a veure amb el grau amb què un individu percep com a relacionades o, per contra, independents coses que en la realitat ho són o no.

La segona característica té a veure amb la distinció que fa l'autor sobre la regió central de les creences o nucli de les creences primitives, sobre la natura del món físic, d'un mateix i de l'altre generalitzat, utilitzant la conceptualització de la G.H. Mead (1952). Un segon nivell el forma la regió intermèdia, en la qual s'hi inclouen les creences sobre la naturalesa de l'autoritat

a la qual hom s'adhereix, i per últim el tercer nivell, la regió perifèrica on s'hi localitzen les creences derivades de l'autoritat i que ens donen una visió global i detallada del món en el qual vivim. Val la pena fer notar la importància que té per l'autor aquesta elaboració en nivells, i concretament el nucli del nivell intermedi vinculat amb el tipus d'autoritat al qual hom respecta i en definitiva se sotmet. Per definir-nos els tipus d'autoritat, justament fa referència a la clàssica diferenciació aportada per Fromm (1941) i que ja ha estat citada i exposada en pàgines anteriors d'aquest treball sobre l'autoritat racional i la inhibidora.

La tercera dimensió es refereix a la perspectiva temporal i té en compte com els diferents individus perceben el passat, el present i el futur i com els veuen relacionats.

Feta aquesta primera caracterització molt esquematitzada i per tant molt empobrida de les aportacions de l'autor podem també sintèticament definir el que ell mateix entén per un sistema tancat o obert de creences:

a) Un sistema tancat de creences i descreences implica un relatiu aïllament de les parts tant en el sistema de creences com en el de descreences com entre l'un i l'altre.

b) Com més tancat sigui el sistema, més importància tindrà una autoritat absoluta i en conseqüència les creences de la regió perifèrica més vertaderes seran, no tant per llur valor intrínsec, com per llur relació amb l'autoritat.

Els sistemes tancats de creences tindran a més una percepció de la realitat més amenaçadora.

c) Els sistemes tancats de creences poden concebre's com a més orientats cap al futur o al passat però no amb una visió equilibradora de les tres components del temps.

Un cop definit teòricament el concepte de sistema Obert i Tancat de Creences, l'autor passa a fer-los operatius construint dues escales: l'escala de Dogmatisme i l'Escala per mesurar la intolerància.

Dogmatisme és el concepte que encunyà per definir un sistema tancat de creences i la construcció de l'escala la realitza a partir de cercar frases que es corresponguin amb les oportunes proves de consistència interna i fiabilitat amb les modificacions i ajustos pertinents.

"The Opinionation scale"- de difícil traducció-, pretén mesurar una de les conseqüències pràctiques del dogmatisme. Hom assumeix que com més tancat serà un sistema de creences més tendirem a rebutjar aquells que no estan d'acord amb nosaltres i al revés més tendirem a acceptar els que estan d'acord.

En definitiva, aquesta mesura psicomètrica es pot considerar un constructe per mesurar la intolerància, vigilant molt que sigui una mesura independent del contingut de la ideologia, és a dir, de la dimensió dreta-esquerra. Això s'aconsegueix amb un nombre igual d'ítems que impliquen acceptació o rebuig de les opinions dels altres, orientats els uns cap a l'esquerra i els altres cap a la dreta.

És important en el context de la problemàtica que ens ocupa i dintre de la tradició d'aquests estudis molt vinculats com s'ha dit a l'estudi del prejudici racial, la manera com Rokeach generalitza el concepte d'intolerància buidant-lo de tota càrrega d'intolerància ètnica. La qual co-

sa el porta, potser exageradament com veurem més endavant (Tajfel 1981), a reduir el prejudici racial a una qüestió d'acceptació cognitiva de semblances o diferències.

En l'Apèndix transcrivim les escales originals produïdes per l'autor, i a continuació una comparació donada per ell mateix en la conclusió del llibre al qual ens referim fonamentalment (Rokeach, 1960), on d'una manera clara es comparen el seu punt de vista i el d'altres presents en la literatura sobre el tema.

Contrast entre les característiques del Prejudici tal com ha estat concebut i tal com es concep aquí.

Tal com es concep aquí

1. El criteri bàsic de categorització és un criteri de creences: Fins a quin punt agraden o ens disgusten aquells, les creences dels quals són semblants o diferents de les nostres.

2. La definició és psicològica: Les delimitacions dels grups se centren en els temes específics que es consideren i giren a l'entorn d'un sistema concret de creences.

Com ha estat concebuda convencionalment.

1. El criteri bàsic de categorització és un criteri ètnic o racial: Fins a quin punt ens agraden o ens disgusten els jueus, els negres, els estrangers, etc..

2. La definició és sociològica: el criteri per definir un prejudici és extern als individus i s'aplica principalment o exclusivament a les formes institucionalitzades del prejudici, definit per sempre en

aquests termes i suposadament aplicable a totes les persones d'una cultura determinada prescindint de les diferències en els continguts de llur sistema de creences.

3. La definició és general, essent igualment aplicable als fenòmens d'intolerància en el món dels polítics, de la religió, de l'art, de la ciència; a diferents èpoques històriques, a les formes d'intolerància del passat del present i del futur prescindint de llurs específiques manifestacions.

4. La definició és estructural prescindint del contingut ideològic. En l'escala "Opinionation" s'han establert dues parts, la corresponent a la dreta i la corresponent a l'esquerra. Això fa que no tingui res a veure si un és de dretes o d'esquerres o de centre per poder mesurar el seu grau d'intolerància.

3. La definició es refereix principalment a les formes d'intolerància pròpies de la dreta política. No és generalment aplicable.

4. La definició és sustantiva, i és aplicable només als grups específicament esmentats. La intolerància relació a altres grups o individus pot existir però no es mesura.

5. L'acceptació d'aquells que estan d'acord (Opinionation acceptance) i igualment una mesura d'intolerància com el rebuig d'aquells amb els quals no s'està d'acord (Opinionated rejection). La tolerància també és definida com el grau d'acceptació dels altres, prescindint de si estan d'acord o no amb nosaltres.

6. L'amplitud de l'acceptació-rebuig de l'endogrup té la mateixa importància que l'amplitud de l'exceptació-rebuig del grup estrany.

7. Els grups-estrany són vistos com a alineats en un contínuum de semblança amb els endo-grups.

8. La semblança cognitiva des de l'out-grup a l'endogrup és potser el més important determinant de la discriminació social, més que no pas les diferències individuals en la dinàmica de la personalitat.
(Rokeach, 1960 pp.394-395)

5. L'acceptació dels grups minoritaris és una manifestació de tolerància i el rebuig una manifestació d'intolerància.

6. El focus principal està centrat en l'acceptació-rebuig dels grups minoritaris. Es tracta menys sobre l'acceptació dels grups majoritaris.

7. La distinció entre endogrup i grups d'estrany és més o menys dicotòmica.

8. Es dóna un especial èmfasi en la dinàmica de la personalitat com a determinant de la discriminació social. Una clara diferència cognitiva com a determinant de la discriminació social és passada per alt.

4.3. Grups socials i Dogmatisme.

En la seva obra original de 1960, Rokeach no aporta dades sobre les diferències pel que fa al Dogmatisme i a la Intolerància en diferents grups socials. Les úniques aportacions que ens fa van dirigides a validar els seus constructes psicològics en el marc de les recerques realitzades fins llavors.

D'aquests treballs ens interessa destacar les conclusions a què arriba posant a prova la hipòtesi tradicional que ja tenia el mateix Eysenk que Feixistes i Comunistes havien de ser més dogmàtics, perquè la diferència substancial entre ells era l'orientació dreta-esquerra la qual tal com hem dit no influeix en les seves escales, o almenys així ho postula la seva teoria.

Una diferència fonamental amb Eysenk, que té implicacions àmplies amb aquesta temàtica, és que pel nostre autor els "catòlics" hauran de sortir més dogmàtics que no pas els no catòlics. Recordem que per Eysenk, la religiositat se situa en el quadrant conservador-tou del seu espai bidimensional.

En una de les proves experimentals del llibre a què ens referim es comproven les hipòtesis esperades, o almenys no es falsegen, ja que no ha fet l'experiència amb cada grup de feixistes i només pot comptar amb un nombre molt reduït de comunistes anglesos (13).

En definitiva els resultats a què arriba són: Els autoritaris de l'esquerra (comunistes no creients religiosament) i els autoritaris de dretes (catòlics) puntuen relativament més alt en Dogmatisme i Intolerància. En canvi només els autoritaris de dretes puntuen alt en l'escala F.

i en l'Etnocentrisme.

Tot i això, l'autor constata que els grups de dretes tendeixen a ser més autoritaris i més intolerants que els grups d'esquerra.

Suggereix tres tipus d'explicacions, les dues primeres metodològiques, límits en la mostra o en els constructes mateixos, i la tercera de caràcter teòric.

En l'explicació de caràcter teòric o hipotètic suggereix que mentre que en el Feixisme hi ha una correspondència entre el contingut i la forma de la ideologia (continguts racistes, jeràrquics i mètodes autoritaris), en el comunisme hi ha una no correspondència (continguts democràtics i igualitaris, mètodes jeràrquics i disciplinats). Aquests resultats serien coherents amb les troballes de Lindner's (1953) sobre el component neuròtic dels comunistes enfront del psicopàtic dels Feixistes. En el primer cas la contradicció entre l'estructura i el contingut comportaria conflicte interior, ansietat i culpa, mentre que en el segon tot el contrari ja que es tracta d'una correspondència que implicaria un superjo poc desenvolupat. No ens volem posar en terrenys directament psicològics però ens interessa fer-ho constar pel que afecta a les dimensions de les actituds.

4.4. La formació de les actituds.

Una part important del treball experimental de l'autor consisteix a analitzar les diferències en el funcionament del procés cognitiu entre individus amb un sistema de creences obert i individus amb un sistema tancat.

Estableix empíricament una diferència entre rigide-

sa i dogmatisme; ambdós conceptes tenen a veure lògicament amb la resistència al canvi però mentre que la rigidesa es refereix a una tasca o problema concret, el dogmatisme cal considerar-lo com una forma més complexa de resistència al canvi. Mentre que el dogmatisme condueix a la rigidesa, el contrari no és cert necessàriament; descobriment interessant de cara al nostre treball.

Els estudis experimentals aporten diferències entre els Dogmàtics i els que no ho són pel que fa a la capacitat de síntesi, al tipus de ment passiva o activa, a l'experiència o el desconeixement en relació a les possibilitats de canvi en uns i altres, a l'habilitat per recordar de cara a integrar noves creences, a la capacitat de reacció diferencial enfront de formes artístiques noves.

Les seves conclusions generals en aquest terreny són:

a) Importants aspectes del funcionament mental són atribuïbles a la personalitat més que no pas a l'habilitat intel·lectual com a tal. (No sembla un gran descobriment després de Freud...!).

b) Els descobriments aportats ens mostren que el sistema de creences d'un individu té efectes importants en diferents esferes de l'activitat ideològica, conceptual, perceptual, perceptual i estètica. Allò que aquestes diferents esferes d'activitat tenen en comú ha de ser quelcom estructural. En la superfície hi ha diferents tipus d'activitat, però a sota una cosa o altra hi ha en comú.

Com es pot veure aquesta conclusió lliga amb tot el

que ja abans s'ha indicat sobre el caràcter relacionat amb la personalitat més que no pas amb les actituds socials d'aquesta dimensió.

c) Les recerques mostren que els processos psicològics lligats amb el funcionament ideològic poden ser estudiats en el laboratori.

d) Els resultats empírics mostren que hem tingut èxit en mostrar dos aspectes interrelacionats de la personalitat i del funcionament cognitiu. Rigidesa-Dogmatisme; La fase analítica i la sintètica en el pensament i la percepció. Fins i tot pot ser que tingui a veure amb el procés d'inducció i de deducció.

e) Finalment no es pot passar per alt que les persones amb un sistema obert o tancat de creences no solament es diferencien per la manera de funcionar llur procés cognitiu sinó també llurs experiències emocionals.

Una vegada vista aquesta relació amb la personalitat dels sistemes de creences ens queda per veure tal com hem fet amb Eysenk i Adorno, quin és segons l'autor el procés dinàmic que mena a adquirir unes actituds més dogmàtiques, en definitiva com es formen aquestes actituds.

Una prova històrica relativa a l'església catòlica ens mostra que l'increment d'actituds dogmàtiques en el sistema institucional de creences es dona quan els agents de la institució perceben una amenaça externa. En èpoques d'amenaça hi ha hagut un reforçament del tancament ideològic.

En el terreny experimental, l'autor no aporta cap hipòtesi ni prova en relació als aspectes constitucionals o hereditaris de la tendència al dogmatisme, en canvi pel que fa a la influència del medi ens ofereix una prova experi-

mental amb diferents subjectes sotmesos a les escales corresponents, analitzades factorialment, en les quals es percep una relació entre dogmatisme i ansietat.

Els subjectes amb més baixa puntuació a l'escala de dogmatisme mostren una més gran ambivalència envers llurs pares, un major contacte i relació amb persones externes a la pròpia família, i una inferior ansietat en la infància. Tot el contrari passa amb les persones que puntuen alt en l'escala de dogmatisme.

En definitiva la interpretació que fa Rokeach de les seves troballes va en la mateixa direcció que les interpretacions d'Adorno tot ampliant-les. En definitiva, el dogmatisme és una resposta a la ansietat quan no es tolera l'ambivalència envers les pròpies figures paternes.

4.5. Altres aportacions de M. Rokeach.

Uns quants anys més tard M. Rokeach, realitza una àmplia enquesta a la societat americana sobre els valors socials i la publica seguint el fil del seu marc teòric en un llibre interessant que apareix el 1973 amb el títol de "The Nature of Human Values" (Rokeach, 1973).

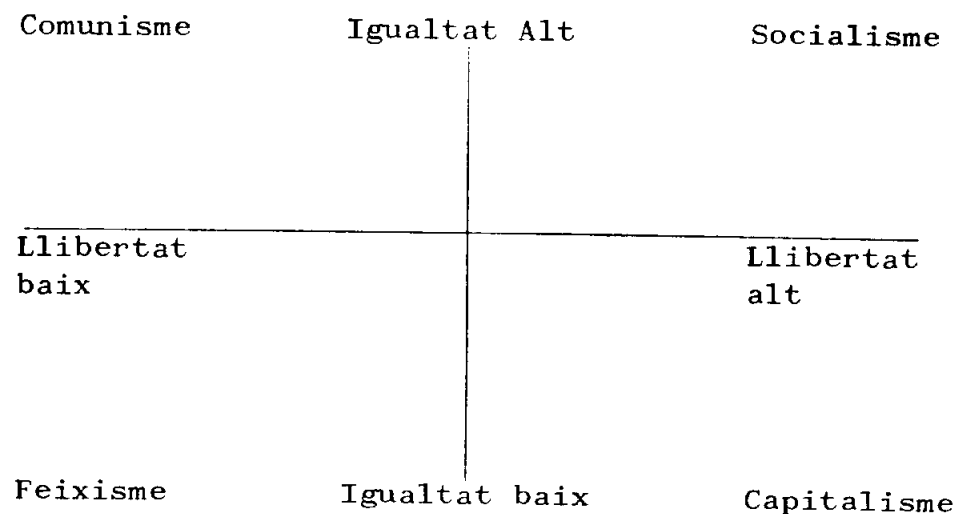
En el marc del que representa aquesta Tesi el que més ens interessa és la seva anàlisi de les ideologies polítiques en relació amb els valors socials sobre els quals ha establert prèviament una distinció entre valors terminals i valors instrumentals.

L'autor fa la hipòtesi que hom pot considerar un espai ortogonal a partir de dos eixos, l'un dels quals correspon a la importància que es dóna al valor Igualtat, i l'altre a la importància que es dóna a la Llibertat.

Una anàlisi sobre literatura política, d'una banda i de l'altra de l'estudi dels resultats de la seva pròpia enquesta li ofereixen suport empíric a la seva proposta.

L'autor admet l'analogia que pot semblar que tinguin aquests resultats amb les dues dimensions ortogonals d'Eysenk, però rebutja la seva proposta a partir de considerar que els conceptes eysenkians no són conceptualment clars ni operatius de forma adequada per distingir les ideologies polítiques. En canvi mostra molta més conformitat amb la proposta de F. Kerlinger (1970-1972) que considera que el Conservadorisme i el Lliberalisme són dues dimensions independents entre sí, ja que tenen a veure amb criteris distints.

El model pot tenir la seva importància des del punt de vista de la sociologia, o de l'anàlisi conceptual de les ideologies. Gràficament, la seva proposta seria la següent:

V. JOHN J. RAY I LA CONDUCTA AUTORITÀRIA (DIRECTIVENESS).

L'interès per l'obra de John J. Ray, professor de sociologia a la Universitat de New South Wales, radica, d'una banda, en el fet que es tracta d'una de les poques persones que continua treballant amb els temes de l'autoritarisme utilitzant instruments psicomètrics, i, d'altra banda, en la nostra recerca hem utilitzat formulacions de les escales construïdes per ell.

La preocupació principal de J.J. Ray ha estat disposar d'una bona mesura de l'autoritarisme que fos vàlida i fiable. Per arribar aquí s'ha hagut de replantejar la manera com estaven fetes les mesures sobre l'autoritarisme i els altres conceptes relacionats amb ell i al mateix temps plantejar-se problemes d'una caire més teòric com és ara el de la relació entre actituds i conducta.

5.1. Instruments Metodològics.

Es sobradament conegut que una de les crítiques principals fetes a l'obra de l'Adorno, i concretament a la famosa escala F. ha estat que tots els ítems eren redactats en la mateixa direcció, de manera que, segons alguns, pràcticament l'escala no mesura res més que la tendència a l'assentiment. És a dir, que les persones que tendeixen a respondre afirmativament un test són les que com a conseqüència de la redacció de les preguntes queden amb una puntuació alta d'autoritarisme.

Des d'aquesta perspectiva una de les tasques que s'imposa J.J. Ray és construir escales que evitin el problema de l'assentiment i molt aviat publica versions balancejades tant de l'escala de Dogmatisme de Rokeach com de l'Es-

cala F. de l'Adorno (J.J. Ray, 1970 i 1972). En el nostre treball hem utilitzat l'escala de Dogmatisme balancejada i en canvi no hem utilitzat l'escala F., ja que en aquestes cas han estat eliminats molts ítems i el que ha fet és formular exactament al revés un conjunt de frases de l'escala original, procediment que inicialment no ens sembla interessant.

Amb posterioritat a la redacció del nostre qüestionari (1981), J. Ray formula aquest judici sobre aquests materials: "Evidentment l'Escala D. és menys significativa que l'escala F. Els mètodes que finalment van resultar exitosos de cara a produir una escala F. balancejada, no han funcionat per l'escala D. Aquesta deu ser realment irreversible i, com a tal, no mesura altra cosa que la tendència a l'aquiescència" (J.J. Ray, 1984). Hom veurà després que molts ítems d'aquesta escala han hagut de quedar invalidats perquè no discriminaven entre la població.

A l'article que acabem de citar passa revista a uns 40 constructes destinats a mesurar aquests temes i arriba a les següents conclusions:

a) L'atractiu més gran que tenia l'escala F. era que pressuposava que aspectes molt diversos s'associaven empíricament i formaven l'anomenat "síndrome autoritari". Avui sabem que moltes de les covariacions proposades no funcionen.

b) Sembla estrany que, després de tants anys, encara es produeixin constructes psicològics sense validar-los-cosa totalment infreqüent- i escrits en una sola direcció, és a dir, sense balancejar-los.

c) De tota manera la mesura clàssica de l'Autoritarisme sembla que encara serveix com a predictor de la conduc-

ta però més aviat d'una conducta sotmesa i conformista. En canvi l'escala anomenada de Directavitat de J. Ray de la qual parlarem després, es mostra bona predictora de la conducta dominadora i agressiva.

En definitiva com és fàcil d'entreveure, dos aspectes que en l'escala F. i en la teoria d'Adorno anaven junts, la dominació i la submissió, han estat separats i segons Ray, la capacitat de predir-los pertany a constructes diferents.

5.2. L'estructura de les actituds.

L'any 1973, J.J. Ray publica un capítol en l'obra de Wilson, "Psychology of Conservatism (Wilson G.D. 1973) que titula "Conservatism, Authoritarianism, and Related Variables: A review and Empirical Study", i en ell passa revista a les aportacions més significatives sobre el tema de les dimensions de les actituds. Repassa tant els conceptes com les recerques empíriques i al final del treball n'aporta una de pròpia que confirma les seves hipòtesis. Adorno, Rokeach, Eysenck, Kerlinger, Lipset, Mc. Closky, Martin and Westie's, són autors que han plantejat esquemes d'ordenació d'actituds, alguns dels quals ja coneixem i dels altres en donarem una referència lleugera més endavant.

La conclusió fonamental a la qual arriba, després de l'anàlisi, és que les actituds socials només es distribueixen pròpiament en una sola dimensió, la dimensió Conservadorisme-Radicalisme segons la terminologia anglosaxona. L'altra dimensió ortogonal a aquesta no és altra cosa que una dimensió de personalitat. En definitiva, els dos conservadorismes proposats per Lipset (Lipset, 1960) o pel mateix Eysenck (Eysenck, 1976), no tenen, segons l'autor, suport suficient en la literatura psicològica.

La proposta de Kerlinger (Kerlinger, 1967), que són independents els temes propis del Conservadorisme, dels propis del Liberalisme i, per tant, corresponen si l'escala està ben construïda a eixos ortogonals, tot i ser realment interessant i suggestiva, no obté, segons l'autor, prou suport empíric. Després del treball de 1973, ho torna a provar explícitament oferint-nos uns resultats set anys després (J.J. Ray, 1980 a) on els dos Conceptes apareixen clarament oposats. En un treball publicat l'any 1982 (J. J. Ray, 1.982 a) torna a plantejar el problema de les dues dimensions de les actituds d'acord amb les propostes d'Eysenck, Rokeach i, segons com es miri, el mateix Kerlinger. Proposa construir una dimensió que sigui Autoritarisme versus Llibertarisme com a ortogonals en relació a la tradicional que va de dreta a esquerra i arriba a la conclusió que la dimensió vertical no és altra cosa que una variable de la personalitat.

5.3. Actituds i Conducta.

La preocupació per la validesa de les escales d'actitud, el porta molt aviat a preocupar-se pel tema de la relació entre actituds i conducta. Àdhuc en la pràctica quotidiana ja es veu que no és el mateix defensar una determinada opinió sobre un tema que portar-lo a la pràctica de manera conseqüent. Per posar un exemple, que és del propi Ray, no és el mateix considerar que és una cosa positiva treballar intensament que posar-se a treballar a bon ritme.

Segons l'opinió de l'autor, que ja hem esmentat unes pàgines més endarrera, els qüestionaris sobre actituds tracten de les opinions que hom sosté sobre alguna cosa amb més

o menys èmfasi; en canvi, els qüestionaris de personalitat ressenyen conductes que el subjecte porta a la pràctica.

En el context d'aquesta problemàtica i partint d'un punt de vista teòric, que no hem vist plenament explicitat, més aviat contrari als pressupòsits freudians del treball d'Adorno, elabora molt aviat una escala capaç de donar compte del seu propi concepte d'Autoritarisme. "L'Autoritari és aquell que és capaç d'imposar la pròpia voluntat sobre la dels altres" (J.J. Ray 1976). Sobre aquest concepte elabora l'Escala de Directivitat que consisteix en un inventari de conductes; és per tant segons ell una mesura de personalitat, que servirà per mesurar el grau d'autoritarisme conductual de les mostres de la població. Com es podia esperar l'escala conté ítems en un sentit i en el contrari. La posem a continuació per la diferència que suposa respecte als altres constructes mirats i utilitzats en el nostre treball.

En el seu treball per validar aquest instrument (J. J. Ray 1976) ens mostra com és molt més capaç de predir la conducta que no pas les escales d'actitud, i que a més prediu aspectes diferents de la conducta.

Entre els components importants del constructe d'Adorno trobem l'Hostilitat, una tendència cognitiva que associa l'autoritarisme a la intolerància de l'ambigüitat i a la rigidesa i la permanència de dos trets aparentment contradictòria: la dominació i la submissió.

Ray (1980, b), comprova que els Autoritaris-Directius -utilitzen aquesta fórmula per entendre'ns- són realment més hostils aspecte que estaria d'acord amb Adorno, però el que passa és que els que obtenen més puntuació a l'escala F. balancejada justament no es diferencien per l'hostilitat. D'al

tres vegades ja ens ha dit que aquesta escala tendeix a mesurar conformitat i submissió.

Contràriament el que hom podia esperar els Autoritaris-Directius (Ray, 1980, c), són més tolerants de l'ambigüitat i menys rígids, aspecte que està d'acord amb un treball anterior on apareixia que eren més aviat complexos cognitivament parlant i tolerants ètnicament. (J. Ray, 1972).

En aquest experiment, per contra, les previsions de l'escala F. es confirmen en el sentit que els subjectes que puntuen més en l'escala F. són més rígids i toleren menys l'ambigüitatm aspecte que havia negat Brown (1965) i posat en dubte Eysenck (1954).

Una prova posterior, relacionada amb l'escala de Psicoticisme d'Eysenck, va oferint més llum sobre la qüestió. Els resultats són que no hi ha relació entre l'Autoritarisme (mesurat amb BF) i la P. d'Eysenck i sí que n'hi ha, en canvi, entre l'Autoritarisme-Directivitat i el Psicoticisme, la qual cosa ens va mostrant que probablement els dos conceptes d'autoritarisme no volen dir el mateix, encara que a la pràctica, algunes vegades, puguin anar junts.

Darrerament J.J. Ray ha elaborat junt amb J.M. Jones una escala adreçada a criatures per mesurar les actituds de "respecte/no respecte" en relació a l'autoritat, concretament els pares i els mestres i també una escala de personalitat per mesurar la conducta rebel/submisa envers les mateixes autoritats. (Ray J.J. i Jones J.M. 1983).

Contràriament a les expectatives, a partir del estudi amb adults, hom ha trobat una correlació significativa entre actituds i conductes (Ray J.J. i Jones J.M. 1983). En un experiment s'ha intentat validar les escales a partir de criteris de classificació posterior dels alumnes per

part dels mestres en tres dimensions: dominació, submissió i rebel·lia. Els autors han confirmat que els constructes a partir de la conducta serveixen més que les escales d'actitud per predir l'actuació dels individus. A partir de l'escala d'actituds només s'ha obtingut correlació amb la submissió. És a dir que els alumnes que expressaven respecte pels pares i els mestres eren vistos per llurs mestres com més submissos. En canvi, els alumnes que consideren que ells mateixos es comporten d'una manera submissa amb llurs pares i mestres són vistos per llurs mestres com a més submissos, menys dominants, i menys rebels.

A partir d'aquest mateix experiment l'autor arriba a la conclusió que la Dominació i la Submissió no formen part de la mateixa síndrome. Els nens que són dominants en relació als seus semblants no són més submissos pel que fa als seus superiors. En definitiva un de les aspectes importants de la teoria d'Adorno queda doncs en entredit segons els autors. (Ray J.J. i Jones J.M., 1984)

5.4. Aportacions complementàries: K. Rigby i E. Rump

Ens referim a aquests autors dintre del capítol dedicat a J.J. Ray perquè treballen en el mateix context natural i perquè ens referirem a uns aspectes plenament relacionats amb la darrera part de l'obra de J.J. Ray.

La preocupació central d'aquests autors ha estat la mesura de l'acceptació de les autoritats institucionals, en el context de la problemàtica de l'autoritarisme. Volem destacar d'ells tres aspectes que tenen importància per la nostra temàtica:

a) En un primer treball (Rigby K and Rump E.E., 1981) ens mostren com només en la primera adolescència hi ha una

relació entre l'actitud davant l'autoritat dels pares i les actituds davant les altres autoritats (militars, mestres, lleis, policies, etc.). Quan els nens es fan grans adopten una actitud més crítica pel que fa a llurs pares independentment del que opinin de les altres autoritats.

b) En un treball posterior ens mostren experimentalment els següents resultats: Les Actituds en relació a l'Autoritat són una cosa ben diferent que un conjunt de trets, la majoria d'estil cognitiu, que normalment s'han relacionat amb la personalitat autoritària, tals com la intolerància de l'ambigüitat, la tolerància de la complexitat, el dogmatisme, la simplicitat cognitiva, la independència creativa, i l'activació emocional, però, en general, estan linealment correlacionats amb ells tal com havien dit els autors del treball original (Adorno et alii, 1950).

Val la pena remarcar que el concepte "Actituds envers l'autoritat" és definit, en els treballs dels autors, en el sentit del grau amb què una persona aprova diverses autoritats institucionals, sense cap assumpció inicial com ara la d'associar-hi una estructura de personalitat. En aquest sentit el punt de vista dels autors és diferent del d'Adorno o Rokeach que conceptualitzen l'autoritarisme com un factor general de la personalitat que incorpora actituds.

En definitiva, l'aportació dels autors és mostrar-nos la correlació positiva dels estils cognitius abans esmentats amb les actituds favorables a l'autoritat. Els individus més favorables a les autoritats institucionals tendeixen a ser més intolerants de l'ambigüitat, més dogmàtics, faltats de creativitat i prefereixen els coneixements senzills. L'experiment produeix una excepció amb la variable baixa activació emocional, que els autors intenten justificar.

Observi's com això es contradiu amb les troballes de J.J. Ray de les característiques cognitives del seu tipus Directiu.(1)

c) Finalment els autors arriben a la conclusió que l'Autoritari cal definir-lo com una combinació d'alta directivitat i una forta actitud favorable cap a l'Autoritat.

En un treball experimental (Rigby K. 1984) ens mostra que Directivitat en el sentit de J.J. Ray i acceptació de l'Autoritat són dos conceptes diferents i que es mouen a la pràctica experimental com a coses diverses. Una i altra són necessàries, segons l'autor per definir-nos el tipus autoritari -- i així ho expressa pràcticament en un treball de validació criterial--

En aquest treball, ens mostra com l'Acceptació de l'Autoritat, mesurada per dos models de constructe, un d'actituds (GAIAS), i, un altre de conductes (ABI= Authority Behavioral Inventori), estan correlacionats fortament entre ells i en canvi no estan correlacionats significativament amb l'Escala de Directivitat de J.J. Ray. Són, doncs, dues coses independents, però necessàries a l'hora de validar els instruments per definir-nos el tipus Autoritari.

Després de tant de camí, no haurem anat a parar --sense que els autors ho vulguin-- a la inclusió d'un element de Submissió, més un de Dominació, en la Personalitat Autoritària tal com ho postulaven els seus iniciadors?? (Adorno 1950).

(1) Contestat per J.J. Ray 1984 a)

5.5. Conducta autoritària i motivació per l'èxit.

La relació entre la temàtica de l'estatus social i l'autoritarisme o més aviat la personalitat amb tendències al prejudici no és pas una problemàtica nova en el terreny de la psicologia social. Ens interessa referir-nos-hi breument per dos motius almenys:

a) Permet introduir-nos una mica més en el camp propi de les variables sociològiques.

b) Té alguna connexió, si més no hipotètica, amb la problemàtica dels estudiants de Magisteri ja que accedeixen a una de les carreres universitàries menys considerada socialment, amb tensions pel que fa a l'estatus en la vida professional i amb símptomes d'aïllament social sobretot si són immigrants.

L'any 1950 es publica un informe remarcable que intenta oferir diverses explicacions sociològiques al tema del prejudici ètnic (B. Bettelheim i M. Janowitz, 1950; edició revisada, 1960). Els autors ens forneixen una revisió exhaustiva de les recerques acomplides en diferents llocs sobre el tema i arriben a les següents conclusions pel que fa a la relació entre la mobilitat social i el prejudici:

a) La mobilitat social descendent comporta una tendència a l'increment de les actituds favorables al prejudici.

b) Una mobilitat social ascendent "normal" o modera no comporta cap mena de relació amb les tendències al prejudici.

c) Una mobilitat social ascendent molt ràpida o distant incrementa també les tendències al prejudici.

Els autors consideren el prejudici com un element més d'entre els que defineixen una col·lectivitat i la impor-

tància donada a la mobilitat social prové de la percepció de l'àmplia repercussió d'aquest fenomen en l'estructuració i dinàmica tant dels grups primaris com dels secundaris; és en aquest context sociològic general on s'insereix la dinàmica del prejudici.

No és el moment d'explicar àmpliament la teoria dels autors però sí almenys de deixar constància d'una línia de treball que s'ha abandonat probablement perquè aquests temes han caigut en mans d'investigadors provinents del camp de la psicologia. És il·lustratiu, en aquest sentit, una explicació sobre Alemanya que ens ofereix J.J. Ray en un treball que comentarem posteriorment només en allò que ens interessa directament, en el qual, i a parer nostre, el psicologisme arriba a cotes indescriptibles (J.J. Ray 1984).

La preocupació per l'estatus és ja en el treball d'Adorno (1950) un dels factors que afavoreix les tendències autoritàries. És sabut que hi ha una relació entre nivell baix d'instrucció i d'estatus, i, l'obtenció de puntuacions altes a l'escala F. A aquestes troballes hom pot donar una interpretació simple o una interpretació connectada amb la dinàmica de la personalitat com fan els autors. L'ambició d'estatus genera una forta disciplina envers els fills la qual al seu torn genera la dificultat de l'ambivalència afectiva a la qual ja ens hem referit anteriorment. La incapacitat de treure l'agressió contra els propis pares fa que s'hagi de desplaçar cap a grups minoritaris, generant el prejudici.

Segons ens explica Brown (1965), les relacions inicials estan ben establertes però no són tant clares pel que fa a la interpretació donada la qual té a veure amb la concepció global dels autors.

El que ens interessa constatar és que, amb més o menys rigor en la prova, la preocupació per l'estatus i la marginalitat són també uns conceptes manejats pels clàssics de la Personalitat Autoritària com a determinants de tendències generadores de prejudici. No és difícil veure com la marginalitat a la qual fa referència Adorno pot ser fàcilment relacionada amb la mobilitat descendent de Bettelheim, ja que descendir socialment condueix sovint a posicions marginals.

Només cal donar un tomb pels barris on resideixen els immigrants de Catalunya per identificar immediatament aquest procés. La pèrdua d'estatus a què porta l'atur forçós, i com a conseqüència la situació de marginalitat, són amb tota probabilitat factors notables en l'increment del prejudici ètnic i en les actituds negatives respecte a la "Integració" cultural a Catalunya.

J.J. Ray ha realitzat darrerament una sèrie d'estudis sobre la motivació per l'èxit intentant esbrinar, d'una banda, la seva relació amb la conducta autoritària i amb altres variables semblants, i, de l'altra banda, intentant veure en quines condicions socials es produeix aquest tipus de manifestació psicològica.

Les principals conclusions que extreu d'aquests treballs i que tenen a veure amb la nostra recerca són les següents:

a) Generalment hom troba una correlació entre la motivació per l'èxit i la conducta autoritària (J.J. Ray, 1981). Aquesta relació comprovada a diverses poblacions en estudis de "cross cultural" només falla a l'Índia (J.J. Ray, 1982). D'aquesta excepció que segons l'autor confirma la regla, en dóna una hipotètica explicació adduint que la motivació per l'èxit en el poble de l'Índia potser pertany més al regne

de la fantasia que al de la realitat.

b) L'autor es pregunta per la gènesi d'aquesta motivació per l'èxit i conclou, després dels treballs realitzats, que no es pot recórrer a la teoria de Mac Clelland (1961), sinó a la de Hull (1952). Segons el primer, els països amb un gran nivell de desenvolupament econòmic es corresponen amb aquells que la població té al mateix temps una forta motivació per l'èxit. Segons el segon, per contra, és la privació la que dóna la força o fa créixer l'estimul per superar-se materialment.

La reformulació que fa J.J. Ray de l'axioma de Hull a partir de l'anàlisi de diversos països el du a situar el centre de la qüestió en les condicions socials de seguretat o inseguretat. En definitiva, unes condicions socials de més inseguretat generen en la població un nivell més alt de motivació per l'èxit ("achievement motivation"). L'autor posa l'èmfasi en les condicions socials ja que no es tracta de la inseguretat personal lligada al concepte de neuroticisme; de fet, la relació entre neuroticisme i motivació per l'èxit és negativa.

"En síntesi, podem afirmar que els països amb un ampli sistema de benestar (Anglaterra, Escòcia, Alemanya) tenen una població amb un baix nivell de motivació per l'èxit i els països sense tal sistema (S. Àfrica, L'Índia, Filipines) tenen poblacions amb un alt nivell de motivació. Els U.S.A., amb un nivell intermedi de previsió pública pel benestar, mostren també un nivell intermedi de motivació" (Ray, 1984). També en aquest cas hi ha l'excepció d'Austràlia, a la qual l'autor intenta també trobar una explicació.

c) Cal per últim cercar una explicació a la relació

entre la motivació per l'èxit i la conducta autoritària.

La conducta dominant envers els altres és un instrument perquè la persona, fortament motivada, assoleixi els propis objectius i al mateix temps és ja per ella mateixa un objectiu assolit.

A aquesta explicació general del fenòmen cal afegir-hi una explicació més concreta del fet que a Alemanya ha trobat uns nivells baixíssims de motivació per l'èxit, mentre que les puntuacions en l'escala de Directivitat presenten nivells similars a les altres contrades del món occidental; tanmateix, la correlació entre les dues variables es manté forta. L'autor intenta donar una explicació tot relacionant la dominació i la cooperació com a factors necessaris de cara al treball i per tant de cara a la conquesta de l'èxit.

En definitiva la cadena causal que volem destacar , d'acord amb el suport empíric i les interpretacions de l'autor, és la següent: Condicions socials d'inseguretat- motivació per l'èxit- conducta autoritària.

No podem estar-nos de fer una breu referència a la interpretació clàssica d'E. Fromm en "Escape of Freedom" , (1941). Les condicions socials d'inseguretat tant en la crisi del final de l'Edat Mitjana com en l'Alemanya pre-nazi, són la terra abonada pel sorgiment de la Personalitat Auto-ritària en el sentit de la personalitat que necessita adhe-rir-se simbiòticament a un líder, Luther o Hitler, per so-lucionar la seva pròpia inseguretat, i des d'aquesta nova posició de domini sobreposar-se als seus semblants o rebutjar-los.

VI. ALTRES CONTRIBUCIONS SOBRE L'ESTRUCTURACIÓ DE LES AC- TITUDS.

Farem, en aquest capítol, una breu referència a d'al-
tres aproximacions a l'estructura de les actituds, a partir
de la qual ens podrem fer més el càrrec de les semblances i
diferències dels diversos plantejaments.

6.1. La Tipologia de E.R. Jaensch.

Un dels precursors de les tipologies sobre la persona-
litat, en el context de la temàtica que ens ocupa, va ser E.
R. Jaensch amb el seu llibre "Der Gegentypus" (Jaensch, E.R.,
1938). Les seves posicions polítiques del cantó dels nazis
fan difícil de judicar la seva obra amb objectivitat, ja que
no costa de trobar-hi elements barrejats amb la seva ideolo-
gia, aspecte que tampoc pot escandalitzar ja que és freqüent
en la gran majoria d'autors.

En definitiva, l'autor ens proposa dos tipus i els ca-
racteritza tal com els descrivim a continuació.

El Tipus S., anomenat així perquè la població que hi
pertany manifesta el fenomen de la sinestèsia, aixó és la
connexió en la ment de diferents modalitats de sensacions,
es caracteritza per la dissolució i destrucció de la pròpia
organització mental; és subjectiu i reacciona sense relació
directa amb els estímuls; en darrer terme té tendències des-
tructores respecte la realitat.

El Tipus J., en canvi, es caracteritza per una forta
imaginació eidètica. Presenta una relació orgànica entre
totes les funcions mentals. La imaginació eidètica s'ajusta
a la realitat, reproduint de manera més exacta els estímuls.

En definitiva, els Liberals poden arribar a ser enormement destructius per la seva manera de ser desestructurament. Com ens diu "Eysenck, (Eysenck, 1978), el tipus J. no és altra cosa que el contrari de la Personalitat autoritària de l'Adorno (Adorno 1950).

Els dos tipus de Jaensch es poden fàcilment situar en l'espai bi-dimensional d'Eysenck.

6.2 La Tipologia de Fegurson

L.W. Fegurson proposava molt aviat la consideració de tres factors: El Religiosisme, L'Humanitarisme i El Nacionalisme. Aquest tercer pot desaparèixer i quedar englobat en els altres dos. En definitiva la solució de Fegurson pot ser més o menys interessant conceptualment (Fegurson L.W., 1939 y Fegurson L.W. 1973), però no deixa de ser un solució que suposa un simple gir de 45 graus a la proposta de l'espai de l'Eysenck.

Val la pena retenir, pel nostre context sòcio-cultural aquesta primera proposta d'un factor anomenat Nacionalisme, que també serà reclamat aquí. (García Sivilla i altres 1983)

6.3 Els factors de O'Neil i Levinson

L'any 1954 els autors esmentats van enquestar 200 estudiants amb una selecció d'ítems de l'escala F., l'Escala E. (Etnocentrisme) una Mesura del Convencionalisme Religios i una altra sobre la Ideologia tradicional davant la família. Utilitzant el mètode centroeide realitzaren una anàlisi factorial i extragueren quatre factors que han titulat d'acord amb l'ítem amb més càrrega factorial. (citat per Eysenck, 1978)

a) Convencionalisme religiós: Adherència dogmàtica a la autoritat institucional i a la doctrina.

b) Submissió autoritària: Estricte obediència a les figures autoritàries i acceptació de l'estatu quo.

c) Control Moral: Decissió en la supressió d'idees rebels i de desitjos inacceptables.

d) Aparença de la força masculina: Ambició personal, autodisciplina, èxit als ulls dels altres, rebuig de la introspecció.

L'anàlisi d'aquests quatre factors i la manera com s'hi localitzen els ítems de l'escala F., porten Eysenck (Eysenck, 1978) a concloure que l'escala F. és factorialment impura. Conté almenys dos components majors: un de conformitat, obediència i moral tradicional, i l'altre de duresa, tendència al càstig, i masculinitat. En definitiva els dos factors fonamentals R. i T., tantes vegades citats.

6.4 L'anàlisi de Wilson i Paterson

Per evitar tots els riscos de l'assertivitat que han estat tant criticats al treball de la Universitat de Berkeley, els autors proposen una nova mesura del Conservadorisme (Wilson and Patterson, 1968). Es tracta d'un test format per una llista de diferents conductes socials, com ara la pena de mort, el control de neixements, la censura, el nudisme, la coeducació, a les quals, l'entrevistat, ha de respondre només amb un sí o un no, segons les consideri acceptables o no.

Posteriorment realitzen una anàlisi factorial (Wilson G.D. ed., 1973), i delimiten dos factors principals que anomenen: Conservadorisme/Radicalisme y Realisme/Idealisme.

Eysenck ens diu que quan s'inclouen més ítems de caràcter sòcio-polític a l'inventari de Wilson (Eysenck, 1976), surten encara més explícitament els dos factors proposats per ell R. y T.. No sé si per curiositat, val la pena recordar que el primer nom que va donar Eysenck als seu segon factor va ser Pràctico-Teòric, que guarda una gran semblança lingüística amb l'idealisme-Realisme de Wilson.

6.5 Actituds socials i criteris de referència de F.N. Kerlinger

Hem parlat ja abans de la proposta de Kerlinger (1967), al referir-nos a la reformulació més moderna que fa en el terreny dels valors el mateix Rokeach (1973).

Kerlinger afirma que els referents actitudinals són diferents segons els distintes categories de persones, És a dir, que no a tothom li atreuen les mateixes coses. Els Conservadors, per exemple, s'interessen per un seguit de temes de caràcter social que no són els mateixos pels quals s'interessen els Liberals. En definitiva, les dues dimensions han de considerar-se ortogonals.

Malgrat les crítiques rebudes per autors com Ray (1980 a.) on ens diu que la proposta no soporta una prova empírica ja que ambdós factors són oposats, i, el mateix intent de l'Eysenck de reduir la formulació de Kerlinger a la seva pròpia proposta bi-factorial (Eysenck, 1978), ens sembla que les propostes de Kerlinger junt amb la darrera de Rokeach són molt suggerents.

Kerlinger aplica el seu esquema teòric a les actituds de cara al sistema educatiu, i en aquest sentit ens serveix de pont entre la problemàtica general de l'autoritarisme i la que fa referència a l'Escola, objecte central de la nostra recerca. (Kerlinger 1959).

6.6. La Personalitat Tolerant de Martin i Westie

Treball interessant ja que en opinió de J. Ray (1973) sembla que no està dominat per tants dubtes metodològics com els altres. Utilitza una sofisticada mesura de la tolerància en la qual no es relaciona el concepte només amb les actituds ètniques. Els seus resultats són concordants amb els obtinguts en l'estudi de l'Adorno (1950).

Els intolerants són més: nacionalistes, intolerants de l'ambigüitat, supersticiosos, orientats per la por, autoritaris, religiosos, punitius envers els nens, desconfiats dels polítics i admiradors de llurs mares.

Observi's com el tipus que ens descciu es molt semblant al corresponent a l'Autoritari de l'Adorno, és a dir un autoritari conservador.

Val la pena que fem notar, per la seva importància posterior, que els elements religiosos formen part de la intolerància, és a dir que no sempre poden quedar situats en el quadrant dels tous mentals.

6.7. El conservadorisme social versus l'econòmic de Lipset

Quan paràvem de les darreres aportacions d'Eysenck (1976) ja ens referirem al precedent que tenia en el tema dels dos conservadorisme, en les aportacions de S.M. Lipset (1960) en el seu llibre "Political man".

L'autor equipara conservadorisme i autoritarisme, i els considera elements integrants de la ideologia de les "classes treballadores". Forneix una àmplia varietat d'evidències sociològiques per mostrar que les creences conservadores i la preferència per estructures socials autoritàries són característiques de les classes treballadores, tenint com a causa la privació econòmica, intel·lectual i

social. Es tracta del que anomena conservadorisme social, ja que altra cosa passa en els temes estrictament econòmics.

No presenta cap dificultat per l'autor entendre l'autoritarisme dels règims d'esquerres, ja que és un simple resultat, del poder assolit per les classes treballadores manuals. La relació històrica entre les classes mitjanes i el feixisme li resulta a l'autor més difícil d'explicar; considera que es tracta d'una situació històrica transitòria, d'excepcional desordre social, de privació per aquests sectors socials que fa que es decantin cap a solucions autoritàries.

Només els motius econòmics fan que les classes treballadores siguin "radicals" o s'apunten a moviments radicals.

Ja hem comentat anteriorment que Eysenck (1978) no acaba d'acceptar les dues dimensions del conservadorisme perquè no li queden confirmades empíricament.

6.8. El concepte de Maquiavelisme de Christie and Geis

L'Individu amb puntuacions elevades a l'escala de Maquiavelisme (Christie and Geis, 1970) és concebut com una persona pràctica, orientada cap als fets, cínica, expeditiva, poc sentimental i manipulativa en les seves relacions amb els altres. Eysenck (1978), ens diu que intuïtivament aquests adjectius es corresponen molt estretament amb el propi concepte de duresa mental o amb el de realisme de Wilson (1973).

El treball de Stone i Russ (1976) mostra que el maquiavelisme és independent del factor R. i correlaciona moderadament amb el T.

En definitiva, Eysenck (1978) mogut per un real esforç de síntesi que el caracteritza i per un no menys agoserrat

esforç per tirar sempre l'aigua al seu molí redueix totes les aportacions a una situació definida en el seu propi espai bi-factorial. Malgrat les dificultats que això pugui suposar, de les quals parlarem més endavant, cal esmentar que autors com Rokeach (1956) i Rokeach i Hanley C., (1956) que tant crítics van ser amb l'Eysenck al començament i que mantingueren aquelles afirmacions molts anys després (Rokeach, 1960, 1973), en últim terme no han fet res més que intentar elaborar una escala que mesurés de manera directa allò que Eysenck suposava que es trobava a sota de la seva pressuposada dimensió T.

VII. FACTORS SOCIALS I BIOLÒGICS DE LES ACTITUDS.

La intenció d'aquesta recerca no és pas entrar en profunditat a esbrinar els factors determinants de les actituds. Volem, però, fer-hi una lleugera referència ja que en la part experimental analitzem, amb un procediment des-acostumat, la relació entre la infantesa dels mestres, els processos socialitzadors familiars i escolars i les actituds actuals. Ens limitarem, en conseqüència, a citar algunes aportacions teòrico-experimentals sobre el tema que complementin les ja aportades explícitament pels tres autors que ens han servit de guia teòrica: Eysenck, Adorno i Rokeach.

7.1. Influència de les variables demogràfiques.

Sembla que no hi ha opinions en contra que, almenys en el nostre context occidental, les dones són més conservadores i més blanes. També hi ha acord en que l'edat actua en la mateixa direcció que el conservadurisme cultural.

Pel que fa a la influència de la classe social, sembla que és necessària la distinció entre conservadorisme cultural i conservadorisme econòmic. Ja que, mentre que hi ha una clara associació entre el conservadorisme econòmic i els nivells alts d'estatuts, sembla que les classes baixes o, amb més seguretat, els sectors amb un nivell d'instrucció baix tendeixen a ser més conservadors culturalment.

En un treball realitzat a Corea, ara fa uns deu anys, aplicant la mesura del conservadorisme de Wilson (1968) , també es confirmà que els sectors socials amb baixa ocupaç

ció tenien actituds més conservadores pel que fa al militarisme, a la propensió als càstigs, a l'hedonisme, a l'etnocentrisme i a la religiositat. (Wilson G.D. i Lee Hyun Soo, 1974).

Sembla que el nivell d'instrucció és un dels factors determinants del conservadorisme cultural de les classes baixes- ja en el treball d'Adorno correlacionava l'escala F. amb el baix nivell d'instrucció- en conseqüència no deu ser tant el resultat del tipus de treball com de la correlació existent històricament entre un nivell d'instrucció baix i les ocupacions manuals. (Stacey B.G. i Green R.T., 1971). Aquests autors, entre d'altres, han fet una crítica, amb suport empíric al simplisme teòric de Lipset(1960).

Una contradicció remarcable es planteja entre l'explicació donada per Eysenck segons la qual el nivell baix de socialització comporta la tendència a la duresa en els sectors socials populars (Eysenck, 1954) i l'explicació fornida per Adorno segons la qual la sobresocialització disciplinar és un dels factors determinants de l'autoritarisme. (Adorno, 1950).

7.2. La Personalitat i les actituds.

En pàgines anteriors ja hem fet notar àmpliament la tesi d'Eysenck (1954 i 1976) sobre la relació entre la Duresa mental i el Psicoticisme i potser l'Extraversió. El dubte ve determinat per la difícil delimitació en alguns trets entre la dimensió P. i la E.

També sembla clar que alguns trets de personalitat com ara l'agressivitat, la dominació, el dogmatisme, la rigidesa i la intolerància de l'ambigüitat estan associats

a la duresa mental (Eysenck, 1954).

G.D. Wilson afirma (1976) que hi ha un lligam clar entre la duresa mental i els trets agressius, psicopàtics, autoritaris i dogmàtics.

Un aspecte en el qual no hi ha acord és en el component de submissió que Adorno (1950) considera un tret essencial de l'Autoritarisme mentre que altres autors, com J.J. Ray (1976), el conceptuen com un component de la conformitat conservadora.

Un altre aspecte problemàtic és la relació entre Duresa Mental i Dogmatisme. No és pas casual que l'inventor de la classificació, W. James (1907), situés el dogmatisme junt amb l'idealisme en el quadrant tou.

Volem referir-nos explícitament en aquest apartat a les noves aportacions sobre la relació entre la dimensió Conservador-Radical i la Personalitat.

La separació entre els dos vessants del conservadorisme l'econòmic i el sòcio-cultural ha permès demostrar que, mentre que el primer està clarament lligat als interessos de classe i té poc a veure amb la personalitat, el segon, en canvi, està fortament influenciat per les característiques d'aquella. (Wilson G.D., 1973).

Segons l'autor esmentat, qui ha dirigit diferents recerques sobre aquest tema, el conservadorisme social reflectiria una resposta característica a les situacions d'incertesa.

En definitiva, els individus que cerquen explorar allò que els envolta i que estan preparats per acceptar un alt nivell de risc per satisfer la seva curiositat i les necessitats de varietat, tendiran a desenvolupar actituds liberals o radicals en el camp sòcio-cultural. La por

a la mort, al marge de les creences religioses, la recerca de la seguretat en el terreny de l'ocupació, en el terreny sexual, la poca tendència a la migració, etc... fan arribar a la conclusió que la "síndrome conservadora" té a veure amb la por a les situacions d'incertesa. Des d'aquest punt de vista, la tendència de la persona conservadora a sotmetre les seves necessitats i sentiments a l'ordre social cal entendre-ho com un intent de reduir l'elecció i, per tant, com una determinada resposta a la incertesa.

En el mateix treball, Wilson, ens mostra una relació entre l'Extraversió i el Radicalisme, la qual cosa, si més no, junt amb el que hem exposat en l'apartat anterior, ens avisa d'una major complexitat del tema de la que inicialment alguns autors havien previst.

Aquests descobriments fan decantar l'autor a donar més importància als factors fonamentals de la personalitat de cara a tot l'espectre de les actituds i fins i tot en el vessant més constitucional de la personalitat en detriment de la importància donada als processos d'aprenentatge.

En un treball d'Eysenck sobre el tema que ell mateix qualifica com "el precursor que anuncia l'arribada de la primavera" (Eysenck, 1978) desenvolupa la importància de l'herència biològica en la determinació de les actituds. (Eaves L.J. i Eysenck H.J., 1974).

Una crítica molt dura a aquestes darreres afirmacions, lligades a una determinada manera de concebre la Psicologia Social, la ofereix Henri Tajfel en una publicació relativament més recent. (Tajfel H., 1981).

En tot cas, es tracta d'una qüestió oberta i que es capa sobradament a la nostra problemàtica.

7.3. Les actituds socials i la intel·ligència

Seguint la tradició de la psicologia, tractem separatament la Intel·ligència d'allò que tradicionalment s'anomena la Personalitat. No volem pas aprofundir en aquest aspecte ja que fuig de la nostra problemàtica i coneixements professionals però és obligat fer una referència lleugera a les aportacions recents de Chris Brand (1981) publicades justament en un reading d'homenatge a H.J. Eysenck.

En l'article de referència, l'autor, que tothora es vol mantenir fidel a les aportacions del seu mestre, fa una llarga repassada tant a les aportacions d'Eysenck com a les crítiques que se li han fet i als problemes que han quedat sense resoldre. L'autor ens fa una proposta suggerent tot indicant-nos que no s'escapa de les aportacions fonamentals d'Eysenck i que, fins i tot, recull algunes de les seves preocupacions, com l'interès per la Intel·ligència que no s'ha traduït en una referència concreta en els seus treballs sobre les actituds socials.

Parteix de la base que els intents de validar tant psicològicament com ontogènicament les dimensions C. i T. han resultat fins ara infructuosos. Essent així les coses li sembla més pràctic psicomètricament recuperar la vella tradició de Fegurson (1939) i proposar-nos com a dos primers factors ortogonals l'Autoritarisme, Humanitarisme i la Religiositat-Hedonisme.

La característica més sobresortint de l'Autoritari és la necessitat d'establir diferències rígides entre els grups mentre que la característica més sobresortint de la Religiositat és justament la necessitat que existeixin codis de conducta per regular les diferències entre els grups abans esmentats. Lògica

ment els pols contraris d'ambdues dimensions es definirien per les característiques oposades.

L'autor ens ofereix un paral·lel a nivell psicològic de les dues dimensions exposades referint-se als factors de Catell (Gorsuch an Catell, 1967; Catell and Kline, 1977). L'Humanitarisme tindria a veure amb el que Catell anomena Panthemia que es caracteritza per la importància donada als interesos culturals, i en definitiva per la intel·ligència cristallitzada. El pol oposat es caracteritzaria per l'interès pels esports que impliquen força i una certa violència. Per altre cantó, l'hedonisme es caracteritzaria a nivell psicològic pel factor anomenat per Catell "Independència" i tindria relació amb la intel·ligència fluïda, mentre que el religiosisme, es caracteritzaria per un nivell inferior d'intel·ligència fluïda de la qual cosa se'n deriva una certa submissió i convencionalisme.

Aquesta proposta té relació també amb variables socio-demogràfiques. El nivell d'instrucció té a veure clarament amb la dimensió Autoritarisme-Humanitarisme, i per tant aquest últim pol es troba més aviat entre els individus cultes de les classes mitjanes.

Els homes tendeixen a ser més hedonistes i s'inclinen més aviat cap a professions "científiques" mentre que les dones, menys independents i per tant més inclinades cap al moralisme i la religiositat tendiran a professions de caire moralitzant o de tipus altruïsta.

L'edat presenta una relació amb forma de "U" amb l'intel·ligència fluïda, la qual cosa fa que els nivells de moralisme i religiositat tendixin a ser més elevats a la infantesa i a la vellesa que no pas a l'edat adulta.

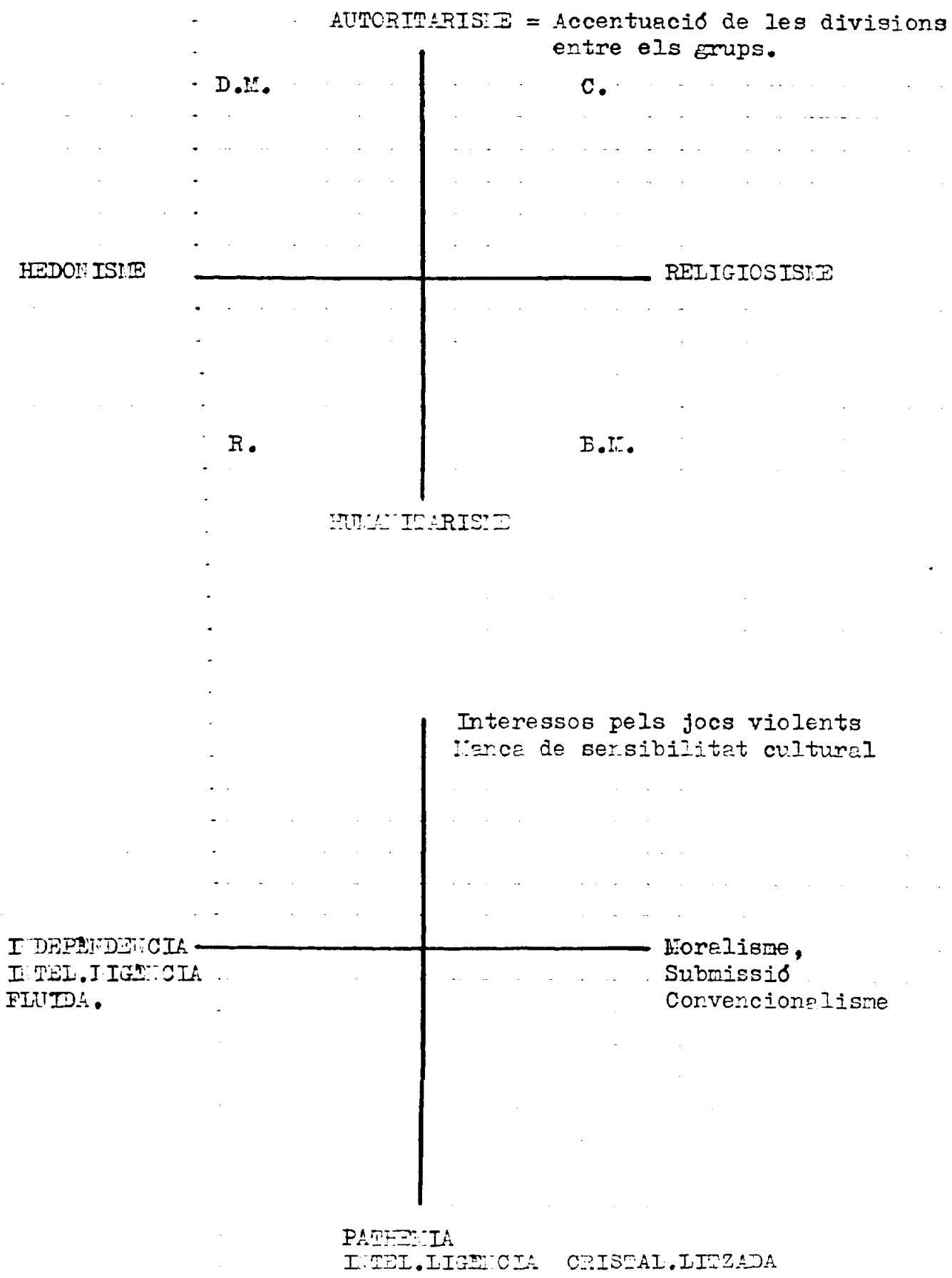
Brand ens fa notar que de la mateixa manera que haver des

cuidat per part de l'Eysenck el rol de la ansietat l'ha con
duït a l'atzucac de les explicacions de determinats trans-
torns a partir de la Psicoticisme (P.), l'oblit de la intel-
ligència li havia impedit progressar en la definició i apro-
fundiment de les dimensions de les actituds encallant-se en
les formulacions de la C. i de la T.

El recurs a la intel.ligència permet fornir molt millor
que abans una teoria sobre les actituds amb una base psicolò-
gica i ontogenètica molt superior.

Brand dedica algunes pàgines del seu article a formular
hipòtesis que permetin entendre el comportament dels partits
polítics seguint la matriu del seu esquema conceptual i final-
ment intenta situar-hi àdhuc a H.J. Eysenck, al qui va dirigit
l'homenatge de manera que, segons ell, queda molt més ben ex-
plicada la seva conducta i Personalitat.

Gràfic 2. L'organització de les actituds segons Ch. Briand, a partir de l'esquema de L.W. Ferguson i la correspondència psicològica a partir de la conceptualització de R.E. Catell.

4

7.4. Grups socials i actituds.

Des dels inicis de la Psicologia Social hom ha destacat àmpliament el paper dels grups primaris i dels grups de referència en la configuració de les actituds. En pàgines anteriors ja hem vist quina era la funció de la família en la gènesi de les actituds autoritàries segons Adorno (1950), i també hem vist com concebia Eysenck la diferència entre aprenentatge i condicionament en el procés d'adquisició de les actituds.

La gran importància dels grups primaris fou confirmada ja en treballs clàssics com el de Cambell-Gruin y Miller (1954), on els autors van demostrar un grau elevat d'homogeneïtat en les actituds polítiques entre tres grups primaris significatius: la pròpia família nuclear, els parents i els grups d'amics. D'altres estudis sobre les preferències de vot, com els també clàssics de Lazarsfeld, Berelson i Gaudet (1944) o de Berelson, Lazarsfeld i Mac.Phee (1954), han mostrat la gran coincidència entre les tendències de vot dels pares i les tendències de vot dels fills, resultats que estan mediatitzats per la homogeneïtat lògica de classe social i de grup religiós.

La correspondència entre les actituds dels pares i les dels fills ve marcada per una determinada manera de portar endavant el procés educatiu. D.R. Thomas (1975), per posar només un exemple, ha mostrat que hi ha unes pautes educatives pròpies de la mentalitat conservadora, tals com: conductes estrictes i no permissives, importància en la neteja i l'ordre i, i una certa falta d'escalfor i tendresa en el tracte amb els fills.

Boshier and Thom (1973), han mostrat també la corre

lació que existeix entre les actituds socials dels pares i les dels fills, i han afegit, que té més influència el pare del propi sexe, en la configuració de les actituds, aspecte que serà posat en qüestió per un treball més recent que ressenyarem més endavant.

Nias (1972) ha fet una recerca estudiant l'estructura de les actituds en pre-adolescents i ha arribat a uns resultats similars als dels adults però amb algun matís rellevant. Ha identificat quatre factors clàssics, tal com la religió, la raça, el sexe i la tendència al càstig, i ha observat que les actituds pro-religioses no es relacionen amb les etnocèntriques, cosa que no passa com sabem, en el cas dels adults. L'autor interpreta que els adolescents tenen una vivència religiosa més sincera relacionada amb sentiments de caritat que els fa difícil mantenir actituds de prejudici racial.

R. Boshier (1973) realitza un estudi sobre les diferències generacionals en el terreny de les actituds, i arriba a dues conclusions en la mateixa línia del que anem exposant:

a) Els pares són més conservadors que els fills en la gran majoria de temes. Els fills només són més conservadors en dos temes, en les opinions sobre la superioritat masculina i en les opinions sobre els sindicats.

b) Hi ha una congruència entre les actituds dels pares i les dels fills. En definitiva els fills tendeixen a mantenir actituds semblants a les de llurs pares, tot i els canvis expressats anteriorment.

Aquests resultats són interpretats pel l'autor no pas com l'expressió d'una diferència d'edats, de manera que els interessos dominants a una edat i a l'altra fossin diferents

i per això les actituds dels fills tendirien a ser menys conservadores que les dels pares sinó més aviat com el resultat dels canvis substancials amb el pas dels anys en les pressions socialitzadores. Fet i fet, el que ens vol dir l'autor és que el medi social que tingueren a la infantesa la generació dels pares gairebé no té res a veure amb el que han tingut la generació dels fills.

Pel seu interès, en el context de la nostra recerca, volem fer esment d'una cita dels autors. Kenninston (1968) afirma, segons ells, que l'educació permissiva ha de portar com a conseqüència un increment de les tendències radicals en la joventut.

Per últim, volem fer esment d'una recerca portada a terme recentment per D. Busch, D.J. Gallagher, i W. E. Weiner (1982).

Els autors han utilitzat l'escala F. i l'escala "Traditional Family Ideology" i les han passades als membres de les dues generacions de 68 famílies.

Tal com en el treball anterior, els pares són més autoritaris que els fills, però, en canvi, mentre que en estudis anteriors s'havien trobat diferències segons el sexe en aquest no se n'han trobat. Igualment mentre que en d'altres estudis, com el que hem citat més amunt, hi havia una certa coherència entre les Actituds dels pares i les dels fills, en aquesta no s'ha trobat. Aquesta coherència s'expressava amb una identificació més gran segons el sexe de les dues generacions. En aquest treball no hi ha cap diferència entre la influència del pare o de la mare en les actituds del fill, filla, segons sigui del mateix o diferent sexe.

Ens interessa molt donar compte d'aquest treball per

què la falta de correlació entre les actituds dels pares i les dels fills, cosa contrària al que s'havia anat afirmant amb base empírica fins ara, ens fa adonar de la importància cada vegada més gran d'altres instàncies socialitzadores tals com l'escola i la televisió.

En síntesi, podem arribar a unes conclusions interessants per al nostre camí:

a) L'estudi de les influències socials en la gènesi de les actituds és d'una gran complexitat ja que els factors són nombrosos, actuen interrelacionats i canvien. Els canvis socials contemporanis es fan sentir a l'hora de tractar, per exemple, de la influència de la família.

b) La importància d'altres agències socialitzadores com l'Escola o els mitjans de comunicació de masses van en augment. Sens dubte hi ha estudis en aquest sentit però la bibliografia especialitzada sobre el tema és encara reduïda. (Alvaro M. i Muñoz Repiso M., 1984).

Una referència especial mereix l'elaboració per part de R. Bayés (1979), a mitjans de la dècada dels seixanta, d'un qüestionari per mesurar les actituds dels pares respecte a l'educació, aplicant la conceptualització d'Eysenck, per tal de relacionar-ho amb el comportament escolar dels fills. Malauradament, la recerca propiament dita, no es va poder convertir en realitat.

VIII. RECAPITULACIÓ I VALORACIÓ

8.1. Recapitulació

1.- La conceptualització en el terreny de la Psicologia social tal com en altres ciències humanes, no és ni universal ni unívoca i depèn de l'escola a la qual pertanyen els diferents autors. No és objecte d'aquesta recerca entrar en polèmiques d'escola i per tant utilitzarem com a fil conductor aquelles conceptualitzacions que serveixin més bé als nostres objectius específics.

2.- Entre les moltes definicions d'actitud ens és útil la que dóna M. Rokeach: Organització, relativament duradora de creences interrelacionades, que descriu, avalua i fa referència a l'acció, respecte a un objecte o situació. Fet i fet ens interessa ressaltar d'una banda l'aspecte organitzat de les creences i d'altra banda els tres elements clàssics: el descriptiu, l'avaluatiu i el conatiu.

3.- La relació entre Actituds i Personalitat comporta una àmplia problemàtica. Ens és útil considerar pragmàticament que les actituds comporten una organització de creences i per tant estan relacionades amb la realitat sòcio-cultural. En definitiva les actituds són la traducció individual de les ideologies socials.

4.- Entenem per Autoritarisme, en el seu sentit més general i com a guia de la recerca, allò mateix que E. Fromm entén com exercici d'una autoritat inhibidora; és a dir una relació de desigualtat exercida de manera que no ajuda la persona inferior a desenvolupar-se autònomament sinó que, tot el contrari, fa més forta la seva submissió i dependència.

Seran doncs autoritàries aquelles actituds que en la seva component conativa porten a establir un tipus d'autoritat

inhibitòria.

5.- Una de les preocupacions fonamentals d'H.J. Eysenck és fixar una estructura de les actituds. La seva posició metodològica és totalment empirista: A partir de qüestionaris amb frases sobre la vida social i valent -se de l'anàlisi factorial estableix la seva estructura bi-factorial. El factor C. en la dimensió Conservadorisme-Radicalisme i el factor T. en la dimensió Duresa mental-Blanesa.

6.- La postura metodològica de l'autor el porta a definir una hipotètic factor T. en el qual no es troben ítems que només saturin en ell. Tots tenen a veure amb la dimensió social clàssica (C.), però per explicar millor llur variació necessita inicialment un altre factor, que interpreta com una projecció de la personalitat en el terreny de les actituds.

7.- Eysenck vincula el factor T. a la descripció que fa W. James. Una primera contradicció que arrossegarem al llarg de tota l'exposició teòrica ens surt present ben aviat: entre els trets que defineixen el tou mental, James assenyala el Dogmatisme, oposat a l'Escepticisme que definiria els durs, i el religiosisme enfront de la Irreligiositat. El sentit comú i les propostes d'altres autors com Rokeach, apunten cap a la possibilitat d'una conducta religiosa intransigent, dogmàtica i autoritària.

8.- Els escrits d'Eysenck són variants pel que fa a considerar la dimensió "C" com una sola o desglossar-la en dues. Des de l'inici, a partir de la intuïció, fins a treballs posteriors, després oblidats, ens fa notar l'existència de dos conservadorismes lligats a classes socials diferents. El radicalisme econòmic estaria lligat més aviat a la classe obrera i el radicalisme cultural o social més associat a les classes

mitjanes.

9.- Una conclusió important treiem de les recerques i dubtes d'Eysenck a l'entorn de la problemàtica del conservadorisme:

a) La importància del nombre d'ítems a l'hora de donar una o altres resultats l'anàlisi factorial, aspecte que sens dubte ha influït en els resultats de la nostra recerca.

b) La importància de la mostra de cara a donar un o altre resultat en aquest sentit. Seguint la lògica de l'autor caldria una mostra plenament representativa de la població global per arribar a conclusions definitives sobre aquesta dimensió que al seu entorn estarien totalment sotmesos a la dimensió temporal. En definitiva un moment històric o un altre, un país o un altre poden donar resultats diferents en aquest terreny.

10.- Sembla clar per l'autor que la dimensió T. té a veure amb la personalitat. El que no queda clar és amb quines dimensions concretes de la personalitat es relaciona. En una Primera Etapa postula una relació amb l'Extraversió i en una segona etapa més aviat fa referència al Psicoticisme, sense abandonar totalment les primeres afirmacions.

Novament una conclusió metodològica s'imposa. La construcció del Psicoticisme comporta una eliminació d'aspectes tan característics de l'extraversió tradicional que lògicament té implicacions al relacionar-lo amb les actituds.

En tot cas constatem novament la importància fallallosa de la metodologia i el fet que el tema no està ni de bon tros tancat.

11.- L'autor evoluciona progressivament en donar més importància als aspectes constitucionals en el terreny de les actituds. D'una primera fase, en què la genètica tenia importàn-

cia per la seva influència en la predisposició al condicionament de cara a la duresa mental, passa últimament, influït per altres autors com Wilson, a considerar que l'herència també té importància en la dimensió Conservadora.

12.- Eysenck, des del començament, relaciona les actituds amb la teoria de l'aprenentatge. Segons el seu punt de vista la dimensió C. està vinculada a l'aprenentatge instrumental mentre que la Duresa mental al Condicionament per contigüitat.

13.- Un aspecte important de cara a la nostra recerca, és que l'autor associa la Duresa mental a una infrasocialització. Una impulsivitat més gran i una expressió més lliure dels impulsos sexuals són característiques de la duresa mental. Les dades empíriques corroborarien aquests resultats al mostrar-nos que la classe obrera tendeix a ser més dura mentalment com a conseqüència d'una socialització més feble que les capes mitjanes de la població.

14.- L'objectiu del treball d'Adorno i col.laboradors fou cercar les arrels psicològiques del prejudici anti-semita. Sota d'aquest prejudici presumeixen que hi trobaran una síndrome de personalitat que consideren de predisposició al Feixisme i que pretenen explicar segons el model de la psicologia d'orientació dinàmica.

El context sòcio-cultural en el qual treballen els autors no es propens a plantejar-se el possible autoritarisme d'esquerres. La polaritat hipotètica que es plantegen de l'autoritarisme pro-feixista i conservador d'un cantó enfront de l'humanitarisme igualitarista i liberal de l'altre.

15.- La Metodologia seguida pels autors fou la següent: Construeixen pel procediment tradicional, una escala per mesurar l'Antisemitisme, el Conservadorisme polític i Econòmic i l'Etnocentrisme. Un cop analitzada la relació de la tercera escala amb les altres dues fan una anàlisi qualitativa, a

partir de diverses entrevistes i tests projectius, dels individus extrems a l'Escala E. d'una mostra de 2.000 persones extretes de diverses procedències i representants més o menys de la població blanca de la classe mitjana americana.

Elaboren a partir d'aquestes entrevistes els trets característics del que anomenen síndrome autoritària; confeccionen a partir d'aquí la famosa escala F. o de propensió al feixisme.

16.- La síndrome autoritària fou definida per nou característiques que segons els autors van juntes sovint tot i ser en alguns aspectes contradictòries justament perquè calia interpretar-les segons la dinàmica de la personalitat. Aquestes característiques són: Convencionalisme, Submissió autoritària, Agressió autoritària, Antiintracepció, Superstició i estereotípia, Poder i Duresa, Destructivitat i Cinisme, Projectivitat i Sexe.

A partir d'aquestes nou característiques pogueren construir una escala unidimensional (L'escala F.) tot i que les nou característiques no presenten cap mena de consistència pròpia.

L'antisemitisme i l'etnocentrisme correlacionaren fortament amb l'escala F. en canvi la correlació amb l'escala de conservadorisme sòcio-polític sempre fou molt inferior, la qual cosa ja ens indica un dels punts polèmics d'aquesta recerca. L'escala medeix un autoritarisme dretà, però al mateix temps es poden donar persones etnocèntriques que siguin de tendències liberals ja que si no fos així aquesta correlació seria més alta.

17.- La disciplina rígida a la infantesa i la preocupació per l'estatus són, segons els autors, els factors que afavoreixen en el procés socialitzador l'aparició de la síndrome autoritària.

La disciplina autoritària no va acompanyada d'una percepció negativa de l'educació rebuda a la infantesa ja que les persones autoritàries tenen dificultat per tolerar l'ambigüitat i l'ambivalència reconeixent aspectes positius i negatius en els propis pares.

L'explicació dinàmica del prejudici consisteix a considerar-lo un desplaçament de l'agressió envers les pròpies figures parentals cap a grups externs.

18.- Poques recerques han estat tant analitzades i criticades com l'obra de l'Adorno tant pel que fa a la metodologia com a les interpretacions dels resultats.

Segons Brown, la teoria dels autors no ha estat confirmada en la seva totalitat però tampoc ha estat falsejada.

19.- Milton Rokeach, continuador i crític dels investigadors de Califòrnia centra el seu objectiu científic a elaborar tant teòricament com empíricament un concepte d'Autoritarisme que sigui independent del color polític i aplicable a altres esferes de la vida social que no siguin estrictament sòcio-polítiques. El Concepte l'anomena Dogmatisme, i ell sol ja ens fa veure la tendència de l'autor a recalcar els aspectes cognitius relacionats amb l'autoritarisme general.

La seva preocupació serà més per la forma que pel contingut de les ideologies.

20.- L'autor distingeix tres nivells en el sistema de creences: el nucli central de creences bàsiques sobre el món físic i un mateix; el nucli intermedi sobre el tipus d'autoritat a la qual hom s'adhereix; i el perifèric, corresponent a les creences derivades de l'autoritat. Un sistema tancat de creences es caracteritza pel relatiu aïllament de les parts dintre del sistema (creences i descreences), pel gran pes donat a l'autoritat com a generadora de la veritat de les creences de la regió perifèrica, i per la importància donada al

passat i al futur en relació al present.

21.- Comprova la hipòtesi següent que es contradiu amb el que postulava Eysenck pel que fa als religiosos: els autoritaris de l'esquerra (comunistes no creients) i els autoritaris de dretes (catòlics) són més dogmàtics i més intolerants.

Tot i que en general els grups dretans són més dogmàtics que els esquerrans.

Forneix una explicació interessant: Els Feixistes tenen una correspondència entre la forma i el contingut de llur ideologia mentre que els comunistes ofereixen una contradicció, la qual cosa tindria a veure amb la component d'ansietat dels comunistes i la component psicopàtica dels feixistes.

22.- L'autor estudia la relació entre el sistema tancat i obert i diversos processos cognitius sense oblidar la importància de les emocions en aquesta qüestió.

Destaquem la diferència entre Dogmatisme i Rigidesa. El Dogmatisme és quelcom més general i expressa la resistència àmplia al canvi mentre que la rigidesa expressa la resistència a uns canvis determinats. El dogmatisme condueix a la rigidesa, però la contrària no és certa necessàriament.

23.- L'amenaça exterior mena les institucions a incrementar el seu dogmatisme. Aspecte gens deslligat de les anàlisis de E. Fromm sobre els moments de crisi social com a generadors d'actituds autoritàries.

24.- A partir d'una prova experimental aprofundeix en les explicacions d'Adorno. Els subjectes que puntuen menys en l'escala de dogmatisme mostren una més gran ambivalència amb llurs pares, major contacte amb persones externes a la pròpia família, i menys ansietat en la infantesa.

Fet i fet el Dogmatisme seria una resposta a la ansietat quan no es tolera l'ambivalència envers les figures pa-

rentals.

25.- En una obra més recent sobre els Valors socials, l'autor proposa un esquema bi-factorial a partir de dos eixos: l'un indica l'afecte pel valor de la Llibertat i l'altre pel de la Igualtat. Totes les ideologies queden plenament situades en aquest espai.

26.- La preocupació metodològica de J.J. Ray se centra a superar les crítiques fetes a les escales de Dogmatisme i Autoritarisme, per la seva tendència a mesurar l'aquiescència.

Recentment ha arribat a la conclusió que l'escala de Dogmatisme no es pot balancejar i és irreversible i per tant, segons ell, no mesura altra cosa que l'aquiescència.

Dóna molta importància a la Validació de les Escales d'Actitud i considera que l'escala F. és vàlida per mesurar la tendència a l'adherència a valors convencionals. L'Escala mesura més aviat els aspectes de submissió, que queden conductualment separats dels aspectes de conducta dominadora i agressiva que queden ben predits per la seva escala de Directivitat.

27.- La conclusió més rellevant pel que fa a l'estructura de les actituds a què arriba J.J. Ray és que aquestes només tenen una dimensió pròpia que es la tradicional Conservadorisme-Radicalisme. L'altra dimensió ortogonal es redueix estrictament a una dimensió de la Personalitat.

28.- Una de les preocupacions de l'Autor com deiem abans és la validació de les escales d'actitud, la qual cosa el porta de seguida a preocupar-se per la relació entre les Actituds i la Conducta.

Defineix l'Autoritarisme com la capacitat d'imposar la pròpia voluntat sobre els altres. A partir d'aquest concepte elabora la seva escala que serà un inventari de conductes no d'opinions, allò que ell anomena una escala que mesura la

Personalitat.

29.- Els Autoritaris-directius tenen la component d'hostilitat que també caracteritza els que tenen puntatges elevats a l'escala F., però, en canvi, mentre que els últims no toleren l'ambigüitat i són més rígids els autoritaris amb l'escala de Ray són menys rígids i toleren millor l'ambigüitat. Abans ja ens havia dit que l'Escala F. més aviat mesura la tendència a la submissió.

No troba cap relació entre el Psicoticisme i l'Autoritarisme mesurat per F., mentre que troba relació entre el Psicoticisme i l'Autoritarisme-directivitat.

L'autor posa molt d'èmfasi a separar la Submissió de la Dominació com a components d'una mateixa dimensió tal com quedava expressat en la teoria d'Adorno. A través d'un experiment amb nens demostra que els més dominants amb els companys no són més sumisos amb els superiors de la qual cosa en dedueix la separació dimensional entre submissió i dominació.

30.- Rigby and Rump manegen el concepte de l'acceptació de les autoritats institucionals i estableixen que té relació amb l'estil cognitiu propi dels autoritaris (F.), és a dir, la rigidesa i la intolerància de l'ambigüitat. Segons ells el tipus autoritari ha de tenir una forta component de Directivitat a més a més de l'acceptació de les autoritats institucionals, la qual cosa ens torna, potser sense voler-ho, a les premisses de l'Adorno.

31.- La relació entre la mobilitat social, l'estatus i la propensió al prejudici és un dels temes clàssics en el marc d'aquesta problemàtica. Segons Bethelheim i col.laboradors, tant la mobilitat social descendent com l'ascendent molt ràpida generen tendències al prejudici.

Adorno ho interpretaria en el sentit que la mobilitat

ascendent ràpida requereix una preocupació per l'estatus que comporta educació rígida i per tant desplaçament d'impulsos agressius. També Adorno havia percebut la marginalitat com una condició sociològica del prejudici.

J.J. Ray recupera el tema- sense citar Bethelheim, i després de diversos treballs en diverses cultures arriba a la conclusió que la Conducta autoritària està lligada a la motivació per l'èxit la qual ve, al seu torn, produïda per les condicions socials d'inseguretat.

Observis com aquesta cadena causal no s'allunya de la que havia establert inicialment E. Fromm per explicar-nos l'aparició del caràcter autoritari en moments de crisi social.

32.- Totes les contribucions fetes fins a hores d'ara sobre l'estructura de les actituds socials acaben sense presentar una aportació significativament diferent a les propotes fetes per Eysenck en el seu espai bi-factorial amb les correccions posteriors, cap d'elles definitives. Ens interesa remarcar dues aportacions per la seva significació. En primer lloc l'aportació de Ferguson, en el primer estudi d'aquest tipus de l'any 1939 en el qual distingia entre un factor anomenat Autoritarisme-Humanitarisme i l'altre Religiosisme-Hedonisme. La solució factorial plantejada representa aproximadament un gir de 45° enfront de la d'Eysenck. Recordem aquesta solució perquè ha estat reivindicada recentment per Christ Brand (1981), com a més adequada sobretot per la possible relació amb la intel·ligència de la qual parlarem més tard. Una solució d'aquest tipus fa més comprensible una de les nostres preocupacions: el possible dogmatisme i autoritarisme d'algunes posicions religioses.

En segon lloc volem ressaltar l'aportació de Kerlin-

ger, amb els seus criteris de referència ja que malgrat la dificultat de trobar suport empíric presenta una coherència teòrica l'aprofundiment de la qual pot ser útil i fructuosa en la recerca.

33.- En el nostre context occidental, almenys, sembla que les dones són més conservadores i més blanes. Això no obstant, no és ni de bon tros clara la relació entre l'autoritarisme i el dogmatisme i el sexe probablement a causa de la barreja d'aspectes que medeixen les escales corresponents.

34.- Sembla que es pot afirmar que el nivell d'educació és la variable clau de cara a explicar el conservadorisme cultural al mateix temps que la privació econòmica és la variable clau per entendre el radicalisme econòmic.

35.- Sembla que hom pot afirmar que hi ha una relació entre l'Autoritarisme en sentit ampli i fins i tot entre la duresa mental i alguns trets de personalitat tals com l'agressivitat, la dominació.

El que no està tant clar és si la component submissa, que els primers investigadors situaven com un aspecte més de les actituds autoritàries, no té més a veure amb la component conservadora relacionada amb la acceptació de les normes establertes.

La relació entre algun tipus d'Autoritarisme i l'Extraversió i/o el Psicoticisme no queda plenament establerta i probablement depengui de trets concrets que medeixin cada una de les escales.

Tampoc queda clara la relació entre el Dogmatisme i la Duresa Mental; sembla que el primer té a veure a més a més amb l'ansietat, cosa que no tindria res a veure amb la duresa mental.

35.- Des del punt de vista de les variables més lligades al procés cognitiu sembla que es pot afirmar que hi ha una certa relació entre l'Autoritarisme i l' Intolerància a l'ambigüitat. Tot i això, quan l'autoritarisme es converteix purament en "Directivitat" o capacitat de comandament sobre les persones aquesta relació esdevé nul·la o inversa.

36.- Mentre que inicialment només es vinculava amb la personalitat la dimensió relacionada amb l'autoritarisme, darrerament la separació dels dos conservadorismes ha permès de relacionar també amb la personalitat el Conservadorisme sòcio-cultural, el qual tindria a veure amb una particular resposta de por a les situacions d'incertesa. Al seu torn aquesta característica podria connectar -se no solament amb l'aprenentatge sinó també amb l'herència biològica dels individus.

37.- La recuperació del model de Fegurson, definint novament els dos factors com Autoritarisme i Religiositat, i llur connexió amb la intel·ligència cristal·litzada i fluïda respectivament, permet presentar hipòtesis suggestives en dues direccions: d'una banda permet resoldre alguns aspectes ideològics molt millor que els altres models i d'altra banda dóna una explicació psicològica i fins i tot ontogenètica, si més no, suggestiva.

38.- La tradició científica de la psicologia social ha mantingut sempre la gran importància de la família en particular, dels grups primaris i de referència en general com a configuradors de les actituds de les noves generacions.

En general hom ha pogut constatar que tot i mantenint una influència de la generació dels pares envers llurs fills, els primers tendeixen a ser més conservadors i més autoritaris que els segons.

S'havia constatat una influència del pare del propi sexe en el corresponent fill, aspecte que recerques recents posen en dubte.

Sembla que recentment es pot afirmar que la importància d'altres agències socialitzadores, com la mateixa escola o els mitjans de comunicació social juguen un gran paper com a configuradors d'actituds fins al punt d'alterar els esquemes tradicionals sobre el gran paper de la família. La manca de recerques riguroses i sistemàtiques i la complexitat del tema fan que els resultats no es puguin, ni de bon tros, donar com a definitius.

8.2. Valoració

Bob Altemeyer (1981) passa revista a les recerques realitzades sobre el tema de l'autoritarisme després de 35 anys d'esmerçar-hi uns esforços considerables. Les conclusions que en treu l'autor no són, ni de bon tros, optimistes i serveixen prou bé per començar aquesta valoració.

La seva crítica es circumscriu a quatre punts: a) La manca d'una conceptualització rigorosa la qual cosa fa que hom empri molts conceptes que s'interfereixen; b) El poc rigor a l'hora de construir les escales, limitant-se sovint a intentar una fiabilitat bona, la qual cosa s'assoleix sovint incrementant el nombre d'ítems i per tant perjudicant la unidimensionalitat de l'escala; c) El poc rigor en la manera de conduir les recerques, sense preocupar-se ni dels procediments del mostratge ni de produir un coneixement acumulatiu. Hom fa ús de les cites si són útils pel propi raonament; d) La manca de rigor en replicar els resultats d'una recerca ja feta de manera que vagin obtenint un nivell més elevat de generalitat.

Altemeyer considera que aquests tipus de treballs han ajudat a produir una crisi de confiança en la Psicologia social la qual ha estat explicada recentment per diversos autors (Moscovici, 1972). (1)

En el nostre context universitari una obra molt interessant i clara que ens fa veure, més enllà de les crítiques anteriors, les limitacions de la psicologia social positivista, i la pèrdua que suposa l'arraconament de la línia de psicologia social iniciada per Marx, (1844) és la de F. Munné (1982), sobre la línia de Marx en la psicologia social.

Tanmateix, però i d'una manera breu, voldríem acabar la part introductòria remarcant tres aspectes que tenen interès estrictament de cara a la nostra recerca.

a) Volem referir-nos una vegada més a la importància de la

metodologia utilitzada puix que condiciona fortament els resultats assolits: la tècnica d'anàlisi factorial escollida, el nombre d'ítems utilitzats, la manera de construir les escales amb els criteris clàssics de la unidimensionalitat i la fiabilitat, etc... són elements decisius i ens hem adonat que han estat, per diverses circumstàncies, poc cuidats i utilitzats sovint amb una manca d'esperit crític. (Deconchy, J.P. 1982)

b) L'estructura bi-factorial d'Eysenck (1954), per la seva simplicitat i per la seva capacitat de descriure la realitat continua essent suggestiva. Això no obstant la dificultat de donar compte adequadament del dogmatisme religiós, o la incongruència que suposa que el valor llibertat en la conceptualització de Rokeach (1973) quedi situat a prop de l'idealisme o la religiositat i lluny de les actituds permissives sexualment ens fa adonar de la dificultat d'integrar tota la realitat en aquest model.

A parer nostre una de les dificultats del model és una tendència excessiva a voler donar compte de tota la realitat ideològica a partir d'un model massa psicologista i estàtic.

L'esquema bi-factorial tal com ha estat formulat per Rokeach (1973) a partir de la importància donada al valor de la igualtat per un cantó i al valor de la llibertat per l'altre, resulta heurístic per un sociòleg de cara a classificar les ideologies socials. El que ens sembla que no resisteix una crítica seriosa és voler que tingui una traducció psicològica exacta i aplicada mecànicament. En definitiva la relació entre la societat i la personalitat ens la imaginem més dialèctica i per tant no absent de contradiccions.

Hom pot veure fàcilment el paral·lel d'aquest esquema amb la delimitació dels dos conservadorismes (Eysenck, 1944, 1976,

1978) un vinculat a temes de caràcter econòmic i l'altre a temes més culturals o de costums. Igualment la primera formulació de Fegurson (1939) en el Religiosisme i l'Autoritarisme, no hi ha dubte que té a veure sociològicament amb un eix més vinculat als valors socials de la igualtat i l'altre amb els de la llibertat. Des del punt de vista de la sociologia, a si més no d'una determinada anàlisi sociològica, un esquema de classificació té un valor heurístic però la dinàmica social no s'hi deixa atrapar fàcilment.

Ultra les consideracions fetes anteriorment, és molt raonable que hi hagi unes determinades variables psicològiques més connectades amb unes dimensions que altres, sempre que no s'apliqui mecànicament i descontextualitzat de la realitat històrica. Tanmateix però, el model de dues dimensions no sembla suficient per donar compte dels trets autoritaris de determinades actituds socials i sembla millor postular una tercera dimensió, la qual cosa facilitaria classificar millor un autoritarisme més pràctic i un de més idealista, en definitiva que pogués integrar el que mesura l'escala de Ray (1970) sobre la Directivitat, és a dir l'home d'acció que imposa la seva voluntat i l'il·luminat idealista, adepte a qualsevol religió, sagrada o secular, que pot arribar a extrems de fanatisme.

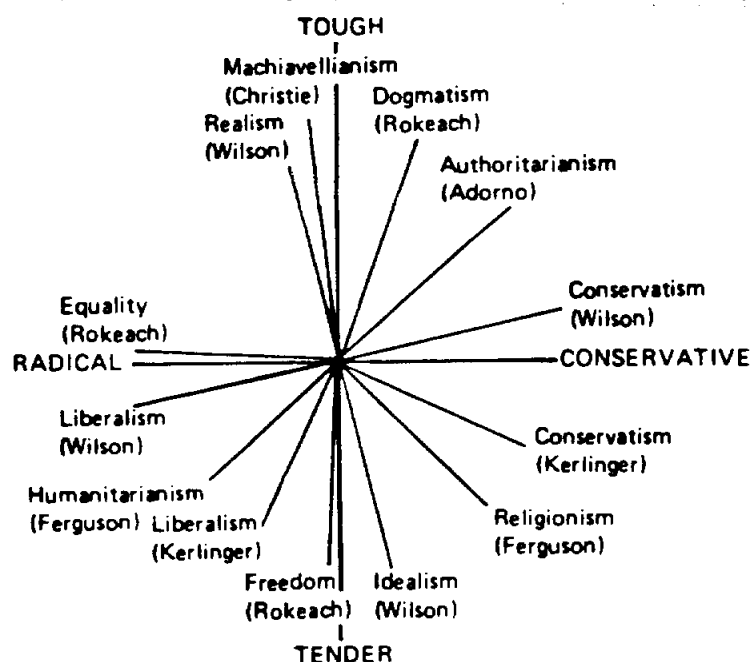
Igualment una persona permissiva sexualment, és a dir liberal, segons com funcioni en la tercera dimensió pot voler sometre els altres per realitzar els seus interessos hedonistes.

Aquest tercer factor té a veure amb el Psicoticisme de l'Eysenck (1976) tot i que sembla que no hi encaixi, almenys hipotèticament, del tot.

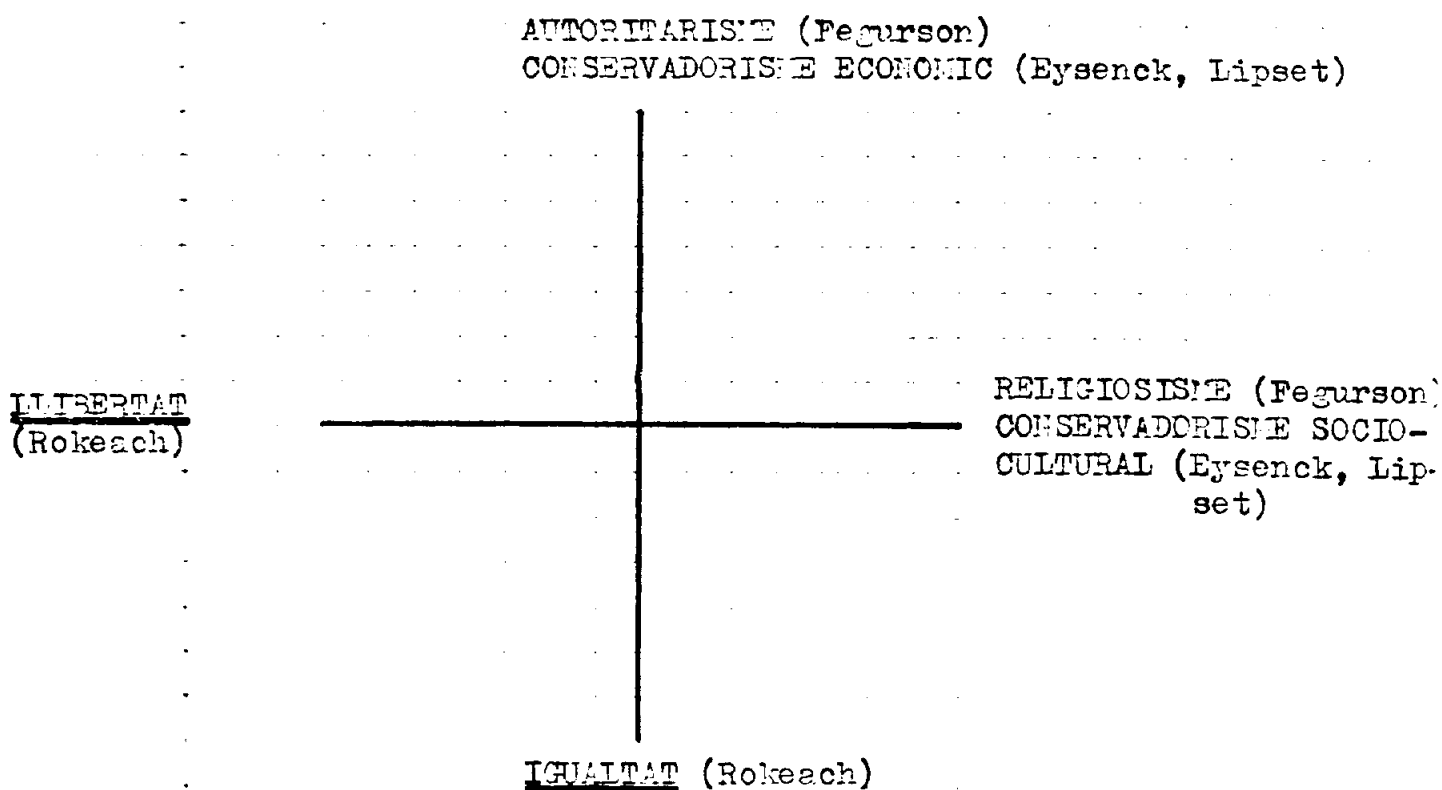
En última instància per donar compte d'actituds i conductes concretes tampoc es podrà prescindir de la Intel·ligència i l'Estabilitat emocional com molt bé ha recordat darrerament Briand (1983).

c) Com hem pogut veure a la recapitulació, hi ha dues teo-

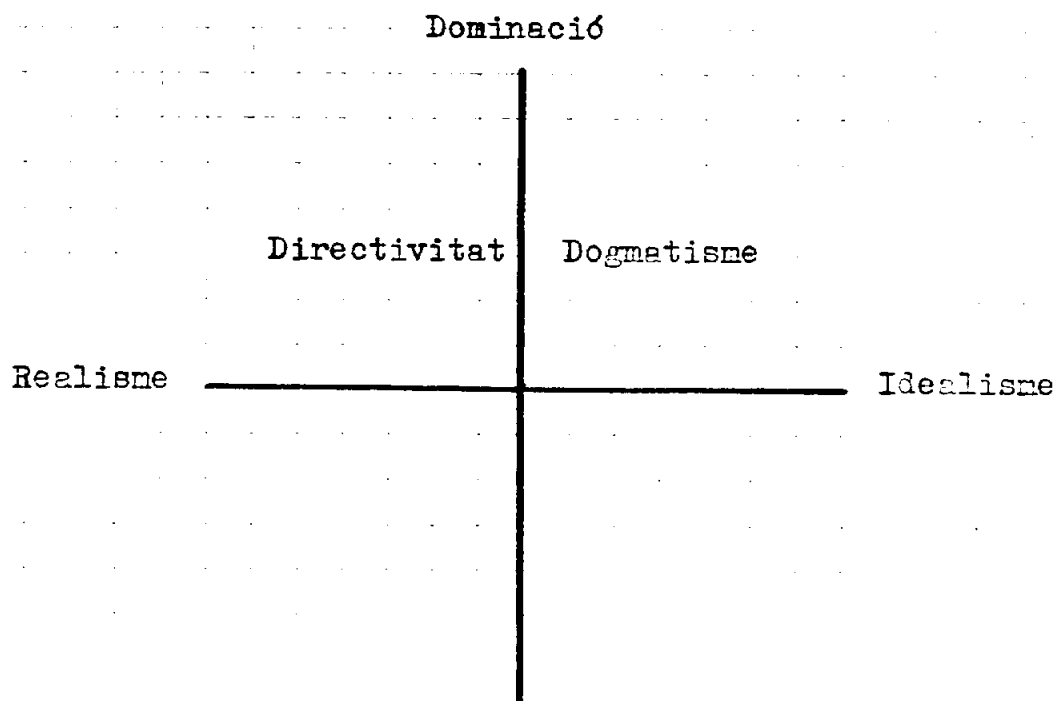
Gràfic 3. La Localització probable de varis conceptes en relació Al Radicalisme i la Duresa Mental segons H. J. Eysenck.

Gràfic 4. Model alternatiu de localització d'ideologies socials: Esquema hipotètic

Gràfic 5. Model hipotètic de les principals dimensions psicològiques de les actituds socials.

ries que intenten explicar l'origen de l'autoritarisme, a més a més d'alguna recerca menys definida sobre el paper de l'herència en el camp de les actituds.

Altemeyer fa també un balanç de les proves empíriques aportades tant per les recerques que deriven de l'obra d'Adorno relacionada amb la psicoanàlisi com per les recerques relacionades amb la teoria de l'aprenentatge.

Segons l'autor els resultats aportats a partir de l'escola de Berkeley són desencoratjadors i no pas concloents. A partir de la teoria de l'aprenentatge s'ha avançat més tot i que els resultats són parcials i incomplets.

Es possible que l'autor tingui raó quan ens diu que en la gènesi de l'autoritarisme no sempre hi ha un pare fred i amb un tracte distant com postula la teoria de Berkeley i, que, en canvi, la imitació, els missatges i la conducta paterna, la influència d'altres agents socialitzadors com l'església i l'escola, sobretot la mateixa pràctica dels joves amb les autoritats i l'experiència sexual són elements determinants.

No és pas aquest el tema del nostre treball però vist des de fora sempre ens ha semblat que les dues aportacions no tenen per què ser contradictòries ni excloents i que la vida diària està plena d'aprenentatges per imitació però també de mecanismes de defensa, de reaccions i identifications. Només cal ser una mica observador del comportament dels humans. Que això sigui més difícil de demostrar des de la perspectiva del mètode científic convencional no se'n pot treure la deducció fàcil que no existeix.

(1) Una perspectiva crítica a la formulació de tipologies a partir d'escales la tenim en un article d'Eyferth (1971) referit a la Personalitat Autoritària.

IX. LES ACTITUDS AUTORITÀRIES I L'ENSENYAMENT.

9.1. Autoritarisme i educació.

El tema de l'autoritarisme a l'Escola elemental és un dels que ha fet córrer més tinta entre els pedagogs durant el segle XX. No és necessari tractar-lo profundament en aquesta tesi, però ens veiem obligats a fer-hi una lleu referència més que res per contextualitzar els nostres resultats.

Esquemàticament distingirem tres paradigmes:

a) Pedagogia Tradicional-Pedagogia Nova. Des de l'inici del corrent de l'Escola Nova, amb les aportacions de Ferrière (1929) a Europa, i, de Dewey (1902) a Amèrica fins a les més modernes versions de la Pedagogia Institucional en alguna de les seves variants com ara la de Lobrot (1974), aquesta dicotomia ha estat present en el debat i en la pràctica pedagògica al llarg de tot el nostre segle. És inqüestionable que els diferents corrents pedagògics que s'han anat forjant han aportat la seva visió específica i han posat l'accent en un o altre aspecte però el que està fora de dubte és que tots els corrents han fornit una crítica implacable a la Escola Tradicional pel que té d'autoritària. Crítica a un model pedagògic centrat en el mestre i en uns continguts considerats immutables. En definitiva qualsevol corrent renovador està més centrat en l'alumne i en l'experimentació.

Una importància rellevant s'ha donat a l'educació corporal per la seva influència en els aspectes relacionals i per tant en la manera de configurar alguns elements de les actituds socials. (Angel, C. 1980)

Particularment crítics amb l'autoritarisme han estat els corrents de la pedagogia no directiva de C.R. Rogers

(1972) o de A.S. Neil, impulsor de les experiències famoses de Sumerhill (1974). Al nostre país hi podem trobar exemples de tota mena atès que la Renovació Pedagògica té una llarga tradició. Hom pot consultar per exemple el llibre de J. Moners sobre la Renovació Pedagògica a Catalunya (1977).

b) L'anàlisi marxiana de l'escola. La Sociologia d'orientació marxista ha definit l'escola, en el context de l'estructura social capitalista, com a una institució fonamentalment destinada a reproduir les condicions de l'explotació classista. L'escola funciona com una màquina de selecció social i actua ideològicament legitimant aquesta estructura a partir de fer creure que els elegits ho són pels propis o seus mèrits i que l'estructura escolar és transparent i permet la mobilitat segon les aptituds dels que la integren (Ch. Faudelot-R. Establert, 1971).

En definitiva l'anàlisi marxista ens fa veure que l'Autoritarisme a l'escola no depèn principalment dels continguts ideològics ni de la manera de transmetre'ls si nó del mateix ordre jeràrquic que, al marge de la voluntat dels agents, l'escola ha d'imposar necessàriament. Això no obstant, qualsevol anàlisi marxista, que faci honor a la dialèctica dels seus fundadors, sabrà que la reproducció social no es porta a terme sense contradiccions i que per tant també l'escola és un terreny de lluita social. En definitiva diferents tipus d'escola des de la perspectiva institucional i diferents tipus de pedagogia tindran efectes diferents en el conjunt de l'estructura social. (Subirats, 1977)

c) El sociopsicoanàlisi institucional. Gerard Mendel (1973), a partir d'una reformulació d'aportacions de la psicoanàlisi, ha fet una distinció que ha esdevingut útil en el camp de la Ideologia. Mentre que la Ideologia dominant

estaria relacionada amb l'ordre social classista, l'autoritarisme estaria més vinculat a l'estructura familiar. D'aquesta afirmació se'n poden derivar algunes conseqüències pedagògiques interessants; l'autor desenvolupa abastament la necessitat que els alumnes assumeixin el poder institucional de l'escola com a única manera d'incidir decisivament en un canvi en els relacions autoritàries.

En síntesi, podem arribar a algunes conclusions d'interès:

a) La problemàtica de l'autoritarisme a l'escola no és una qüestió de receptes fetes. No és fàcil parlar de quin és el grau d'autoritat que cal exercir i en què consisteix exactament l'autoritarisme aplicat a la dinàmica escolar. No és perquè sí que recentment, i, després d'una crítica a alguns aspectes del liberalisme pedagògic motivada per les conseqüències negatives en l'aprenentatge que s'hagi encunyat el terme "directivisme democràtic per diferenciar-lo tant de la pedagogia autoritària com de la pedagogia anomenada "laissez faire". Hom pot veure en aquest sentit tot el que fa referència a les declaracions sobre l'escola de l'època pre-democràtica (Rosa Sensat, 1976).

Cal deixar clar, de totes maneres, que aquesta no és pas una temàtica nova ja que Kurt Lewin, per citar un clàssic (1939), ja distingia entre: el líder autoritari, el laissez faire (permissiu o no intervencionista) i el demòcrata.

b) Dins dels corrents renovadors de l'escola hi ha matisos diferents que poden ser importants. És per tant una visió simplista del problema reduir la temàtica educativa a una bi-polaritat. (Darder, P. i Comellas, J., 1984)

Ambdues conclusions tindran conseqüències d'importància quan ens aproximem a la mesura de les actituds en el terreny pedagògic. (Debesse, M. i Milaret, G., 1980)

9.2. Les escales d'actitud i l'educació.

Tota la nostra anàlisi de les actituds socials autoritàries i dogmàtiques té sentit en tant que pressuposem que hi ha una relació entre aquestes actituds i les que els mestres tenen amb els alumnes i, en últim terme, que hi ha alguna relació entre aquelles actituds i les conductes desenvolupades a la classe.

Segons que ens explica B. Hubert (1980), la utilització d'escales actitud en el camp de l'ensenyament ha passat per tres etapes diferents. En la primera, s'utilitzaven escales construïdes per a altres objectius, però, que tenien a veure amb el món de l'ensenyament. En aquest epígraf cita les escales de personalitat d'Adorno (1950), Eysenck (1947), Cattell 1946 i molts d'altres. En una segona fase s'han utilitzat una sèrie d'escales expressament construïdes per mesurar les actituds de cara a l'educació. Per últim, en una tercera fase, els instruments de mesura s'han especialitzat en diferents aspectes de l'educació; actituds vers les matemàtiques, la informàtica, etc...

Una primera cosa que volem advertir és que les escales que han servit de base al nostre treball no es fan servir, ni de bon tros, com anys endarrera. Això té com a conseqüència que abans d'haver-se adquirit un cos de coneixements estructurats i compartits sobre l'actitud autoritària i les seves conseqüències en el terreny de l'ensenyament ja ha estat abandonada la recerca.

Pel que fa a les actituds directament relacionades amb el procés educatiu hem de dir que pràcticament fins a la meitat de la dècada dels cinquanta, els investigadors eren presoners de l'esquema simplista ofert, des de pri-

mers de segle, per J. Dewey (1902) que distingia entre tra
dicionalisme i progressisme en l'ensenyament.

Els últims vint anys s'han caracteritzat per abandon
nar el model bi-polar i oferir solucions més complexes cons
sistents en una pluralitat de dimensions necessàries per
donar compte adequadament de les actituds dels ensenyants.

Particularment interessant i determinant ha estat en
aquest sentit la teoria de Kerlinger (1967) sobre els refer
ents criteris de les actituds. En el terreny concret de
l'educació, l'autor ens fa notar ja des de mitjans de la
dècada dels 50 (Kerlinger, 1956 i 1958), com una cosa són
els temes que són "importants" per un Tradicionalista com
és ara la disciplina, els continguts o la moral estàndar,
i una altra cosa els que són "importants" per un progressist
ta com és ara les necessitats dels nens, les diferències ind
dividuals, i l'aprenentatge social. Aquests dos tipus d'act
tituds presenten, més aviat, una estructura ortogonal i no
bi-polar perquè els individus que responen als criteris trad
dicionals tenen unes actituds consistents en un conjunt d'ít
tems, però en els altres responen indistintament sense guard
dar una pauta d'oposició o d'acceptació. El mateix passa amb
els individus que responen als criteris del "progressisme"
pedagògic.

L'autor nega per tant la bipolaritat de les actituds
i ho recolza en treballs empírics, però, a més, manté la
importància de la dualitat d'actituds i la justifica teòric
cament a partir de la manera de treballar de la ment de l'hom
me on la simplicitat és un element fonamental.

Les aportacions de Kerlinger han estat determinants en
en el camp educatiu per trencar amb l'esquema bi-polar i, fins
i tot, per prescindir de la dualitat i admetre un nombre van

riable d'actituds independents entre elles com a definidores de la tasca docent.

Només a tall d'exemple podem citar com a models d'aquesta problemàtica, en dues direccions diferents, els següents treballs: Horn and Morrison (1965) i Yee i Fruchter (1971) van analitzar factorialment una eina clàssica de l'estudi de la Personalitat del Mestre, el "Minnesota Teacher Attitudes Inventory", i arribaren a la conclusió que cal considerar que s'hi amaguen cinc factors diferents.

En una altra direcció, i, seguint la Teoria de Kerlinger, val la pena citar M.L. Wolfe i J.D. Engel (1978), que revaliden la teoria de Kerlinger i afegeixen un tercer factor, que encara que menys important, consideren significatiu. Thomson B. i Miller A. H. (1981), reconeixen igualment la Teoria de Kerlinger, però fan notar que cal ampliar el nombre de factors sobretot quan s'inclouen en la recerca actituds referents a la carrera docent i per tant a l'assumpció del propi rol per part dels ensenyants.

Carolyn E. Bunting (1984), en un treball ben recent identifica quatre factors per donar compte de les creencies dels mestres entorn de l'educació.

A) Afectiu: Importància del desenvolupament de l'emotivitat.

B) Cognitiu: Importància de l'activitat i altres tècniques de cara a l'aprenentatge.

C) Directiu: Falta de confiança en la capacitat dels estudiants per prendre decisions.

D) Interpretatiu: la màxima preocupació cal posar-la a incrementar la importància dels continguts.

Encara que lògicament no és difícil veure la relació que guarden dos a dos, a la pràctica aquesta associació no ens dona sempre, i justament aixó és una confirmació de les aportacions de Kerlinger. Unes coses i no unes altres són

referents criterials per uns. En definitiva, com ens explica Kerlinger, estar d'acord en unes coses no vol dir estar disposat a negar les seves contràries, almenys entre els subjectes que no són els extrems d'una determinada dimensió.

En aquest cas concret, per exemple, la correlació entre el factor Afectiu i el Directiu és pràcticament nul·la; per tant, és compatible donar importància al desenvolupament afectiu de l'alumne i al mateix temps donar importància a les formes tradicionals d'exercir l'autoritat a la classe. Al revés, mantenir unes pautes d'autoritarisme a classe no comporta necessàriament una determinada concepció de les necessitats afectives dels estudiants. Val a dir que, en aquest exemple, la resta de dimensions donen, totes, nivells de correlació apreciables, alguns relativament elevats, com és ara el factor Afectiu i l'Interpretatiu que correlacionen .57.

Justament perquè és un tema complex, sobre el qual és difícil generalitzar, volem fer referència, a tall d'exemple, a dos treballs relativament recents que han evidenciat que en el camp educatiu hi ha una relació entre actituds i conducta, i que en definitiva, actuant sobre les primeres, s'obtenen resultats també en el terreny de la pràctica. D.J. Harvey, M.S. Prather, B.J. While, J.K. Hoffmeister i R.D. Alter, mostren la importància de les Actituds en la dimensió autoritari-flexible de cara a un canvi en la conducta a la classe. En el mateix sentit s'expressen ROSE i MEWAY (1981), en aquest cas fixant-se en el focus de control -extern versus intern-, que també té a veure amb la nostra problemàtica.

9.3. L'Autoritarisme i el Dogmatisme i la seva relació - amb l'ensenyament.

Per justificar la importància que pot tenir un estudi de les actituds dogmàtiques i/o autoritàries dels candidats a mestre de cara al seu exercici professional, ens cal donar un repàs a la literatura científica sobre el tema; si més no, a alguns articles recents que ens permetran de situar l'estat de la qüestió.

9.3.1. Autoritarisme i valoració del professor.

La hipòtesi que ha estat present en la recerca psico-social sobre aquest tema sosté que la correspondència - entre professors i alumnes en la dimensió autoritària és la que fa que les valoracions recíproques siguin més elevades. En definitiva, que els mestres més autoritaris són més ben valorats pels alumnes més autoritaris i a l'inrevés. Es tracta de l'autoritarisme en el sentit més general i, per tant, els resultats, en principi, serien esperats tant amb l'escala F. com amb l'escala D.

El mateix plantejament del problema ja ens mostra la dificultat de la recerca ja que hi ha moltes altres variables que intervenen en els resultats. Hom pot preveure, - per exemple, que si l'instrument de mesura és l'escala F., també tindrà la seva importància el grau de conservadorisme d'uns i altres. Probablement, la variable edat ha de jugar per força un paper important ja que no és el mateix la dinàmica d'una classe de nens de l'escola elemental que la d'una classe d'universitaris.

J.P. Shaver i H.E. Richards (1971), en un article relativament recent, fan un balanç i arriben a la conclusió que els treballs d'investigació sobre aquest tema són escassos i no concloents.

Alguns exemples contraris a la hipòtesi són:

T. Millon (1957) havia previst que el plantejament obert d'un curs havia d'ésser incòmode pels estudiants autoritaris ja que toleren difícilment l'ambigüitat. Els resultats no van ser concloents potser, ens diu l'autor, per la dificultat de mesurar l'ambigüetat.

A.C. Maney (1959) no va trobar cap relació, en una recerca realitzada amb estudiants femenines d'un "Collegs" entre els puntatges en l'escala F. i l'avaluació del professor.

Els mateixos J.P. Shaver i H.E. Richards (1971), - en un interessant treball sobre mètodes de magisteri, han observat que no hi ha relació entre les puntuacions en les mesures d'autoritarisme (F,D. i Rigidesa) i les valoracions dels professors.

Contràriament hom pot aportar alguns exemples extrets de la ressenya de Shaver i Richards i també de treballs posteriors en sentit contrari:

E.E. Jones (1954) ens mostra clarament com els autoritaris preferien un lideratge autoritari i F.S. Harmon (1955) demostra en el seu experiment que els universitaris que obtenen elevats puntatges en l'escala F. prefereixen les discussions centrades en el líder.

D.J. Tosi, J.J. Quaranta i R.M. Frumkin (1968), ens mostren que els alumnes no dogmàtics necessiten una crítica constant del seu treball com a estudiants, i prefereixen l'estil democràtic en el lideratge del professor. Aquest treball ha estat realitzat en una mostra de 40 estudiants de magisteri.

9.3.2. L'Autoritarisme i l'aprenentatge

La hipòtesi que guia les recerques sobre aquest tema és que els alumnes autoritaris haurien de presentar una dificultat major per l'aprenentatge, sobretot d'aquells - temes més complexos que no poden reduir-se a la simplicitat de veritats absolutes demostrables fàcilment.

J.P. Shaver i H.E. Richards (1971), en l'article ja citat, conclouen que a partir dels treballs fets hom pot esperar una certa correlació -encara que no gaire forta- entre dogmatisme i/o autoritarisme i la capacitat - d'aprenentatge.

Alguns exemples sobre el tema serien els següents:

T.E. Linton (1967) estableix que l'èxit escolar és inversament proporcional a les puntuacions a l'escala F.

A.F. Neel (1959) mostra com les persones amb unes puntuacions altes a l'escala F. presenten dificultats especials per aprendre material relacionat amb la filosofia humanista. La recerca fou realitzada a una facultat de - Medecina.

P.W. Jackson i N. Stranner (1964), ens mostren - l'existència d'una correlació negativa entre l'escala D. i l'aprenentatge, sobretot en alguns aspectes com són la formació de conceptes que impliquen un replantejament - d'allò que ja s'havia iniciat d'una manera determinada.

C.G. Kempt (1963) ens fa veure que, en un curs per entrenar estudiants en el mètode de resoldre problemes - per tal d'augmentar la seva capacitat crítica, va assolir uns resultats pobres amb els estudiants que oferien puntuacions elevades en l'escala D.

R.M. Frumkin (1961) va demostrar que els dogmàtics

obtenien qualificacions baixes en un curs de sociologia. El sentit comú dels del ram mostra palesament que els - qui no tolerin l'ambigüitat és millor que no es dediquin a aquesta àrea de coneixement.

C.M. Christencen (1963) replica l'estudi anterior amb una mostra de Psicòlegs i no li dóna els mateixos resultats. L'Autor ens diu que el curs de psicologia estava molt ben estructurat i que aquesta fou la causa de no produir dificultats en els dogmàtics. L'exemple ens fa veure la dificultat d'arribar a resultats concloents en aquests temes pel nombre de variables i la dificultat de medir-les.

Un treball interessant és el de R.L. WEISS, S.M. SALES i S.H. BODE (1970) realitzat amb una mostra reduïda de 10 mestres i 36 estudiants en una Hight School. Els - autors ens mostren que els alumnes amb unes puntuacions - altes a l'escala F. valoren negativament els professors menys autoritaris i àdhuc tendeixen a tenir més males notes amb ells.

Nogensmenys sembla que podem acceptar com a prova - da la relació entre autoritarisme i/o dogmatisme i la dificultat d'aprenentatge, sobretot quan es tracta de temes que suposes certa compleixitat o ambigüitat

9.3.3. Autoritarisme/Dogmatisme i estereotips educatius.

Es sobradament conegut que tot el treball sobre - l'autoritarisme té la seva gènesi en el fenomen del prejudici racial, tan comú a Amèrica, i en la dinàmica anti - jueva pròpia del feixisme. És , per tant, coherent que - ens plantegem la relació entre els professors autorita -

ris i els prejudicis, ja que se n'han de deduir conseqüències de cara a l'aprenentatge en els nens marginats. Aquesta és una problemàtica, a parer meu, rellevant - avui a casa nostra, sobre la qual caldria realitzar algunes recerques psico-socials.

A tall d'exemple valgui la referència de dues investigacions prou significatives:

P.C. Rubovits i M.L. Maerr (1973), han estudiat - l'efecte Pigmalión en una classe on hi havia nens blancs i negres. L'efecte Pigmalión ha funcionat en el cas dels nens blancs però no pas en el cas dels negres. En definitiva el grupet de nens blancs presumiblement més ben "dotats" intel·lectualment han estat més ben tractats - pels mestres cosa que no ha passat amb el grupet de nens negres pressuposadament més ben "dotats". Ha pogut més - l'estereotip racial que l'estereotip sobre la dinàmica de l'escola la qual cosa ens fa creure que aprofiten més els que ja d'entrada estan més ben dotats.

En un estudi més recent, E.E. Lessing, L. Barbera i B. Arnold (1976) han establert que el prejudici envers els nens negres, estudiat en una mostra de 283 religioses, no depèn ni de l'edat ni dels contactes previs amb nens de color, sinó del grau d'autoritarisme mesurat amb l'Escala F.

En definitiva, una hipòtesi interessant per a futurs treballs a Catalunya podria ser anunciada així: Quan les condicions socials generen una dinàmica favorable al prejudici, com és el cas d'avui a Catalunya en diversos estrats de la població por raó de situacions sòcio-econòmiques i polítiques, les persones més autoritàries tendiran a manifestar actituds propenses al prejudici amb més in-

tensitat.

En una recerca encara més recent, Y.H. David, T. Harris Cooper i M. McGraw (1984), han demostrat que els mestres més autoritaris tendeixen a utilitzar estereotips que afavoreixen l'endogrup quan tracten de predir el futur professional dels seus estudiants a partir de diferències d'estatus, de sexe i de raça. Els autors no utilitzen l'escala F. perquè ha estat molt criticada i mesuren l'autoritarisme a partir de la intolerància de l'ambigüetat i la complexitat cognitiva.

El mateix article ens fa notar la importància del tema cara a l'ensenyament ja que els prejudicis dels mestres afavoreixen unes determinades expectatives; allò que més amunt ha estat anomenat l'efecte Pigmalión.

9.3.4. L'Autoritarisme i el clima de la classe.

Fet i fet, la justificació final de la nostra recerca la troben en la relació esperada entre les actituds dogmàtiques i/o autoritàries dels mestres i un clima de classe que sigui dificultós per a l'aprenentatge i per al desenvolupament global de la personalitat dels alumnes de l'escola elemental. Només en aquest marc s'entén la preocupació per l'autoritarisme dels aspirants a mestres.

En aquests tipus de treballs és difícil arribar a resultats definitius per moltes causes, entre les quals volem esmentar el gran nombre de conceptes semblants que es volen mesurar i, al seu torn, la gran quantitat de mesures creades per mesurar aquells. En definitiva, és difícil trobar treballs que tractin del mateix tema i utilitzin les mateixes eines metodològiques.

Vet ací un repàs a la bibliografia sobre el tema:

Una veu més aviat discordant es la de HV. RIAN(1969), que, en una recerca sobre 144 alumnes de 7è. grau, tant nens com nenes, arriba a la conclusió que no hi ha una relació significativa entre l'estil directiu del mestre, i, l'èxit acadèmic dels alumnes i la satisfacció. En definitiva, conclou que la dimensió autoritarisme-democràcia per avaluar l'estil dels mestres conté variables, el significat de les quals no està establert.

Tal com ja hem dit abans, en general les recerques han fornit resultats en l'altra direcció. Vegem-ne alguns exemples:

T.N.RAINA (1972), troba una correlació negativa entre els puntatges en el Minessota Teachers Attitudes Inventory i l'Autoritarisme mesurat per l'Escala F.

S.N. Sharma i R.P. SINGH (1972) mostren que l'acceptació dels nous mètodes pedagògics correlaciona negativament amb l'autoritarisme, mesurat per l'escala F.

En un estudi relativament recent J.C. MORACO i A. DEVELTIAN (1978) han establert clarament en un estudi comparatiu entre mestres de religió musulmana i cristiana que els primers són més autoritaris (escala F.) i que hi ha una relació clara entre les actituds negatives envers els alumnes i les puntuacions altes a l'escala F.

G.S. CHEONG i E.P. WADDEN (1978) examinen 500 alumnes de 4art., 5è i 6è grau, exposats a 22 mestres, la meitat dels quals tenen puntuacions extremes en la direcció autoritària (escala D., en el Test Personal Belives Inventori i Teachers Practices Inventori) i l'altra meitat puntuacions extremes en sentit contrari.

Els alumnes sotmesos a mestres menys dogmàtics i més

experimentals tenen un concepte més alt de sí mateixos. (Self Concep Scale de P. HARRIS).

F.C. LUNENBURG i R.R. O'REILLY (1974) relacionen el Dogmatisme dels mestres (Escala D.), el clima organitzat, i el Control ideològic dels alumnes.

Arriben als següents resultats que exposem esquemàticament: Com més dogmàtic és el mestre l'actitud de control dels estudiants és més gran, al marge que el clima global de l'escola sigui obert o tancat. El clima obert comporta bona moral entre els mestres i bones relacions entre ells i la direcció pedagògica i administrativa.

El clima de l'escola no té influència quan es tracta de mestres extrems, tant per dalt com per baix, en dogmatisme; en canvi, sí que influencia quan els mestres tenen nivells intermedis. És a dir que, quan els mestres tenen nivells intermedis de dogmatisme hi haurà més control dels alumnes en les organitzacions més tancades.

James B. Victor (1976) relaciona la Independència de camp, el Dogmatisme i la valoració que fan els companys de la vàlua professional dels ensenyants.

La Independència de camp mesura la capacitat de la persona per orientar-se des d'ella mateixa o des de fonts exteriors.

L'autor conclou que ni el dogmatisme sol, ni la independència sola ens prediuen el criteri sinó la interacció d'ambdues variables. Els mestres considerats més competents són els no dogmàtics/Independents.

R.R. O'REILLY i J.C. FISCH (1976) forneixen uns resultats que en algun sentit es contradiuen amb els de la recerca anterior, encara que, al no mesurar exactament les

mateixes variables, la comparació es fa impossible.

Els autors conclouen que la resistència a la innovació educativa és funció, d'una banda, del nivell de Dogmatisme (Escala D.) i, de l'altra, de la possessió d'estatus. Les dues variables no interactuen sinó que influeixen separatament.

O.J. Harvey, M. PRATHER, WHITE J.B. i J. HOFFMEISTER, analitzen en un experiment les creences dels mestres el clima de la classe i els resultats en la conducta dels estudiants.

Curiosament sense citar a Rokeach (1960), estableixen una classificació entre sistema abstracte i concret de creences que té la seva similitud amb el proposat per Rokeach. La conclusió dels autors que ens interessa més és la que mostra una relació positiva entre el sistema concret de creences (tancat) i, un nivell inferior de recursos didàctics, un nivell més elevat d'autoritarisme i una tendència a la punició vers els estudiants.

Aquesta conducta del mestre es tradueix en una falta d'interès en els alumnes i en una recerca de més protecció i de més concreció en les tasques. No hi ha, en canvi, relació entre el sistema concret-abstracte de creences del mestre i un factor identificat com el grau de cooperació entre dels estudiants.

Jerry B. Ayers, en un treball publicat recentment (1983), s'ha plantejat directament la relació entre l'autoritarisme i l'efectivitat docent. La variable independent ha estat mesurada amb l'escala F. i la que depèn a partir del judici dels directors, dels estudiants, i d'observadors externs, amb diferents tests i pautes. El judici dels directors, per posar un exemple, ha consistit a classificar els mestres se-

gons aquestes dimensions : la competència en la matèria ensenyades, les relacions amb els estudiants, (justesa de la programació i de les expectatives acadèmiques) i, l'execució global de la classe.

Els autors conclouen que els mestres menys autoritaris són més eficaços en el treball docent.

Per relativitzar una mica les coses potser valgui la pena acabar aquesta exemplificació de treballs sobre el tema que ens ocupa amb una referència una mica més llarga a un balanç realitzat per Joaquín García Carrasco i Aurelio Villa Sánchez i publicat en castellà en un llibre interessant titulat "Profesores en Conflicto" (Esteve J.M., 1984).

Els autors arriben a les següents conclusions, que reproduïm textuals, al repassar les línies dominants de la recerca en l'anàlisi de la funció docent:

"1) No hi ha un acord entre els investigadors sobre el que és un bon professor, sobre quins trets de conducta, característiques, i funcions hauria de posseir.

2) Segons les fonts i bibliografia utilitzades, els resultats obtinguts fins avui, podem afirmar que són parcials i en molts casos contradictoris.

3) Creiem que la recerca sobre l'eficàcia docent hauria de considerar les relacions bidireccionals.

4) La majoria de les investigacions, han utilitzat models en el quals únicament s'assumeix el flux d'influència professor-alumnes, és a dir, un flux unidireccional.

5) L'estudi de la percepció de la situació i dels subjectes que s'interaccionen en aquesta situació, hauria de ser determinada, per assolir una eficàcia més gran.

6) Les avaluacions dels alumnes i dels col·legues, així com les autoavaluacions del mateix professor són la gran

ajuda per al millorament del procés d'ensenyament-aprenentatge.

7) Sembla que les variables interpersonals són decisives a l'hora d'estudiar l'eficàcia docent.

9.3.5. L'Autoritarisme/Dogmatisme i la Personalitat

En l'apartat anterior expressàvem les dificultats existents per posar-se d'acord sobre el que volia dir exactament l'eficiència docent i per tant les dificultats existents a l'hora de valorar, les característiques que han de tenir un bon mestre.

Farem ara una lleugera referència als estudis fets sobre les característiques de la personalitat, no pas amb la intenció de ser exhaustius en el tema, sinó de situar millor el nostre treball en el seu context.

La bibliografia que tracta sobre les característiques de Personalitat i l'ensenyament és abundant i començada des de fa temps.

A. Roe (1972), en un llibre dedicat íntegrament a la Psicologia de les Professions, cita un treball clàssic realitzat per A.F. Dodge (1943), en el qual, després d'un ampli estudi de 800 professors de diferents nivells i a partir de les classificacions donades pels supervisors, arriba a la conclusió que els bons professors són més socials, més disposats a acceptar la responsabilitat, menys sotmesos a temors, més sensibles a les opinions dels altres, més lents a prendre decisions. En definitiva, com ens diu la mateixa autora, una personalitat madura és una garantia per portar endavant correctament la tasca docent.

R.F. Elmore i Ch D. Ellet (1978), en un article que comentarem més endavant, perquè estudia els alumnes de l'es-

cola de magisteri, passa llista a la bibliografia sobre el tema i arriba a la conclusió, després de citar estudis de síntesi com són els de J.W. GETZELS i P.W. JACKSON (1963), i altres, que fet i fet, aquests estudis no han produït resultats importants de cara a l'educació.

L'autor ens diu que no està demostrat que hi hagi una gran relació entre trets de la personalitat i efectivitat de l'ensenyament. Llevat de la cordialitat i la comprensió, per una banda, i la conveniència de ser estimulants i imaginatius, de l'altra, sembla poc es pot dir respecte a la personalitat més adequada per a un docent.

Això no obstant, cal reconèixer que es tracta d'un tema que ha atret l'atenció dels investigadors, i sobre el qual s'han escrit obres clàssiques com la ja esmentada, o les de D.F. Ryan (1960) i àdhuc hi ha aportacions de psicòlegs famosos com el mateix Catell (1948).

El que a nosaltres ens interessa ressaltar, ara, és la relació entre característiques de la personalitat i el Dogmatisme i/o l'Autoritarisme, justament entre els ensenyants o els estudiants de magisteri.

A tall d'exemple podem citar els treballs de R.B. Vacchiano, P.S. STRAUSS i D.C. SHILFMAN (1968) o el de C.S. BERNHARDSON i FISHER (1970) que estableixen la correlació entre el 16PF de Catell i el Dogmatisme.

En un treball més recent R. WARD, C.H. CUNNINGHAM i M.L. SUMMERLIN, es plantegen novament, amb una mostra de 435 estudiants d'educació, establir la relació entre els factors de Cattell i el Dogmatisme, justament per aclarir en quins aspectes de la personalitat cal treballar més per disminuir el grau d'autoritarisme-dogmatisme, considerat d'entrada pels autors com un element distorsionador de la docència.

No assoleixen totalment el seu objectiu ja que volien donar-nos una equació paramètrica que ens permetés predir a partir del 16PF. el grau de Dogmatisme, per la qual cosa no obtenen nivells de correlació suficients.

El que obtenen són els factors de Catell que tenen a veure més amb la personalitat dogmàtica dels estudiants de magisteri. Els dogmàtics es caracteritzen per: Astúcia (N). Inquietud (O) Desconfiança (L) Tensió (Q4) Consciència (G) Inestabilitat emocional (C) Timidesa (H) Duresa (I) Conservadorisme (Q1).

Observi's, en relació al que havíem comentat en tractar genèricament de l'escala de Dogmatisme, com aquesta té a veure amb l'estabilitat emocional, aspecte que critica l'Eysenck (1979), i també amb el Conservadorisme. Això últim ja ens adverteix de la dificultat que nosltes mateixos trobarem per establir una mesura de Dogmatisme que es pugui considerar, almenys entre la població universitària, independent del conservadorisme social.

D'acord amb tot el que hem anat analitzant fins aquí, podíem esperar que el dogmatisme tingués a veure amb factors de la personalitat. Recordem les opinions darreres de J.J. Ray (1973), el qual s'inclina definitivament per considerar aquesta dimensió com una dimensió de la personalitat i no solament com un conjunt d'actituds connectades i relacionades com les personalitats l'havia considerat Eysenck (1954,1979).

Doncs bé, perquè el nostre nivell de seguretat o dogmatisme no creixi excessivament una recerca de l'any 1978 feta també amb estudiants de magisteri amb una mostra de 191 alumnes, arriba a la conclusió que no hi ha cap relació entre els 16 factors de Catell i el Dogmatisme. (Elmore R.F. i Ellet CH. D. 1978).

Aquesta recerca estableix que els mestres que estan d'acord amb la filosofia de Dewey presenten unes puntuacions elevades en imaginació i experimentació, la qual cosa sembla lògica ja que són aquests aspectes els que es valoren en la teoria i en la pràctica en les filosofies que tenen a veure amb els mètodes pedagògics actius.

Una darrera referència als estudiants, que són en definitiva els qui pateixen el mestre, ens pot treure de l'escepticisme a què ens poden haver portat les recerques empíriques d'origen anglosaxó i, tot i qüestionant-nos aspectes de la metodologia, ens pot ajudar a introduir-nos amb ganes a estudiar finalment les característiques dogmàtiques i autoritàries dels alumnes de magisteri.

P.A. Witty (1951), va analitzar les respostes donades per carta de 14.000 i 33.000 nens, que estudiaven des de primer a dotzè grau, als quals se'ls va demanar que descrivissin les característiques del professor que els havia ajudat més.

Els trets dels professors que valoraven positivament foren, per ordre de freqüència, els següents: 1) Cooperador, actitud democràtica; 2) Amabilitat i consideració; 3) Pacència; 4) Interessos amplis; 5) Bona presència i tracte agradable; 6) Honradesa i imparcialitat; 7) Sentit de l'humor; 8) Bon caràcter i conducta estable; 9) Interès en els problemes dels alumnes; 10) Persones que lloen i reconeixen els mèrits dels alumnes; 11) Gran facilitar per ensenyar.

Contràriament, els trets que els alumnes consideraven desfavorables foren: 1) Mal temperament i intolerància; 2) Injustícia, favoritisme; 3) Manca d'interès pels alumnes i manca de dedicació; 4) Poc raonable en les demandes dels alumnes; 5) Trist i antipàtic; 6) Sarcàstic, acostuma a ridicu-

litzar; 7) Presència no atractiva; 8) Impacient i inflexible; 9) Acostuma a parlar massa; 10) Acostuma a parlar baix; 11) Despòtic i tibet; 12) No té sentit de l'humor.

Altres coses no seran prou clares, però els alumnes de l'ensenyament elemental d'una àmplia mostra, quan han de citar la primera qualitat que desitgen que tingui el seu mestre diuen ni més ni menys que l'actitud democràtica, i a l'hora de trobar el defecte més remarcable citen la Intolerància, es a dir, un dels aspectes més sobresortints del Dogmatisme.

9.4. El Rol del mestre i l'Autoritarisme

La revisió d'una part considerable de la literatura psico-social que tracta de relacionar l'autoritarisme i el dogmatisme amb diversos aspectes de l'educació ens fa adonar fàcilment que no és gens fàcil arribar a conclusions definitives.

J.P. Shaver i H.E. Richards (1968), en un ampli treball que es planteja uns objectius semblants als d'aquesta tesi, un cop fet un repàs de les publicacions sobre el tema ens diuen textualment que és impressionant el nombre de recerques realitzades amb les escales F. i D., relacionades amb temàtiques educatives i que també és impressionant la diversitat de formes de mostreig i de variables utilitzades en aquestes recerques, de manera que la gran quantitat de resultats equívocs, poden ser deguts a procediments incontrolats de mostreig i a la falta de consistència dels instruments de mesura.

Un dels camps on hi ha molt poques recerques -de fet no en citen cap- és el que enfoca directament el tema de si la professió de mestre atreu personalitats més dogmàtiques o més autoritàries que altres camps de l'activitat professional, ja que podria ser que el magisteri atregués persones que busquessin seguretat i l'oportunitat d'exercir un control sobre els altres. (1)

A partir de les dades del seu treball, realitzat amb una àmplia mostra de 1.200 alumnes de magisteri de set universitats nord-americanes, conclou que no hi ha cap evidència per suposar que els estudiants de magisteri són més autoritaris o més dogmàtics que els universitaris en general. Ben aviat ens fa notar que cal prendre aquesta conclusió amb molt de compte, ja que el seu treball demostra la importància d'altres variables socio-culturals com per exemple la religió com a molt determinants en aquests temes fins el punt que poden alterar substancialment les característiques de les mostres que els diferents treballs fan servir sense tenir-la explícitament en compte.

L'any 1969, i en el context de la reflexió intel·lectual que va sortir com a conseqüència de les revoltes estudiantils del 1968, es publicà a Itàlia un llibre que va jugar un paper important en el seu propi país i que va influir àmpliament en els plantejaments de la sociologia de l'educació del nostre país. Es tracta d'un estudi sociològic sobre la professió docent que porta per títol "Le Vestali della classe media" (Barbagli M. i Dei M. 1969).

En un capítol expressament dedicat a l'estudi del rol del mestre ens fa veure empíricament com es realitza a la pràctica la funció reproductora de l'ordre establert que te encomanada l'escola, i com els mestres es veuen sotmesos a múltiples pressions, tant normatives com informals, de cara a ajustar el propi rol a uns valors dominants que, en definitiva, socialitzen de cara a l'apatia política, la submissió i la repressió de la sexualitat. Més enllà de la normativa oficial explícita, els directors de centre i els mateixos pares pressionen sobre l'ensenyant perquè assumeixi el seu paper sense desviar-se substancialment d'allò que la societat o més ben dit els seus sectors hegemònics tenen encomanat a l'escola. L'anàlisi del caràcter difós del rol del mestre, en el qual es controla més enllà de la professionalitat la mateixa vida privada de l'ensenyant constitueix un dels aspectes més interessants d'aquesta recerca en relació al tema que ens ocupa.

En el context de la problemàtica del rol els autors ens expliquen que l'exercici professional influencia les actituds i valors dels ocupants d'una determinada posició. El que no és tant clar, ja que depèn del punt de vista psicològic en el qual et situis, és fins a quin punt aquest exercici professional pot arribar a marcar la mateixa personalitat dels ocupants de la posició. Deixem aquesta possible polèmica com a bizantina, ja

que en pàgines endarrera hem fet notar la dificultat de diferenciar entre determinades actituds i la mateixa personalitat. El que ens interessa mostrar és la hipòtesi general dels autors que sense cap mena de dubte ha estat la inspiradora d'aquesta recerca.

"La hipòtesi que volem avançar és que el tipus de personalitat congruent amb el rol de l'ensenyant presenta un grau elevat de rigidesa. Podem articular aquesta hipòtesi amb dues sub-hipòtesis:

a) "A paritat d'altres condicions, la posició i el rol de l'ensenyant atreuen més fàcilment que altres professions individus amb una personalitat molt rígida.

b) A mesura que passa el temps des del moment del reclutament dels nous ensenyants augmenta el percentatge d'individus que presenten una personalitat molt rígida. Això és el resultat de dos processos diferents, b') la tendència de l'organització a expulsar els subjectes amb una personalitat no congruent amb el propi rol, és a dir, poc rígida, b'') la tendència de les persones no rígides a esdevenir més congruents amb el propi rol, és a dir, a esdevenir més rígides". (Pàg. 312).

Els autors utilitzen com a instrument de mesura de la Rigidesa de la Personalitat el test de Sanford-Gough, i a partir d'una conversa personal amb el mateix Gough, defineixen la personalitat rígida com "formal i pedant en la manera de pensar i excessivament deferent envers l'autoritat, els costums i les tradicions" (pàg. 313).

Barbagli i Dei no poden provar directament la primera sub-hipòtesi, ja que treballen amb mestres en exercici; en donen només una prova indirecta a través de confirmar que els mestres més motivats són més rígids.

La mateixa confirmació es va cercar en un treball realitzat a Catalunya (Masjuan, 1974) i no es va trobar totalment. En tot cas els subjectes motivats que responien a una determinada tipologia de mestre més tradicional eren els que oferien un grau superior de rigidesa. La realitat es va mostrar ja llavors més complexa que les previsions.

Tampoc la segona sub-hipòtesi la van poder replicar pròpiament ja que fóra precís realitzar una recerca longitudinal; això no obstant trobaren una relació entre rigidesa i edat, no més explicable a partir d'aquest procés de rigidització de la personalitat o d'expulsió dels menys rígids a què es refereix la hipòtesi ja que, segons sembla, amb poblacions normals no hi ha relació entre l'edat i la rigidesa. La mateixa relació fou trobada en la mostra de mestres de Catalunya tot i que, com es diu en la recerca, cal prendre els resultats amb "cautela" si tenim en compte la importància que les motivacions concretes juguen com a variables intervinents en la relació entre l'edat i la rigidesa. En definitiva, en determinat tipus de mestre l'augment de la rigidesa a l'augmentar l'edat era molt fort mentre que en d'altres era inexistent pràcticament.

En una altra recerca sobre la mateixa problemàtica realitzada en el marc de l'I.C.E. de la Universitat Autònoma de Barcelona (Masjuan i altres, 1975), va quedar demostrat que una mostra de mestres, seleccionada a partir de diverses fonts, considerats com a excel·lents professionals, presentaven una personalitat menys rígida que el grup de professionals de l'ensenyament que es preparava per la prova de 25 anys d'accés a la Universitat.

Com altres vegades en aquest estudi ja hem fet palès, la complexitat del tema deriva, entre altres raons, de la heterogeneïtat del camp de la recerca. L'escola no és una institució monolítica ni en l'espai ni en el temps, i per tant els processos

que en ella es donen no forneixen els mateixos resultats ni en els mestres ni en els nens. Centrant-nos a casa nostra i al tema que ens ocupa la imatge que es pot fer de la professió docent una persona de disset anys ara o els anys 50, en el context de l'escola franquista, ha de ser per força diferent.

Malgrat la dificultat que qualsevol recerca en aquest camp suposa i encara més la dificultat d'extrapolar resultats que poden estar totalment condicionats per un determinat moment històric sembla que valgui la pena tirar endavant una recerca que intenti veure les diferències entre els clients de l'escola de magisteri i el de les altres facultats i escoles universitàries.

Malgrat el nombre de recerques realitzades i els pocs resultats assolits com a definitius és difícil abandonar aquesta problemàtica perquè, malgrat la seva complexitat, hom continua pensant que és decisiva de cara a utilitzar el marge de maniobra que la funció social de l'escola deixa en mans dels seus propis actors.

Els autors italians abans esmentats es limiten a utilitzar la Rigidesa com a mesura de la personalitat autoritària en un sentit ampli. És sabut que el mateix Rokeach va tenir interès a demostrar la diferència entre la Rigidesa i el seu concepte de Dogmatisme (Rokeach, 1956). Segons l'autor argumenta amb suport empíric, el Dogmatisme implica que tot el sistema de creences és tancat i resistent al canvi (Rokeach i Mc Govney i Denny, 1955) mentre que la Rigidesa és refereix només a algunes creences o expectatives.

Casualment, però tal com els autors americans citats al començament del capítol, la similitud dels conceptes, i la multitud de recerques ens va inclinar a treballar amb un conjunt d'ítems tant de l'escala de Dogmatisme, com de la d'Autoritarisme de l'Adorno com de la Rigidesa de Sanford i Gouth, i encara alguna més com més endavant explicarem.